

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

లఘుకౌముదీవ్యాకరణమ్.

అఇఉణ్ ॥ ౧ ॥ ఋఌక్ ॥ ౨ ॥ ఏఓఙ్ ॥ ౩ ॥ ఐఔచ్ ॥ ౪ ॥ హయవరట్ ॥ ౫ ॥ లణ్ ॥ ౬ ॥ ఞమఙణనమ్ ॥ ౭ ॥ ఝభఞ్ ॥ ౮ ॥ ఘఢధష్ ॥ ౯ ॥ జబగడదశ్ ॥ ౧౦ ॥ ఖఫఛఠథచటతవ్ ॥ ౧౧ ॥ కపయ్ ॥ ౧౨ ॥ శషసర్ ॥ ౧౩ ॥ హల్ ॥ ౧౪ ॥ ఇతిమాహేశ్వరాణిసూత్రాణ్యణాదిసంజ్ఞార్థాని.

ఏషామన్త్యా ఇతః * హకారాదిష్వకార ఉచ్చారణార్థః * లణ్మధ్యేత్విత్సంజ్ఞకః * హలన్త్యమ్ ॥ ౧ - ౩ - ౩ ॥ ఉపదేశేఽన్త్యం హలిత్స్యాత్ । ఉపదేశ ఆద్యోచ్చారణమ్। సూత్రేష్వదృష్టం పదం సూత్రాన్తరాదనువర్తనీయం సర్వత్ర * అదర్శనం లోపః ॥ ౧ - ౧ - ౬౦ ॥ ప్రసక్తస్యాదర్శనం లోపసంజ్ఞం స్యాత్ * తస్య లోపః ॥ ౧ - ౩ - ౯ ॥ తస్యేతో లోపః స్యాత్ । ణాదయోఽణాద్యర్థాః * ఆదిరన్త్యేన సహేతా ॥ ౧ - ౧ - ౭౧ ॥ అన్త్యేనేతాసహిత ఆదిర్మధ్యగానాం స్వస్య చ సంజ్ఞా స్యాత్ । యథాఽణితి అ ఇ ఉ వర్ణానాం సంజ్ఞా । ఏవమచ్ హల్ అలిత్యాదయః * ఊకాలోఽజ్ఝ్రస్వదీర్ఘప్లుతః ॥ ౧ - ౨ - ౨౭ ॥ ఉశ్చ ఊశ్చ ఊ౩శ్చ వః । వాం కాల ఇవ కాలో యస్య సోఽచ్ క్రమాత్ హ్రస్వ దీర్ఘ ప్లుత సంజ్ఞః స్యాత్ । స ప్రత్యేకముదాత్తాదిభేదేన త్రిధా * ఉచ్చైరుదాత్తః ॥ ౧ - ౨ - ౨౯ ॥ నీచైరనుదాత్తః ॥ ౧ - ౨ - ౩౦ ॥

సమాహారః స్వరితః ॥ ౧ - ౨ - ౩౧ ॥ సనవవిధోఽపి ప్ర
త్యేకమనునాసికాననునాసికత్వాభ్యాం ద్విధా * ముఖనా
సికావచనోఽనునాసికః ॥ ౧ - ౧ - ౮ ॥ ముఖసహితనాసిక
యోచ్చార్యమాణో వర్ణోఽనునాసికసంజ్ఞః స్యాత్ । తదిత్థమ్।
అ ఇ ఉ ఋ ఏషాం వర్ణానాం ప్రత్యేకమష్టాదశ భేదాః । ఌ
వర్ణస్య ద్వాదశ తస్య దీర్ఘాభావాత్ । ఏచామపి ద్వాదశ తే
షాం హ్రస్వాభావాత్ * తుల్యాస్యప్రయత్నం సవర్ణమ్ ॥
౧ - ౧ - ౯ ॥ తాల్వాదిస్థానమాభ్యన్తర ప్రయత్నశ్చేత్యేత
ద్ద్వయం యస్య యేన తుల్యం తన్మిథః సవర్ణసంజ్ఞం స్యాత్ ।
ఋ ఌ వర్ణయోర్మిథః సావర్ణ్యం వాచ్యమ్ * అకుహవిసర్జనీ
యానాం కణ్ఠః । ఇచుయశానాం తాలు । ఋటురషాణాం మూ
ర్ధా । ఌతులసానాం దన్తాః । ఉపూపధ్మానీయానామోష్ఠౌ ।
ఞమఙణనానాం నాసికా చ । ఏదైతోః కణ్ఠతాలు । ఓదౌతోః
కణ్ఠోష్ఠమ్ । వకారస్య దన్తోష్ఠమ్ । జిహ్వామూలీయస్య జిహ్వా
మూలమ్ । నాసికానుస్వారస్య * యత్నో ద్విధా । ఆ
భ్యన్తరో బాహ్యశ్చ । ఆద్యః పఞ్చధా । స్పృష్టేషత్స్పృష్టే
షద్వివృతవివృతసంవృతభేదాత్ । తత్ర స్పృష్టం ప్రయత్నం
స్పర్శానామ్ । ఈషత్స్పృష్టమన్తఃస్థానామ్ । ఈషద్వివృత
మూష్మణామ్ । వివృతం స్వరాణామ్ । హ్రస్వస్యావర్ణస్య
ప్రయోగే సంవృతమ్ । ప్రక్రియాదశాయాన్తు వివృతమేవ ।
బాహ్యస్త్వేకాదశధా । వివారః సంవారః శ్వాసో నాదో
ఘోషోఽఘోషోఽల్పప్రాణో మహాప్రాణ ఉదాత్తోఽను
దాత్తః స్వరితశ్చేతి । ఖరో వివారాః శ్వాసా అఘోషాశ్చ ।

హాశః సంవారా నాదా ఘోషాశ్చ । వర్గాణాం ప్రథమ తృతీయ పఞ్చమా యణశ్చాల్పప్రాణాః । వర్గాణాం ద్వితీయచతుర్థౌ శలశ్చ మహాప్రాణాః । కాదయో మావసానాః స్పర్శాః । యణోఽన్తస్థాః । శల ఊష్మాణః । అచః స్వరాః । ≍క ≍ఖ ఇతి కఖాభ్యాం ప్రాగర్ధవిసర్గసదృశో జిహ్వామూలీయః । ≍ప ≍ఫ ఇతి పఫాభ్యాం ప్రాగర్ధవిసర్గసదృశ ఉపధ్మానీయః । అం అః ఇత్యచః పరావనుస్వార విసర్గౌ * అణుదిత్సవర్ణస్య చాప్రత్యయః ॥ ౧ - ౧ - ౬౯ ॥ ప్రతీయమానోఽణుదిచ్చ సవర్ణస్య సంజ్ఞా స్యాత్ । అత్రైవాణ్ పరేణ ణకారేణ । కు చు టు తు పు ఏతే ఉదితః । తదేవమిత్యష్టాదశానాం సంజ్ఞా । తథేకారోకారౌ । ఋకారస్త్రింశతః । ఏవం ఌకారోఽపి । ఏచో ద్వాదశానామ్ । అనునాసికాఽననునాసికభేదేన య వ లా ద్విధా । తేనాఽననునాసికాస్తే ద్వయోర్ద్వయోః సంజ్ఞా * పరః సన్నికర్షః సంహితా ॥ ౧ - ౪ - ౧౦౯ ॥ వర్ణానామతిశయితః సన్నిధిః సంహితాసంజ్ఞః స్యాత్ * హలోఽనన్తరాః సంయోగః ॥ ౧ - ౧ - ౭ ॥ అజ్భిరవ్యవహితా హలః సంయోగసంజ్ఞాః స్యుః * సుప్తిఙన్తం పదమ్ ॥ ౧ - ౪ - ౧౪ ॥ సుబన్తం తిఙన్తంచ పదసంజ్ఞం స్యాత్ * ఇతి సంజ్ఞాప్రకరణమ్. * * * *

ఇకో యణచి ॥ ౬ - ౧ - ౭౭ ॥ ఇకః స్థానే యణ్ స్యాదచి సంహితాయాం విషయే । సుధీ ఉపాస్య ఇతి స్థితే * తస్మిన్నితి నిర్దిష్టే పూర్వస్య ॥ ౧ - ౧ - ౬౬ ॥ సప్తమీనిర్దేశేన విధీయమానం కార్యం వర్ణాన్తరేణావ్యవహితస్య పూర్వస్య

బోధ్యమ్ * స్థానేఽన్తరతమః ॥ ౧ - ౧ - ౫౦ ॥ ప్రసఙ్గే
సతి సదృశతమ ఆదేశః స్యాత్ । సుధ్ య్ ఉపాస్య ఇతి
జాతే* అనచి చ ॥ ౮ - ౪ - ౪౭ ॥ అచః పరస్య యరో ద్వే వా
స్తోనత్వచి * ఝలాం జశ్ ఝశి ॥ ౮ - ౪ - ౫౩ ॥ స్పష్టమ్ ।
ఇతి ధకారస్య దకారః * సంయోగాన్తస్య లోపః ॥ ౮ - ౨
౨౩ ॥ సంయోగాన్తం యత్ పదం తదన్తస్య లోపః స్యాత్ *
అలోన్త్యస్య ॥ ౧ - ౧ - ౫౨ ॥ షష్ఠీనిర్దిష్టోన్త్యస్యాదేశః
స్యాత్ । ఇతి ప్రాప్తే * యణః ప్రతిషేధో వాచ్యః । సుద్ధ్యు
పాస్యః । మద్ధ్వరిః । ధాత్త్రంశః । లాకృతిః * ఏచోఽ
యవాయావః ॥ ౬ - ౧ - ౭౮ ॥ ఏచః క్రమాత్ అయ్ అవ్
ఆయ్ ఆవ్ ఏతే స్యురచి * యథాసంఖ్యమనుదేశః సమా
నామ్ ॥ ౧- ౩ - ౧౦ ॥ సమసమ్బన్ధీ విధిర్యథాసంఖ్యం స్యాత్ ।
హరయే । విష్ణవే । నాయకః । పావకః * వాన్తో యి ప్ర
త్యయే ॥ ౬ - ౧ - ౭౯ ॥ యకారాదౌ ప్రత్యయే పరే ఓదౌ
తోః అవ్ ఆవ్ ఏతౌ స్తః । గవ్యమ్ । నావ్యమ్ * అధ్వప
రిమాణే చ । గవ్యూతిః * అదేఙ్గుణః ॥ ౧ - ౧ - ౨ ॥ అత్
ఏఙ్ చ గుణసంజ్ఞః స్యాత్ * తపరస్తత్కాలస్య ॥౧-౧-౭౦॥
తః పరో యస్మాత్ స చ తాత్పరశ్చోచ్చార్యమాణః సమకాల
స్యైవ సంజ్ఞా స్యాత్ * ఆద్గుణః ॥ ౬ - ౧ - ౮౭ ॥ అవర్ణా
దచి పరే పూర్వపరయోరేకో గుణాదేశః స్యాత్ । ఉపేన్ద్రః ।
గఙ్గోదకమ్ * ఉపదేశేఽజనునాసిక ఇత్ ॥ ౧ - ౩ - ౨ ॥
ఉపదేశేఽనునాసికోఽజిత్ సంజ్ఞః స్యాత్ । ప్రతిజ్ఞానునాసి
క్యాః పాణినీయాః । లణ్ సూత్రస్థావర్ణేన సహోచ్చార్య
మాణో రేఫో రలయోః సంజ్ఞా * ఉరణ్ రపరః॥ ౧- ౧-౫౧॥

ఋ ఇతి త్రింశతః సంజ్ఞేత్యుక్తమ్ । తత్స్థానే యోఽణ్ స ర
పరః సన్నేవ ప్రవర్తతే । కృష్ణర్ద్ధిః । తవల్కారః * లో
పః శాకల్యస్య ॥ ౮ - ౩ - ౧౯ ॥ అవర్ణపూర్వయోః పదా
న్తయోర్యవయోర్వా లోపోఽశి పరే * పూర్వత్రాసిద్ధమ్
॥ ౮ - ౨ - ౧ ॥ సపాదసప్తాధ్యాయీం ప్రతి త్రిపాద్యసిద్ధా ।
త్రిపాద్యామపి పూర్వం ప్రతి పరం శాస్త్రమసిద్ధమ్ । హర ఇహ ।
హరయిహ । విష్ణ ఇహ । విష్ణవిహ * వృద్ధిరాదైచ్ ॥ ౧ -
౧ - ౧ ॥ ఆదైచ్చ వృద్ధిసంజ్ఞః స్యాత్ * వృద్ధిరేచి ॥ ౬ - ౧ -
౮౮ ॥ ఆదేచి పరే వృద్ధిరేకాదేశః స్యాత్ । గుణాపవాదః ।
కృష్ణైకత్వమ్ । గఙ్గౌఘః । దేవైశ్వర్యమ్ । కృష్ణౌత్కణ్ఠ్యమ్ *
ఏత్యేధత్యూఠ్సు ॥ ౬ - ౧ - ౮౯ ॥ అవర్ణాదేజాద్యో రే
త్యేధత్యోరూఠి చ పరే వృద్ధిరేకాదేశః స్యాత్ । ఉపైతి । ఉపై
ధతే । ప్రష్ఠౌహః । ఏజాద్యోః కిమ్ । ఉపేతః । మా భవాన్
ప్రేదిధత్ * అక్షాదూహిన్యాముపసంఖ్యానమ్ । అక్షౌ
హిణీ సేనా * ప్రాదూహోఢోఢ్యేషైష్యేషు । ప్రౌ
హః । ప్రౌఢః । ప్రౌఢిః । ప్రైషః । ప్రైష్యః * ఋతే
చ తృతీయాసమాసే । సుఖేన ఋతః సుఖార్తః । తృతీయేతి కిమ్ ।
పరమర్తః * ప్రవత్సతరకమ్బలవసనార్ణదశానామృణే । ప్రా
ర్ణమ్ । వత్సతరార్ణమ్ । ఇత్యాది * ఉపసర్గాః క్రియాయో
గే ॥ ౧ - ౪ - ౫౯ ॥ ప్రాదయః క్రియాయోగే ఉపసర్గసం
జ్ఞాః స్యుః * ప్ర । పరా । అప । సమ్ । అను । అవ । నిస్ । నిర్ । దుస్ ।
దుర్ । వి । ఆఙ్ । ని । అధి । అపి । అతి । సు । ఉద్ । అభి । ప్రతి । పరి ।
ఉప । ఏతే ప్రాదయః * భూవాదయో ధాతవః ॥ ౧-౩-౧ ॥

క్రియావాచినో భ్వాదయో ధాతుసంజ్ఞాః స్యుః * ఉపసర్గాదృతి ధాతౌ ॥ ౬-౧-౯౧ ॥ అవర్ణాన్తాదుపసర్గాదృకారాదౌ ధాతౌ పరే వృద్ధిరేకాదేశః స్యాత్ । ప్రార్చ్ఛతి * ఏఙి పరరూపమ్ ॥ ౬-౧-౯౪ ॥ ఆదుపసర్గాదేఙాదౌ ధాతౌ పరరూపమేకాదేశః స్యాత్ । ప్రేజతే । ఉపోషతి * అచోఽన్త్యాది టి ॥ ౧-౧-౬౪ ॥ అచాం మధ్యే యోఽన్త్యః స ఆదిర్యస్య తట్టిసంజ్ఞం స్యాత్ * శకన్ధ్వాదిషు పరరూపం వాచ్యమ్ । తచ్చ టేః । శకన్ధుః । కర్కన్ధుః । మనీషా । లాఙ్గలీషా । ఆకృతిగణోఽయమ్ । మార్తణ్డః * ఓమాఙోశ్చ ॥ ౬-౧-౯౫ ॥ ఓమి ఆఙి చాత్ పరరూపమేకాదేశః స్యాత్ । శివాయోం నమః । శివేహి * అకః సవర్ణే దీర్ఘః ॥ ౬-౧-౧౦౧ ॥ అకః సవర్ణేఽచి పరే పూర్వపరయోర్దీర్ఘ ఏకాదేశః స్యాత్ । దైత్యారిః । శ్రీశః । విష్ణూదయః । హోతౄకారః * ఏఙః పదాన్తాదతి ॥ ౬-౧-౧౦౯ ॥ పదాన్తాదేఙోఽతి పరే పూర్వరూపమేకాదేశః స్యాత్ । హరేఽవ । విష్ణోఽవ * సర్వత్ర విభాషా గోః ॥ ౬-౧-౧౨౨ ॥ లోకే వేదే చైఙన్తస్య గోరతి వా ప్రకృతిభావః పదాన్తే । గో అగ్రమ్ । గోఽగ్రమ్ । ఏఙన్తస్య కిమ్ । చిత్రగ్వగ్రమ్ । పదాన్తే కిమ్ । గోః * అనేకాల్ శిత్ సర్వస్య ॥ ౧-౧-౫౫ ॥ ఇతి ప్రాప్తే * ఙిచ్చ ॥ ౧-౧-౫౩ ॥ ఙిదనేకాలప్యన్త్యస్యైవ స్యాత్ * అవఙ్ స్ఫోటాయనస్య ॥ ౬-౧-౧౨౩ ॥ పదాన్తే ఏఙన్తస్య గోరవఙ్ వాఽచి । గోఽగ్రమ్ । గవాగ్రమ్ । పదాన్తే కిమ్ । గవి * ఇన్ద్రే చ ॥ ౬-౧-౧౨౪ ॥ గోరవఙ్ స్యాదిన్ద్రే ।

గవేన్ద్రః * దూరాద్ధూతేచ ॥ ౮ - ౨ - ౮౪ ॥ దూరాత్ సంబోధనేవాక్యస్యటేః ప్లుతోవా * ప్లుతప్రగృహ్యాఅచినిత్యమ్ ॥ ౬ - ౧ - ౧౨౫ ॥ ఏతేఽచిప్రకృత్యాస్యుః । ఆగచ్ఛ కృష్ణ౩ అత్రగౌశ్చరతి * ఈదూదేద్ద్వివచనంప్రగృహ్యమ్ ॥ ౧ - ౧ - ౧౧ ॥ ఈదూదేదన్తంద్వివచనం ప్రగృహ్యంస్యాత్ । హరీ ఏతౌ । విష్ణూ ఇమౌ । గఙ్గే అమూ * అదసోమాత్ ॥ ౧ - ౧ - ౧౨ ॥ అస్మాత్పరావీదూతౌప్రగృహ్యౌ స్తః।అమీఈశాః। రామకృష్ణావమూ ఆసాతే । మాత్కిమ్ । అముకేఽత్ర * చాదయోఽసత్త్వే ॥ ౧ - ౪ - ౫౭ ॥ అద్రవ్యార్థాశ్చాదయో నిపాతాః స్యుః * ప్రాదయః ॥ ౧ - ౪ - ౫౮ ॥ ఏతేఽపి తథా * నిపాతఏకాజనాఙ్ ॥ ౧ - ౧ - ౧౪ ॥ ఏకోఽజ్నిపాత ఆఙ్వర్జః ప్రగృహ్యః । ఇఇన్ద్రః । ఉఉమేశః । వాక్యస్మరణయోరఙిత్ । ఆ ఏవంనుమన్యసే । ఆ ఏవంకిలతత్ । అన్యత్రఙిత్ । ఈషదుష్ణమ్ । ఓష్ణమ్ * ఓత్ ॥ ౧-౧-౧౫ ॥ ఓదన్తోనిపాతః ప్రగృహ్యః । అహోఈశాః * సంబుద్ధౌ శాకల్యస్యేతావనార్షే ॥ ౧ - ౧ - ౧౬ ॥ సంబుద్ధినిమిత్తక ఓకారో వాప్రగృహ్యోఽవైదికఇతౌపరే । విష్ణోఇతి । విష్ణవితి * మయఉఞోవోవా ॥ ౮ - ౩ - ౩౩ ॥ మయఃపరస్యోఞోవోవాఽచి । కిమ్వుక్తమ్ । కిముఉక్తమ్ * ఇకోఽసవర్ణేశాకల్యస్యహ్రస్వశ్చ ॥ ౬ - ౧ - ౧౨౭ ॥ పదాన్తాఇకోహ్రస్వావాస్యురసవర్ణేఽచి । హ్రస్వవిధిసామర్థ్యాన్నస్వరసన్ధిః । చక్రిఅత్ర । చక్ర్యత్ర । పదాన్తాఇతికిమ్ । గౌర్యౌ * అచోరహాభ్యాంద్వే ॥ ౮ - ౪ - ౪౬ ॥ అచఃపరాభ్యాం

రేఫహకారాభ్యాంపరస్య యరోద్వేవా స్తః । గౌర్య్యౌ * నసమాసే । వాప్యశ్వః * ఋత్యకః ॥ ౬-౧-౧౨౮ ॥ ఋతిపరేపదాన్తాత్ అకః ప్రాగ్వద్వా । బ్రహ్మఋషిః । బ్రహ్మర్షిః । పదాన్తాః కిమ్ । ఆర్చ్ఛత్ । * * *

స్తోః శ్చునా శ్చుః ॥౮-౪-౪౦॥ సకారతవర్గయోః శకారచవర్గాభ్యాం యోగే శకారచవర్గౌ స్తః । రామశ్శేతే । రామశ్చినోతి । సచ్చిత్ । శార్ఙ్గిఞ్జయ * శాత్ ॥౮-౪-౪౪॥ శాత్ పరస్యోక్తంన । విశ్నః । ప్రశ్నః * ష్టునా ష్టుః ॥౮-౪-౪౧॥ స్తోః ష్టునాయోగే ష్టుః । రామష్షష్ఠః । రామష్టీకతే । పేష్టా । తట్టీకా । చక్రిణ్ఢౌకసే * నపదాన్తాట్టోరనామ్ ॥ ౮-౪-౪౨ ॥ పదాన్తాట్టవర్గాత్ పరస్యానామః స్తోః ష్టుర్నస్యాత్ । షట్ సన్తః । షట్ తే । పదాన్తాత్ కిం ఈట్టే । టోః కిమ్ । సర్పిష్టమమ్ * అనామ్నవతినగరీణామితి వాచ్యమ్ । షణ్ణామ్ । షణ్ణవతిః । షణ్ణగర్యః * తోఃషి ॥ ౮ - ౪ - ౪౩ ॥ నష్టుత్వమ్ । సన్షష్ఠః * ఝలాంజశోఽన్తే ॥ ౮ - ౨ - ౩౯ ॥ పదాన్తే ఝలాం జశః స్యుః । వాగీశః * యరోఽనునాసికేఽనునాసికోవా ॥ ౮-౪-౪౫ ॥ యరః పదాన్తస్యానునాసికేపరేఽనునాసికోవా స్యాత్ । ఏతన్మురారిః । ఏతద్మురారిః * ప్రత్యయే భాషాయాం నిత్యమ్ । తన్మాత్రమ్ । చిన్మయమ్ * తోర్లి ॥ ౮ - ౪ - ౬౦ ॥

పరసవర్ణః । తల్లయః । విద్వాఁల్ లిఖతి । నస్యానునాసికోలః * ఉదఃస్థాస్తమ్భోఃపూర్వస్య ॥ ౮ - ౪ - ౬౧ ॥ ఉదః పరయోః స్థాస్తమ్భోః పూర్వసవర్ణః * తస్మాదిత్యుత్తరస్య ॥ ౧-౧-౬౭ ॥

పఞ్చమీనిర్దేశేన క్రియమాణం కార్యం వర్ణాన్తరేణావ్యవహిత స్యపరస్యజ్ఞేయమ్ * ఆదేఃపరస్య ॥ ౧ - ౧ - ౫౪ ॥ పరస్య యద్విహితంతత్ తస్యాదేర్బోధ్యమ్ । ఇతిసస్యథః * ఝరో ఝరిసవర్ణే ॥ ౮ - ౪ - ౬౫ ॥ హలఃపరస్యఝరోవా లోపః సవర్ణేఝరి * ఖరిచ ॥౮-౪-౫౫॥ ఖరిఝలాంచరఃస్యుః। ఇ త్యుదోదస్యతః।ఉత్థానమ్।ఉత్తమ్భనమ్ * ఝయోహోఽన్యతరస్యామ్ ॥ ౮ - ౪ - ౬౨ ॥ ఝయఃపరస్య హస్యవా పూర్వసవర్ణః। నాదస్య ఘోషస్య సంవారస్య మహాప్రాణస్య తాదృశోవర్గచతుర్థః । వాగ్ఘరిః । వాగ్హరిః * శ శ్ఛోఽటి ॥ ౮ - ౪ - ౬౩ ॥ ఝయఃపరస్యశస్యఛోవాఽటి । తద్ శివఇత్యత్ర దస్యచుత్వేన జకారేకృతే ఖరిచేతి జకారస్య చకారః । తచ్ఛివః । తద్ శివః * ఛత్వమమీతివాచ్యమ్ । త చ్ఛ్లోకేన * మోఽనుస్వారః ॥ ౮ - ౩ - ౨౩ ॥మాన్తస్యపద స్యానుస్వారోహలి । హరింవన్దే * నశ్చాపదాన్తస్యఝలి ॥ ౮ - ౩ - ౨౪ ॥ నస్య మస్యచాపదాన్తస్య ఝల్యనుస్వారః । యశాంసి । ఆక్రంస్యతే * అనుస్వారస్యయయిపరసవర్ణః ॥ ౮ - ౪ - ౫౮ ॥ శాన్తః * వాపదాన్తస్య ॥ ౮ - ౪ - ౫౯ ॥ త్వఙ్కరోషి । త్వంకరోషి । మోరాజిసమఃక్వౌ ॥ ౮ - ౩ - ౨౫ ॥ క్విబన్తేరాజతౌపరే సమోమస్యమఏవస్యాత్ । సమ్రాట్ * హేమపరేవా ॥ ౮ - ౩ - ౨౬ ॥ మపరేహ కారేపరే మస్య మోవా । కిమ్హ్మలయతి । కింహ్మలయతి * యవలపరే యవలావా । కియ్̐హ్యః । కింహ్యః । కివ్̐హ్వల

యతి । కింహ్వలయతి । కిల్ँ హ్లాదయతి । కింహ్లాదయతి * న
పరే నః ॥ ౮ - ౩ - ౨౭ ॥ నపరే హకారే మస్య నో వా । కిన్
హ్నుతే । కింహ్నుతే * డః సి ధుట్ ॥ ౮ - ౩ - ౨౯ ॥ డా
త్ పరస్య సస్య ధుడ్వా * ఆద్యన్తౌ టకితౌ ॥ ౧ - ౧ - ౪౬ ॥
టిత్కితౌ యస్యోక్తౌ తస్య క్రమాదాద్యన్తౌ స్తః । షట్ సన్తః ।
షట్ త్సన్తః * ఙ్ణోః కుక్ టుక్ శరి ॥ ౮ - ౩ - ౨౮ ॥ వా స్తః ।
ప్రాఙ్ షష్ఠః । ప్రాఙ్క్ షష్ఠః । సుగణ్ షష్ఠః । సుగణ్ట్ ష
ష్ఠః * నశ్చ ॥ ౮ - ౩ - ౩౦ ॥ నాన్తాత్ పరస్య సస్య ధుడ్వా ।
సన్త్సః । సన్సః * శి తుక్ ॥ ౮ - ౩ - ౩౧ ॥ పదాన్తస్య
నస్య శే పరే తుగ్వా । సఞ్ చ్ఛమ్భుః । సఞ్ఛమ్భుః । సఞ్ చ్
శమ్భుః । సఞ్ శమ్భుః * ఙమో హ్రస్వాదచి ఙముణ్ నిత్యమ్ ॥
౮ - ౩ - ౩౨ ॥ హ్రస్వాత్ పరో యో ఙమ్ తదన్తం యత్పదం
తస్మాత్ పరస్యాచో నిత్యం ఙముట్ స్యాత్ । ప్రత్యఙ్ఙాత్మా । సు
గణ్ణీశః । సన్నచ్యుతః * సమః సుటి ॥ ౮ - ౩ - ౫ ॥ సమో
రుః సుటి * అత్రానునాసికః పూర్వస్య తు వా ॥ ౮-౩-౨ ॥
అత్ర రుప్రకరణే రోః పూర్వస్యానునాసికో వా * అనునాసి
కాత్ పరోఽనుస్వారః ॥ ౮ - ౩ - ౪ ॥ అనునాసికం విహాయ
రోః పూర్వస్మాత్ పరోఽనుస్వారాగమః * ఖరవసానయో
ర్విసర్జనీయః ॥ ౮ - ౩ - ౧౫ ॥ ఖర్యవసానే చ పదాన్తస్య ర
స్య విసర్గః * సమ్పుఙ్కానాం సో వక్తవ్యః । సఁస్కర్తా । సం
స్కర్తా * పుమః ఖయ్యమ్పరే ॥ ౮ - ౩ - ౬ ॥ అమ్పరే
ఖయి పుమో రుః । పుఁస్కోకిలః । పుంస్కోకిలః * నశ్ఛవ్యప్ర

సూ॥ ౮-౩-౭॥ అమ్పరే ఛవి నాన్తస్య పదస్యరుః * విసర్జనీయస్యసః ॥ ౮-౩-౩౪ ॥ ఖరి। చక్రిస్త్రాయస్వ చక్రింస్త్రాయస్వ। అప్రశాన్కిమ్। ప్రశాన్తనోతి। పదస్యేతి కిమ్। హన్తి * నౄన్పే ॥ ౮-౩-౧౦ ॥ నౄనిత్యస్య రుర్వాపే * కుప్వోః ≍క≍పౌచ ॥ ౮-౩-౩౭ ॥ కవర్గే పవర్గేచ విసర్గస్య ≍క ≍పౌస్తః। చాద్విసర్గః। నౄ≍పాహి। నౄం≍పాహి। నౄఃపాహి। నౄంఃపాహి। నౄన్పాహి * తస్యపరమామ్రేడితమ్ ॥ ౮-౧-౨ ॥ ద్విరుక్తస్య పరమామ్రేడితంస్యాత్ * కానామ్రేడితే ॥ ౮-౩-౧౨ ॥ కాన్నకారస్య రుః స్యాదామ్రేడితే। కాంస్కాన్। కాంస్కాన్ * ఛేచ ॥ ౬-౧-౭౩ ॥ హ్రస్వస్యఛేతుక్। శివచ్ఛాయా * పదాన్తాద్వా ॥ ౬-౧-౭౬ ॥ దీర్ఘాత్పదాన్తాచ్ఛేతుగ్వా। లక్ష్మీచ్ఛాయా। లక్ష్మీఛాయా। * * *

విసర్జనీయస్యసః॥౮-౩-౩౪॥విష్ణుస్త్రాతా * వాశరి॥౮-౩-౩౬॥శరివిసర్గస్యవిసర్గోవా। హరిఃశేతే। హరిశ్శేతే * ససజుషోరుః ॥ ౮-౨-౬౬ ॥ పదాన్తస్యసస్యసజుషశ్చరుః స్యాత్ * అతోరోరప్లుతాదప్లుతే ॥౬-౧-౧౧౩॥అప్లుతాదతఃపరస్య రోరుస్స్యాదప్లుతేఽతి। శివోఽర్చ్యః * హశిచ ॥ ౬-౧-౧౧౪॥తథా। శివోవన్ద్యః * భో భగో అఘో అపూర్వస్యయోఽశి ॥౮-౩-౧౭॥ ఏతత్పూర్వస్యరోర్యాదేశోఽశి। దేవాఇహ। దేవాయిహ। భోస్ భగోస్ అఘోస్ ఇతిసాన్తానిపాతాః। తేషాంరోర్యత్వేకృతే * హలిసర్వేషామ్॥౮-

౩-౨౨॥భో భగో అఘో అపూర్వస్య యస్యలోపః స్యాదశి।
భో దేవాః । భగోనమస్తే । అఘోయాహి * రోఽసుపి ॥
౮-౨-౬౯ ॥ అహ్నో రేఫాదేశో నతుసుపి । అహరహః ।
అహర్గణః * రోరి॥ ౮-౩-౧౪ ॥ రేఫస్య రేఫే పరే లోపః*
ఢ్రలోపే పూర్వస్య దీర్ఘోఽణః ॥ ౬-౩-౧౧౧ ॥ ఢరేఫయో
ర్లోపనిమిత్తయోః పూర్వస్యాణో దీర్ఘః । పునారమతే । హరీ
రమ్యః । శమ్భూ రాజతే । అణః కిమ్ । తృఢః । వృఢః ॥ మనస్
రథ ఇత్యత్ర రుత్వే కృతే హశి చేత్యుత్వే రోరీతి లోపే చ ప్రా
ప్తే * విప్రతిషేధే పరం కార్యమ్ ॥ ౧-౪-౨ ॥ తుల్యబలవిరో
ధే పరం కార్యం స్యాత్ ।ఇతి ప్రాప్తే పూర్వత్రాసిద్ధమితి రోరీ
త్యస్యాసిద్ధత్వాదుత్వమేవ । మనోరథః * ఏతత్తదోః సు
లోపోఽకోరనఞ్సమాసే హలి ॥ ౬-౧-౧౩౨ ॥ అకకా
రయోరేతత్తదోర్యః సుస్తస్య లోపో హలి నతు నఞ్సమాసే।
ఏష విష్ణుః । స శమ్భుః । అకోః కిమ్ । ఏషకో రుద్రః । అనఞ్స
మాసే కిమ్ । అసశ్శివః । హలి కిమ్ । ఏషోఽత్ర * సోఽచి లో
పే చేత్పాదపూరణమ్ ॥౬-౧-౧౩౪॥ స ఇత్యస్య సోర్లోపః
స్యాదచి పాదశ్చేల్లోపే సత్యేవ పూర్యేత । సేమామవిడ్ఢి ప్ర
భృతిమ్ । సైష దాశరథీ రామః ॥ * * *

అర్థవదధాతురప్రత్యయః ప్రాతిపదికమ్ ॥౧-౨-౪౫॥
ధాతుం ప్రత్యయం ప్రత్యయాన్తం చ వర్జయిత్వాఽర్థవచ్ఛబ్దస్వ
రూపం ప్రాతిపదికసంజ్ఞం స్యాత్ * కృత్తద్ధితసమాసాశ్చ ॥
౧-౨-౪౬॥ కృత్తద్ధితాన్తౌ సమాసశ్చ తథా స్యుః * స్వౌజస
మౌట్ఛష్టాభ్యాంభిస్ఙేభ్యాంభ్యస్ఙసిభ్యాంభ్యస్ఙసోసాంఙ్యో

స్సుప్ ॥ ౪-౧-౨ ॥ సు ఔ జస్ ఇతి ప్రథమా । అమ్ ఔట్
శస్ ఇతి ద్వితీయా। టా భ్యాం భిస్ ఇతి తృతీయా। ఙే భ్యాం
భ్యస్ ఇతి చతుర్థీ। ఙసి భ్యాం భ్యస్ ఇతి పఞ్చమీ । ఙస్ ఓస్
ఆమ్ ఇతి షష్ఠీ । ఙి ఓస్ సుప్ ఇతి సప్తమీ * ఙ్యాప్ప్రాతిప
దికాత్ ॥౪-౧-౧॥* ప్రత్యయః ॥ ౩-౧-౧॥* పరశ్చ ॥౩-౧-౨॥
ఇత్యధికృత్య । ఙ్యన్తాదాబన్తాత్ ప్రాతిపదికాచ్చ పరే స్వా
దయ ప్రత్యయాః స్యుః *. సుపః ॥౧-౪-౧౦౩॥ సుపస్త్రీణి
త్రీణి వచనాన్యేకశ ఏకవచన ద్వివచన బహువచన సంజ్ఞాని
స్యుః * ద్వ్యేకయోర్ద్వివచనైకవచనే ॥౧-౪-౨౨॥ ద్విత్వై
కత్వయోరేతే స్తః * బహుషు బహువచనమ్ ॥ ౧-౪-౨౧ ॥
బహుత్వవివక్షాయాం బహువచనం స్యాత్ * విరామోఽ
వసానమ్ ॥ ౧-౪-౧౧౦ ॥ వర్ణానామభావోఽవసానసంజ్ఞః
స్యాత్ । రుత్వవిసర్గౌ । రామః * సరూపాణామేకశేష
ఏకవిభక్తౌ ॥ ౧-౨-౬౪ ॥ ఏకవిభక్తౌ యాని సరూపాణ్యేవ దృ
ష్టాని తేషామేక ఏవ శిష్యతే * ప్రథమయోః పూర్వసవర్ణః॥
౬-౧-౧౦౨॥ అకః ప్రథమాద్వితీయయోరచి పూర్వసవర్ణదీ
ర్ఘ ఏకాదేశః స్యాత్ । ఇతి ప్రాప్తే * నాదిచి॥ ౬-౧-౧౦౪॥
ఆదిచి న పూర్వసవర్ణదీర్ఘః। వృద్ధిరేచి। రామౌ * చుటూ॥
౧-౩-౭ ॥ప్రత్యయాద్యౌ చుటూ ఇతౌ స్తః * విభక్తిశ్చ॥౧-
౪-౧౦౪॥సుప్తిఙౌ విభక్తిసంజ్ఞౌ స్తః* న విభక్తౌ తుస్మాః॥౧-
౩-౪॥ విభక్తిస్థాస్తవర్గసమా నేతః । ఇతి సస్య నేత్త్వమ్ । రా
మాః * ఏకవచనం సమ్బుద్ధిః ॥ ౨-౩-౪౯ ॥ సంబోధనే ప్రథ
మాయా ఏకవచనం సమ్బుద్ధిసంజ్ఞం స్యాత్ * యస్మాత్ప్ర

ర్త్యయవిధిస్తదాది ప్రత్యయేఽఙ్గమ్॥ ౧-౪-౧౩ ॥ యః ప్రత్య
యోయస్మాత్ క్రియతే తదాది శబ్దస్వరూపం తస్మిన్ప్రత్యయే
పరేఽఙ్గంస్యాత్ * ఏఙ్ హ్రస్వాత్ సమ్బుద్ధేః ॥౬-౧-౬౯॥
ఏఙన్తాద్ధ్రస్వాన్తాచ్చాఙ్గాద్ధల్లుప్యతే సమ్బుద్ధిశ్చేత్। హేరా
మ। హేరామౌ। హేరామాః * అమిపూర్వః ॥ ౬-౧-
౧౦౭ ॥ అకోఽమ్యచిపూర్వ రూపమేకాదేశః। రామమ్।
రామౌ * లశక్వతద్ధితే ॥ ౧-౩-౮ ॥ తద్ధితవర్జప్రత్యయా
ద్యాలశకవర్గా ఇతః స్యుః * తస్మాచ్ఛసోనః పుంసి ॥ ౬-౧-
౧౦౩ ॥ పూర్వసవర్ణదీర్ఘాత్పరోయః శసస్సస్తస్యనః స్యాత్
పుంసి * అట్ కుప్వాఙ్ నుమ్వ్యవాయేఽపి॥౮-౪-౨॥అట్
కవర్గః పవర్గ ఆఙ్ నుమ్ ఏతైర్వ్యస్తైర్యథాసంభవమిలితైశ్చ
వ్యవధానేఽపి రషాభ్యాం పరస్యనస్యణః సమానపదే। ఇతి
ప్రాప్తే * పదాన్తస్య ॥౮-౪-౩౭॥ నస్యణోన।రామాన్ *
టాఙసిఙసామినాత్స్యాః ॥౭-౧-౧౨॥ అదన్తాట్టాదీనామినాద
యఃస్యుః। ణత్వమ్। రామేణ * సుపిచ ॥ ౭-౩-౧౦౨ ॥
యఞాదౌ సుప్యతోఽఙ్గస్యదీర్ఘః। రామాభ్యామ్ * అతోభి
సఐస్ ॥ ౭-౧-౯ ॥ అనేకాల్ శిత్ సర్వస్య। రామైః *
ఙేర్యః ॥ ౭-౧-౧౩ ॥ అతోఽఙ్గాత్ పరస్య ఙేర్యాదేశః *
స్థానివదాదేశోఽనల్విధౌ ॥ ౧-౧-౫౬ ॥ ఆదేశఃస్థానివత్స్యా
న్నతుస్థాన్యలాశ్రయవిధౌ। ఇతిస్థానివత్వాత్ సుపిచేతిదీర్ఘః।
రామాయ। రామాభ్యామ్ * బహువచనేఝల్యేత్ ॥ ౭-
౩-౧౦౩ ॥ ఝలాదౌ బహువచనే సుప్యతోఽఙ్గస్యైకారః।
రామేభ్యః। సుపికిమ్। పచధ్వమ్ * వావసానే॥౮-౪-౫౬॥

అవసానే ఝలాం చరోవా । రామాత్ । రామాద్ । రా మాభ్యామ్ । రామేభ్యః । రామస్య * ఓసిచ ॥ ౭ - ౩ - ౧౦౪ ॥ అతోఽఙ్గస్యైకారః । రామయోః * హ్రస్వనద్యా పోనుట్ ॥ ౭ -౧- ౫౪ ॥ హ్రస్వాన్తాన్నద్యన్తాదాబన్తాచ్చా ఙ్గాత్ పరస్యామోనుడాగమః * నామి ॥౬_౪-౩॥ అజన్తా ఙ్గస్యదీర్ఘః । రామాణామ్ । రామే । రామయోః । ఏత్వే కృతే * ఆదేశప్రత్యయయోః ॥ ౮-౩-౫౯ ॥ ఇణ్కుభ్యాం పరస్యాపదాన్తస్యాదేశః ప్రత్యయావయవశ్చయః సస్తస్య మూర్ధన్యాదేశః । ఈషద్వివృతస్య సస్యతాదృశఏవషః । రా మేషు । ఏవంకృష్ణాదయోప్యదన్తాః * సర్వాదీని సర్వనా మాని ॥౧-౧-౨౭ ॥ సర్వ విశ్వ ఉభ ఉభయ డతర డతమ అన్య అన్యతర ఇతర త్వత్ త్వ నేమ సమ సిమ । పూర్వ పరావర దక్షిణోత్తరా పరాధరాణి వ్యవస్థాయామసంజ్ఞా యామ్ । స్వమజ్ఞాతిధనాఖ్యాయామ్ । అన్తరంబహిర్యోగో పసంవ్యానయోః। త్యద్ తద్ యద్ ఏతద్ ఇదమ్ అదస్ ఏక ద్వి యుష్మద్ అస్మద్ భవతు కిమ్ * జసః శీ ॥ ౭-౧-౧౭॥ అదన్తాత్ సర్వనామ్నో జసఃశీస్యాత్ । అనేకాల్త్వాత్ స ర్వాదేశః । సర్వే * సర్వనామ్నః స్మై ॥ ౭ - ౧ - ౧౪ ॥ అతః సర్వనామ్నో ఙేః స్మై । సర్వస్మై * ఙసిఙ్యోః స్మాత్స్మి నౌ ॥ ౭ - ౧ - ౧౫ ॥ అతఃసర్వనామ్న ఏతయోరేతౌస్తః। సర్వస్మాత్ * ఆమిసర్వనామ్నః సుట్॥ ౭ -౧- ౫౨ ॥ అవ ర్ణాన్తాత్ పరస్య సర్వనామ్నోవిహితస్యామః సుడాగమః। ఏత్వే షత్వే । సర్వేషామ్ । సర్వస్మిన్ । శేషంరామవత్ ।

ఏవంవిశ్వాదయోఽప్యదన్తాః।ఉభశబ్దో నిత్యంద్వివచనాన్తః। ఉభౌ౨। ఉభాభ్యామ్౩। ఉభయోః౨। తస్యేహపాఠో ఽకజర్థః। డతర డతమౌప్రత్యయౌ। ప్రత్యయగ్రహణేతదన్త గ్రహణమితి తదన్తాగ్రాహ్యాః। నేమ ఇత్యర్ధే। సమః సర్వప ర్యాయస్తుల్యపర్యాయస్తు న సమానామితి జ్ఞాపకాత్ * పూ ర్వపరావర దక్షిణోత్తరాపరాధరాణి వ్యవస్థాయామసంజ్ఞా యామ్ ॥ ౧-౧-౩౪ ॥ ఏతేషాంవ్యవస్థాయామసంజ్ఞాయాం సర్వనామసంజ్ఞా గణసూత్రాత్ సర్వత్రయాప్రాప్తా సా జసివా। పూర్వే। పూర్వాః। అసంజ్ఞాయాంకిమ్। ఉత్త రాఃకురవః। స్వాభిధేయాపేక్షావధినియమోవ్యవస్థా। వ్య వస్థాయాంకిమ్। దక్షిణాగాధకాః। కుశలాఇత్యర్థః * స్వ మజ్ఞాతిధనాఖ్యాయామ్ ॥ ౧-౧-౩౫ ॥ జ్ఞాతిధనాన్యవాచినః స్వశబ్దస్యప్రాప్తాసంజ్ఞాజసివా। స్వే। స్వాః। ఆత్మీయా ఆత్మానఇతివా। జ్ఞాతిధన వాచినస్తుస్వాః। జ్ఞాతయోఽర్థా వా * అన్తరంబహిర్యోగోపసంవ్యానయోః ॥ ౧-౧-౩౬ ॥ బాహ్యేపరిధానీయేచార్థేఽన్తరశబ్దస్య ప్రాప్తా సంజ్ఞా జసి వా। అన్తరేఅన్తరావాగృహాః। బాహ్యాఇత్యర్థః। అన్తరే అన్తరావాశాటకాః। పరిధానీయాఇత్యర్థః * పూర్వాది భ్యోనవభ్యోవా ॥ ౭-౧-౧౬ ॥ ఏభ్యోజసిఙ్యోఃస్మాత్స్మినౌ వా స్తః। పూర్వస్మాత్। పూర్వాత్। పూర్వస్మిన్। పూర్వే। ఏవంపరాదీనామ్। శేషంసర్వవత్ * ప్రథమచరమతయా ల్పార్ధకతిపయనేమాశ్చ ॥ ౧-౧-౩౩ ॥ ఏతేజస్యుక్తసం జ్ఞా వాస్యుః। ప్రథమే। ప్రథమాః। తయః ప్రత్యయః।

ద్వితయే । ద్వితయాః । శేషం రామవత్ । నేమే । నేమాః । శేషం సర్వవత్ * తీయస్య ఙిత్సు వా । ద్వితీయస్మై, ద్వితీయాయేత్యాది । ఏవం తృతీయః । నిర్జరః * జరాయా జరసన్యతరస్యామ్ ॥ ౭-౨ ౧౦౦ ॥ అజాదౌ విభక్తౌ । పదాఙ్గాధికారే తస్య తదన్తస్య చ । నిర్దిశ్యమానస్యాదేశా భవన్తి । ఏకదేశ వికృతమనన్యవదితి జరశబ్దస్య జరస్ । నిర్జరసౌ । నిర్జరస ఇత్యాది । పక్షే హలాదౌ చ రామవత్ । విశ్వపాః * దీర్ఘాజ్జసి చ ॥ ౬-౧-౧౦౫ ॥ విశ్వపౌ । విశ్వపాః । హే విశ్వపాః । విశ్వపామ్ । విశ్వపౌ * సుడనపుంసకస్య ॥ ౧-౧-౪౩ ॥ స్వాదిపఞ్చవచనాని సర్వనామస్థానసంజ్ఞాని స్యురక్లీబస్య * స్వాదిష్వసర్వనామస్థానే ॥ ౧-౪ ౧౭ ॥ కప్రత్యయావధిషు స్వాదిష్వసర్వనామస్థానేషు పూర్వం పదం స్యాత్ * యచి భమ్ ॥ ౧ ౪-౧౮ ॥ యాదిష్వజాదిషు చ కప్రత్యయావధిషు స్వాదిష్వసర్వనామస్థానేషు పూర్వం భసంజ్ఞం స్యాత్ * ఆకడారాదేకా సంజ్ఞా ॥ ౧-౪-౧ ॥ ఇత ఊర్ధ్వం కడారాః కర్మధారయ ఇత్యతః ప్రాగేకస్యైకైవ సంజ్ఞా జ్ఞేయా । యా పరానవకాశా చ * ఆతో ధాతోః ॥ ౬-౪-౧౪౦ ॥ ఆకారాన్తో యో ధాతుస్తదన్తస్య భస్యాఙ్గస్య లోపః । అలోఽన్త్యస్య । విశ్వపః । విశ్వపా । విశ్వపాభ్యామిత్యాది । ఏవం శఙ్ఖధ్మాదయః । ధాతోః కిమ్ । హాహాన్ । హరిః । హరీ * జసి చ ॥ ౭-౩-౧౦౯ ॥ హ్రస్వాన్తస్యాఙ్గస్య గుణః । హరయః * హ్రస్వస్య గుణః ॥ ౭-౩-౧౦౮ ॥ సమ్బుద్ధౌ । హే హరే । హరిమ్ । హరీ । హరీన్ * శేషో ఘ్యసఖి ॥ ౧-౪-౭ ॥ శేష ఇతి

స్పష్టార్థమ్. హ్రస్వౌయావిదుతౌ తదన్తం సఖివర్జం ఘిసం
జ్ఞమ్ * ఆఙో నాస్త్రియామ్ ॥ ౭-౩-౧౨౦ ॥ ఘేః పరస్యా
ఙో నాస్యాదస్త్రియామ్ । ఆఙితిటాసంజ్ఞా । హరిణా । హరి
భ్యామ్ । హరిభిః * ఘేర్ఙితి ॥ ౭-౩-౧౧౧ ॥ ఘిసంజ్ఞస్య ఙి
తి సుపిగుణః । హరయే * ఙసిఙసోశ్చ ॥౬-౧-౧౧౦॥ ఏఙో
ఙసిఙసోరతి పూర్వరూపమేకాదేశః। హరేః । హర్యోః । హ
రీణామ్ * అచ్చ ఘేః ॥ ౭-౩-౧౧౯ ॥ ఇదుద్భ్యాముత్తరస్య
ఙేరౌత్ఘేరత్ । హరౌ । హరిషు । ఏవంకవ్యాదయః * అనఙ్
సౌ ॥ ౭-౧-౯౩ ॥ సఖ్యురఙ్గస్యానఙాదేశోఽసంబుద్ధౌసౌ *
అలోన్త్యాత్పూర్వఉపధా ॥ ౧-౧-౬౫ ॥ అన్త్యాదలఃపూర్వో
యోవర్ణః సఉపధాసంజ్ఞఃస్యాత్ * సర్వనామస్థానేచాసం
బుద్ధౌ ॥ ౬-౪-౮ ॥ నాన్తస్యోపధాయాదీర్ఘోఽసమ్బుద్ధౌసర్వ
నామస్థానే * అపృక్త ఏకాల్ప్రత్యయః ॥౧-౨-౪౧॥ హల్
ఙ్యాబ్భ్యోదీర్ఘాత్ సుతిస్యపృక్తంహల్ ॥ ౬-౧-౬౮ ॥ హల
న్తాత్పరం దీర్ఘౌ యౌ ఙ్యాపౌ తదన్తాచ్చ పరం సుతి సీత్యేత
దపృక్తంహల్లుప్యతే * నలోపఃప్రాతిపదికాన్తస్య॥౮-౨-౭॥
ప్రాతిపదికసంజ్ఞకం యత్ పదం తదన్తస్య నస్యలోపః।స.
ఖా * సఖ్యురసమ్బుద్ధౌ ॥ ౭-౧-౯౨ ॥ సఖ్యురఙ్గాత్ పరం
సమ్బుద్ధివర్జం సర్వనామస్థానం ణిద్వత్ స్యాత్ * అచోఞ్ణితి॥
౭-౨-౧౧౫॥ అజన్తాఙ్గస్య వృద్ధిర్ఞితిణితిచపరే। సఖాయౌ । స
ఖాయః। హేసఖే। సఖాయమ్ । సఖాయౌ । సఖీన్। సఖ్యా।
సఖ్యే * ఖ్యత్యాత్పరస్య ॥౬-౧-౧౧౨॥ ఖితిశబ్దాభ్యాం ఖీ
తీశబ్దాభ్యాం కృతయణాదేశాభ్యాం పరస్య ఙసిఙసోరతఉః।

సఖ్యుః * ఔత్ ॥౭-౩-౧౧౮॥ ఇతఃపరస్య ఙేరౌత్ । సఖ్యౌ।
శేషం హరివత్ * పతిః సమాస ఏవ ॥౧-౪-౮॥ ఘిసంజ్ఞః ।
పత్యే । పత్యుః౨ । పత్యౌ । శేషం హరివత్ । సమాసే తు
భూపతయే । కతిశబ్దో నిత్యం బహువచనాన్తః * బహుగణ
వతుడతి సంఖ్యా ॥౧-౧-౨౩॥ * డతి చ ॥౧-౧-౨౫॥
డత్యన్తా సంఖ్యా షట్సంజ్ఞా స్యాత్ * షడ్భ్యో లుక్ ॥౭-
౧-౨౨॥ జశ్శసోః * ప్రత్యయస్య లుక్శ్లులుపః ॥౧-౧-
౬౧॥ లుక్శ్లులుప్శబ్దైః కృతం ప్రత్యయాదర్శనం క్రమాత్
తత్తత్సంజ్ఞం స్యాత్ * ప్రత్యయలోపే ప్రత్యయలక్షణమ్ ॥
౧-౧-౬౨॥ ప్రత్యయే లుప్తేఽపి తదాశ్రితం కార్యం స్యాత్ ।
ఇతి జసి చేతి గుణే ప్రాప్తే * న లుమతాఙ్గస్య॥ ౧-౧-౬౩ ॥
లుమతా శబ్దేన లుప్తే తన్నిమిత్తమఙ్గకార్యం న స్యాత్ । క
తి౨। కతిభిః । కతిభ్యః౨ । కతీనామ్ । కతిషు । యుష్మదస్మచ్
షట్సంజ్ఞకాస్త్రిషు సరూపాః । త్రిశబ్దో నిత్యంబహువచ
నాన్తః । త్రయః । త్రీన్ । త్రిభిః । త్రిభ్యః ౨ * త్రేస్త్ర
యః ॥ ౭-౧-౫౩ ॥ ఆమి । త్రయాణామ్ । త్రిషు । గౌ
ణత్వేఽపి । ప్రియత్రయాణామ్ * త్యదాదీనామః ॥ ౭-
౨-౧౦౨ ॥ ఏషామకారో విభక్తౌ । ద్విపర్యన్తానామేవేష్టిః।
ద్వౌ౨ । ద్వాభ్యామ్౩ । ద్వయోః౨ । పాతి లోకమితి పపీః
సూర్యః * దీర్ఘాజ్జసి చ॥ ౬-౧-౧౦౫॥ దీర్ఘాజ్జసి ఇచి చ పరే
న పూర్వసవర్ణదీర్ఘః। పప్యౌ । పప్యః। హే పపీః।పపీమ్।పపీన్।
పప్యా। పపీభ్యామ్ । పపీభిః । పప్యే । పపీభ్యః౨ । పప్యః౨।
పప్యోః౨। దీర్ఘత్వాన్న నుట్ । పప్యాం । ఙౌ తు సవర్ణదీర్ఘః।

పపీ। పపీషు। ఏవం వాతప్రమ్యాదయః। బహ్వ్యః శ్రేయ స్యోయస్యస బహుశ్రేయసీ * యూస్త్ర్యాఖ్యౌ నదీ॥ ౧-౪-౩॥ ఈకూదన్తౌ నిత్యస్త్రీలిఙ్గౌ నదీసంజ్ఞౌ స్తః। ప్రథమ లిఙ్గగ్రహణంచ। పూర్వం స్త్ర్యాఖ్యస్యోపసర్జనత్వేఽపి నదీ త్వం వక్తవ్యమిత్యర్థః। అమ్బార్థనద్యోర్హ్రస్వః॥ ౭-౩-౧౦౭॥ సమ్బుద్ధౌ। హేబహుశ్రేయసి * ఆణ్నద్యాః॥ ౭-౩-౧౧౨॥ నద్యన్తాత్పరేషాం ఙితామాడాగమః * ఆటశ్చ॥ ౬-౧-౯౦॥ ఆటోఽచిపరే వృద్ధిరేకాదేశః। బహుశ్రేయస్యై। బహుశ్రేయస్యాః ౨। బహుశ్రేయసీనామ్ * ఙేరామ్ నద్యామ్నీభ్యః॥ ౭-౩-౧౧౬॥ నద్యన్తాదాబన్తాన్నీశబ్దాత్ పరస్య ఙేరామ్। బహుశ్రేయస్యామ్। శేషం పపీవత్। అఙ్యన్తత్వాన్న సులోపః। అతిలక్ష్మీః। శేషం బహుశ్రేయసీవత్। ప్రధీః * అచిశ్నుధాతుభ్రువాం య్వోరియఙువఙౌ॥ ౬-౪-౭౭॥ శ్నుప్రత్యయాన్త స్యేవర్ణోవర్ణాన్తస్య ధాతోర్భ్రూఇత్యస్యచాఙ్గస్యేయఙువఙౌ స్తోఽజాదౌ ప్రత్యయేపరే। ఇతిప్రాప్తే * ఏరనేకాచోఽసంయోగపూర్వస్య॥ ౬-౪-౮౨॥ ధాత్వవయవసంయోగపూర్వోనభవతియ ఇవర్ణస్తదన్తో యోధాతుస్తదన్తస్యానేకాచోఽఙ్గస్యయణజాదౌప్రత్యయే। ప్రధ్యౌ ౨। ప్రధ్యమ్। ప్రధ్యః। ప్రధ్యై। శేషంపపీవత్। ఏవంగ్రామణీః।ఙౌతు। గ్రామణ్యామ్। అనేకాచః కిమ్। నీః। నియౌ। నియః। అమి శసి చ పరత్వాదియఙ్। నియమ్। నియః। ఙేరామ్, నియామ్। అసంయోగపూర్వస్యకిమ్.। సుశ్రియౌ। యవ

క్రియా * గతిశ్చ ॥ ౧-౪-౬౦॥ ప్రాదయః క్రియాయో
గే గతిసంజ్ఞాస్స్యుః । గతికారకేతర పూర్వపదస్య యణ్ నే
ష్యతే । శుద్ధధియా * నభూసుధియోః ॥ ౬-౪-౮౫ ॥
ఏతయోరచిసుపియణ్ న । సుధియౌ।సుధియఇత్యాది । సుఖ
మిచ్ఛతీతిసుఖీః । సుతీః । సుఖ్యౌ । సుత్యౌ । సుఖ్యుః ౨ । సు
త్యుః ౨ । శేషం ప్రధీవత్ । శమ్భుర్హరివత్ । ఏవం భా
న్వాదయః * తృజ్వత్ క్రోష్టుః ॥ ౭-౧-౯౫ ॥ అసమ్బు
ద్ధౌ సర్వనామస్థానే । క్రోష్టుశబ్దస్య క్రోష్టృప్రయోక్తవ్య
ఇత్యర్థః * ఋతోఙిసర్వనామస్థానయోః॥ ౭-౩-౧౧౦॥
ఋతోఽఙ్గస్య గుణోఙౌసర్వనామస్థానేచ । ఇతిప్రాప్తే *
ఋదుశనస్పురుదంశోఽనేహసాంచ ॥ ౭-౧-౯౪ ॥ ఋదం
తానాముశనసాదీనాంచానఙ్ స్యాదసమ్బుద్ధౌసౌ * అప్తృన్తృ
చ్ స్వసృ నప్తృ నేష్టృ త్వష్టృక్షత్తృ హోతృ పోతృ ప్ర
శాస్తౄణామ్ ॥ ౬-౪-౧౧ ॥ అబాదీనాముపధాయా దీ
ర్ఘోఽసమ్బుద్ధౌ సర్వనామస్థానే । క్రోష్టా । క్రోష్టారౌ । క్రో
ష్టారః । క్రోష్టూన్ * విభాషాతృతీయాదిష్వచి ॥ ౭ ౧ ౯౭॥
అజాదిషు క్రోష్టుర్వాతృజ్వత్ । క్రోష్ట్రా । క్రోష్ట్రే * ఋ
తఉత్ ॥ ౬-౧-౧౧౧ ॥ ఋతో ఙసి ఙసోరత్యేకాదేశః
రపరః * రాత్ సస్య ॥ ౮-౨-౨౪ ॥ రేఫాత్ సంయో
గాన్తస్యైవ లోపో నాన్యస్య । రస్యవిసర్గః । క్రోష్టుః ।
క్రోష్ట్రోః ౨ * నుమచిరతృజ్వద్భావేభ్యో నుట్ పూర్వవి
ప్రతిషేధేన । క్రోష్టూనామ్ । క్రోష్టరి । పక్షేహలాదౌచ శ
మ్భువత్ । హూహూః । హూహ్వౌ ।హూహూమిత్యాది।

అతిచమూశబ్దేతు నదీకార్యం విశేషః । హేఅతిచము । అతిచమ్వై । అతి చమ్వాః౨ । అతి చమూనామ్ । ఖలపూః * ఓఃసుపి ॥ ౬-౪-౮౩ ॥ ధాత్వవయవసంయోగపూర్వో నభవతి యఉవర్ణస్తదన్తోయోధాతుస్తదన్తస్యానేకాచోఽఙ్గస్యయణ్స్యాదచిసుపి।ఖలప్వై। ఖలప్వః। ఏవంసుల్వాదయః । స్వభూః । స్వభువౌ ।స్వభువః । వర్షాభూః * వర్షాభ్వశ్చ । ౬-౪-౮౪ ॥అస్యయణ్స్యాదచిసుపి ।వర్షాభ్వావిత్యాది । దృన్భూః * దృన్కరపునఃపూర్వస్య భువోయణ్ వక్తవ్యః । దృన్భ్వౌ । ఏవంకరభూః । ధాతా । హేధాతః । ధాతారౌ । ధాతారః * ఋవర్ణాన్నస్యణత్వంవాచ్యమ్ । ధాతౄణామ్ । ఏవం నప్త్రాదయః । నప్త్రాదిగ్రహణం వ్యుత్పత్తిపక్షే నియమార్థమ్। తేనేహన । పితా । పితరౌ । పితరః । పితరమ్। శేషం ధాతృవత్ । ఏవం జామాత్రాదయః । నా । నరౌ * నృచ॥ ౬-౪-౬ ॥ అస్యనామివాదీర్ఘః । నృణామ్ । నృణామ్ * గోతోణిత్ ॥ ౭-౧-౯౦ ॥ఓకారాన్తాద్విహితం సర్వనామస్థానం ణిద్వత్ । గౌః । గావౌ । గావః * ఓతోఽమ్శసోః ॥ ౬-౧-౯౩ ॥ ఓతోఽమ్శసో రచ్యాకార ఏకాదేశః । గామ్ । గావౌ । గాః । గవా । గవే । గోః ౨ । ఇత్యాది * రాయోహలి ॥ ౭-౨-౮౫ ॥ అస్యాకారాదేశోహలివిభక్తౌ । రాః । రాయౌ । రాయః । రాభ్యామిత్యాది। గ్లౌః। గ్లావౌ। గ్లావః। గ్లౌభ్యామిత్యాది* ఇత్యజన్తపుంలిఙ్గశబ్దాః *

రమా * ఔఙఆపః ॥ ౭-౧-౧౮ ॥ ఆబన్తాదఙ్గాత్ పరస్యౌఙః శీస్యాత్ । ఔఙిత్యౌకారవిభక్తేః సంజ్ఞా ।

రమే । రమాః * సమ్బుద్ధౌచ ॥ ౭ - ౩ - ౧౦౬ ॥ ఆపఏకా
రః స్యాత్ సమ్బుద్ధౌ । ఏఙ్ హ్రస్వాదితిసమ్బుద్ధిలోపః । హే
రమే । హేరమే । హేరమాః । రమామ్ । రమే । రమాః *
ఆఙిచాపః ॥ ౭ - ౩ - ౧౦౫ ॥ ఆఙ్యోసిచాప ఏకారః । రమ
యా। రమాభ్యామ్౩। రమాభిః* యాడాపః ॥ ౭-౩-౧౧౩॥
ఆపో ఙితో యాట్ । వృద్ధిః । రమాయై । రమాభ్యః౨ । ర
మాయాః౨ । రమయోః । రమాణామ్ । రమాయామ్ । ర
మాసు । ఏవం దుర్గామ్బికాదయః * సర్వ నామ్నః స్యాడ్ఢ్ర
స్వశ్చ ॥ ౭ - ౩ - ౧౧౪ ॥ ఆబన్తాత్ సర్వ నామ్నో ఙిత
స్యాడాపశ్చ హ్రస్వః। సర్వస్యై। సర్వస్యాః౨। సర్వాసామ్।
సర్వస్యామ్। శేషం రమావత్। ఏవం విశ్వాదయ ఆబన్తాః *
విభాషా దిక్సమాసే బహువ్రీహౌ ॥ ౧ - ౧ - ౨౮ ॥ సర్వ
నామతా వా। ఉత్తరపూర్వస్యై । ఉత్తర పూర్వాయై। తీయ
స్యేతివా సంజ్ఞా । ద్వితీయస్యై । ద్వితీయాయై । ఏవం తృ
తీయా । అమ్బార్థేతి హ్రస్వః। హేఅమ్బ। హేఅక్క। హేఅల్ల।
జరా।జరసౌ। జరే।ఇత్యాది। పక్షేరమావత్। గోపా విశ్వపా
వత్। మతిః। మతీః। మత్యా * ఙితి హ్రస్వశ్చ॥ ౧ - ౪ - ౬॥
ఇయఙువఙ్ స్థానౌస్త్రీశబ్దభిన్నౌ నిత్యస్త్రీలిఙ్గౌ ఈదూతౌ హ్ర
స్వౌ చేవర్ణోవర్ణౌస్త్రియాం వానదీసంజ్ఞౌ స్తోఙితి । మత్యై। మ
తయే । మత్యాః౨ । మతేః౨ * ఇదుద్భ్యామ్ ॥ ౭ -౩ ౧౧౭॥
నదీసంజ్ఞకాభ్యాంపరస్య ఙేరామ్ । మత్యామ్ । మతౌ । శేషం
హరివత్ । ఏవంబుద్ధ్యాదయః * త్రిచతురోః స్త్రియాంతిసృ
చతసృ ॥ ౭ - ౨ - ౯౯ ॥ స్త్రీలిఙ్గయోరేతౌస్తోవిభక్తౌ *

అచిరఋతః॥ ౭-౨-౧౦౦॥ తిసృచతసృపతయోః ఋకారస్య రే
ఫాదేశః స్యాదచి। గుణదీర్ఘోత్వానామపవాదః। తిస్రః ౨। తిసృ
భిః। తిసృభ్యః ౨। ఆమి నుట్ * న తిసృచతసృ॥ ౬-౪-౪॥
ఏతయోర్నామి దీర్ఘోన। తిసృణామ్। తిసృషు। ద్వే ౨। ద్వా
భ్యామ్ ౩। ద్వయోః ౨। గౌరీ। గౌర్యౌ। గౌర్యః। హే
గౌరి। గౌర్యావిత్యాది। ఏవం నద్యాదయః। లక్ష్మీః। శేషం
గౌరీవత్। ఏవంతరీతన్త్ర్యాదయః। స్త్రీ। హే స్త్రి * స్త్రి
యాః॥ ౬-౪-౭౯॥ అస్యేయఙజాదౌ ప్రత్యయే పరే।
స్త్రియౌ। స్త్రియః * వామ్శసోః॥ ౬-౪-౮౦॥ స్త్రి
యాఽఇయఙ్। స్త్రియమ్। స్త్రీమ్। స్త్రియః। స్త్రీః। స్త్రి
యా। స్త్రియై। స్త్రియాః ౨। పరత్వాన్నుట్। స్త్రీ
ణామ్। స్త్రీషు। శ్రీః। శ్రియౌ। శ్రియః * నేయఙువఙ్స్థా
నావస్త్రీ॥ ౧-౪-౪॥ ఇయఙువఙోః స్థితిర్యయోస్తావీదూ
తౌ నదీసంజ్ఞౌ న స్తో న తు స్త్రీ। హే శ్రీః। శ్రియై। శ్రియే। శ్రి
యాః। శ్రియః * వామి॥ ౧-౪-౫॥ ఇయఙువఙ్స్థా
నౌ స్త్ర్యాఖ్యౌ యూ ఆమి వా నదీసంజ్ఞౌ స్తో న తు స్త్రీ। శ్రీణామ్।
శ్రియామ్। శ్రియి। శ్రియామ్। ధేనుర్మతివత్ * స్త్రియాం
చ॥ ౭-౧-౯౬॥ స్త్రీవాచీ క్రోష్టు స్తృజన్తవద్రూపం ల
భతే * ఋన్నేభ్యో ఙీప్॥ ౪-౧-౫॥ ఋదన్తేభ్యో నా
న్తేభ్యశ్చ స్త్రియాం ఙీప్। క్రోష్ట్రీ గౌరీవత్। భ్రూః శ్రీవ
త్। స్వయంభూః పుంవత్ * న షట్స్వస్రాదిభ్యః॥ ౪-౧-౧౦॥
ఙీప్టాపౌ న॥ స్వసా తిస్రశ్చతస్రశ్చ ననాన్దా దుహితా త
థా। యాతా మాతేతి సప్తైతే స్వస్రాదయ ఉదాహృతాః॥

స్వసా। స్వసారౌ। మాతా పితృవత్। శసి మాతౄః। ద్యౌర్గోవత్। రాః పుంవత్। నౌర్గ్లౌవత్ * ఇత్యజన్తస్త్రీలిఙ్గశబ్దాః * *

అతోఽమ్ ॥ ౭-౧-౨౪॥ అతోఽఙ్గాత్ క్లీబాత్ స్వమోరమ్। జ్ఞానమ్। ఏఙ్ హ్రస్వాదితిహల్లోపః। హే జ్ఞాన * నపుంసకాచ్చ ॥ ౭-౧-౧౯ ॥ క్లీబాదౌఙః శీ। భసంజ్ఞాయామ్ * యస్యేతిచ॥ ౬-౪-౧౪౮ ॥ ఈకారే తద్ధితే చ భస్యేవర్ణావర్ణయోర్లోపః। ఇత్యల్లోపే ప్రాప్తే * ఔఙః శ్యాం ప్రతిషేధో వాచ్యః। జ్ఞానే * జశ్శసోః శిః ॥ ౭-౧-౨౦ ॥ క్లీబాత్ * శి సర్వనామస్థానమ్॥ ౧-౧-౪౨॥ * నపుంసకస్య ఝలచః॥ ౭-౧-౭౨ ॥ ఝలన్తస్యాజన్తస్య చ క్లీబస్య నుమ్ స్యాత్ సర్వనామస్థానే * మిదచోఽన్త్యాత్పరః ॥౧-౧-౪౭॥ అచాం మధ్యే యోఽన్త్యస్తస్మాత్ పరస్తస్యైవాన్తావయవో మిత్ స్యాత్। ఉపధాదీర్ఘః। జ్ఞానాని। పునస్తద్వత్। శేషం పుంవత్। ఏవం ధన వన ఫలాదయః * అద్డ్డతరాదిభ్యః పఞ్చభ్యః ॥ ౭-౧-౨౫ ॥ ఏభ్యః క్లీబేభ్యః స్వమోరద్డ్ ఆదేశః స్యాత్ * టేః ॥ ౬-౪-౧౪౩॥ డితి భస్య టేర్లోపః। కతరత్। కతరద్। కతరే। కతరాణి। హే కతరత్। శేషం పుంవత్। ఏవం కతమత్। ఇతరత్। అన్యత్। అన్యతరత్। అన్యతమస్య త్వన్యతమమిత్యేవ * ఏకతరాత్ ప్రతిషేధః। ఏకతరమ్ * హ్రస్వో నపుంసకే ప్రాతిపదికస్య ॥ ౧-౨-౪౭ ॥ అజన్తస్యేత్యేవ। శ్రీపం జ్ఞానవత్ * స్వమోర్నపుంసకాత్ ॥ ౭-౧-౨౩ ॥ లుక్ స్యాత్। వారి * ఇకోఽచి విభక్తౌ॥ ౭-౧-౭౩ ॥ ఇగన్తస్య

క్లీబస్య సుమచి విభక్తౌ। వారిణే। వారిణః। న లుమతేత్యస్య అనిత్యత్వాత్ పక్షే సమ్బుద్ధినిమిత్తో గుణః। హే వారి। హే వారే। ఘేర్ఙితీతి గుణే ప్రాప్తే। వృద్ధ్యౌత్వతృజ్వద్భావగుణేభ్యో నుమ్ పూర్వవిప్రతిషేధేన। వారిణే। వారిణః ౨। వారిణోః ౨। నుమచిరేతి నుట్। వారీణామ్। వారిణి। హలాదౌ హరివత్ * అస్థిదధిసక్థ్యక్ష్ణామనఙుదాత్తః ॥ ౭-౧-౭౫॥ టాదావచి * అల్లోపోఽనః॥ ౬-౪-౧౩౪॥ అఙ్గావయవోఽసర్వనామస్థానయజాదిస్వాదిపరో యోఽన్ తస్యాకారస్య లోపః। దధ్నా। దధ్నే। దధ్నః ౨। దధ్నోః ౨ * విభాషా ఙిశ్యోః॥ ౬-౪-౧౩౬॥ అఙ్గావయవోఽసర్వనామస్థానపరో యోఽన్ తస్యాకారస్య లోపో వా స్యాత్ ఙిశ్యోః పరయోః। దధ్ని। దధని। శేషం వారివత్। ఏవమస్థిసక్థ్యక్షి। సుధి। సుధినీ। సుధీని। హే సుధే। హే సుధి। సుధినేత్యాది। మధు। మధునీ। మధూని। హే మధో। హే మధు। సులు। సులునీ। సులూని। సులునేత్యాది। ధాతృ। ధాతృణీ। ధాతౄణి। ధాతౄణామ్। హే ధాతః। ఏవం జ్ఞాత్రాదయః * ఏచ ఇగ్ఘ్రస్వాదేశే॥ ౧-౧-౪౮॥ ప్రద్యు। ప్రద్యునీ। ప్రద్యూని। ప్రద్యునేత్యాది। ప్రరి। ప్రరిణీ। ప్రరీణి। ప్రరిణా। ఏకదేశవికృతమనన్యవత్। ప్రరాభ్యామ్। ప్రరీణామ్। సును। సునునీ। సునూని। సునునేత్యాది *ఇత్యజన్తనపుంసకలిఙ్గశబ్దాః

హో ఢః ॥ ౮-౨-౩౧॥ ఝలి పదాన్తే చ। లిట్। లిడ్। లిహౌ। లిహః। లిడ్భ్యామ్। లిట్సు। లిట్త్సు * దాదేర్ధాతోర్ఘః ॥ ౮-౨-౩౨ ॥ ఝలి పదాన్తే చోపదేశే దాదేర్ధాతోర్హస్య ఘః * ఏకాచో బశో భష్ ఝషన్తస్య స్ధ్వోః ॥ ౮-౨-౩౭ ॥

ధాత్వవయవస్యైకాచో ఝషన్తస్య బశో భష్ సే ధ్వే పదా
న్తే చ । ధుక్ । ధుగ్ । దుహౌ । దుహః । ధుగ్భ్యామ్ । ధుక్షు *
వా ద్రుహముహష్ణుహష్ణిహామ్ ॥ ౮-౨-౩౩ ॥ ఏషాం
హస్య వా ఘో ఝలి పదాన్తే చ । ధ్రుక్ । ధ్రుగ్ । ధ్రుట్ ।
ధ్రుడ్ । ద్రుహౌ । ద్రుహః । ధ్రుగ్భ్యామ్ । ధ్రుడ్భ్యామ్ । ధ్రు
క్షు । ధ్రుట్సు । ధ్రుట్త్సు । ఏవం ముహ్ * ధాత్వాదేః షః సః ॥ ౬-
౧-౬౪ ॥ స్నుక్ । స్నుగ్ । స్నుట్ । స్నుడ్ । ఏవం స్నిహ్ * ఇ
గ్యణః సంప్రసారణమ్ ॥ ౧-౧-౪౫ ॥ * వాహ ఊఠ్ ॥ ౬-
౪-౧౩౨ ॥ భస్య వాహః సంప్రసారణమూఠ్ * సంప్రసా
రణాచ్చ ॥ ౬-౧-౧౦౮ ॥ సంప్రసారణాదచి పూర్వరూ
పమేకాదేశః । వృద్ధిః । విశ్వౌహః । ఇత్యాది * చతురన
డుహోరాముదాత్తః ॥ ౭-౧-౯౮ ॥ * సావనడుహః ॥ ౭-
౧-౮౨ ॥ నుమ్ । అనడ్వాన్ * అమ్ సమ్బుద్ధౌ ॥ ౭-౧-
౯౯ ॥ హే అనడ్వన్ । అనడ్వాహౌ । అనడుహః * వసు
స్రంసుధ్వంస్వనడుహాం దః ॥ ౮-౨-౭౨ ॥ సాన్తవస్వన్త
స్య స్రంసాదేశ్చ దః స్యాత్ పదాన్తే । అనడుద్భ్యామిత్యాది ।
సాన్తేతి కిమ్ । విద్వాన్ । పదాన్తే కిమ్ । స్రస్తమ్ । ధ్వస్తమ్ *
సహేః సాడః సః ॥ ౮-౩-౫౬ ॥ సాడ్రూపస్య సహేః
సస్య మూర్ధన్యాదేశః । తురాషాట్ । తురాషాడ్ । తురా
సాహౌ । తురాసాహః । తురాషాడ్భ్యామిత్యాది * దివ
ఔత్ ॥ ౭-౧-౮౪ ॥ దివితి ప్రాతిపదికస్యౌత్ స్యాత్
సౌ । సుద్యౌః । సుదివౌ * దివ ఉత్ ॥ ౬-౧-౧౩౧ ॥
పదాన్తే । సుద్యుభ్యామిత్యాది । చత్వారః । చతురః । చతు

ర్భిః । చతుర్భ్యః * షట్ చతుర్భ్యశ్చ ॥ ౭ - ౧ - ౫౫ ॥ ఏభ్య ఆమోనుడాగమః * రషాభ్యాంనో ణః సమానపదే॥ ౮ - ౪ - ౧॥ * అచోరహాభ్యాంద్వే ॥ ౮ - ౪ - ౪౬॥ చతుర్ణ్ణామ్ * రోఃసుపి॥ ౮ - ౩ - ౧౬॥ రో రేవ విసర్గఃసుపి । షత్వమ్ । షస్యద్విత్వే(ప్రా)ప్తే * శరోఽచి ॥ ౮ - ౪- ౪౯ ॥ అచిపరేశరోనద్వేస్తః । చతుర్షు * మోనోధాతోః॥ ౮ - ౨ - ౬౪ ॥ పదాన్తే । ప్రశాన్ * కిమఃకః ॥ ౭- ౨- ౧౦౩ ॥ విభక్తౌ । కః । కౌ । కే । ఇత్యాది । సర్వవత్ * ఇదమోమః ॥ ౭ - ౨ - ౧౦౮ ॥ సౌ । త్యదాద్యత్వాపవాదః * ఇదోఽయ్ పుంసి ॥ ౭ - ౨ - ౧౧౧ ॥ ఇదమఇదోఽయ్సౌపుంసి । అయమ్ । త్యదాద్యత్వే * అతోగుణే॥ ౬ - ౧ - ౯౭ ॥ అపదాన్తా దతోగుణే పరరూప మేకాదేశః * దశ్చ ॥ ౭ - ౨ - ౧౦౯ ॥ ఇదమోదస్యమఃస్యాద్విభక్తౌ । ఇమౌ । ఇమే । త్యదాదేః సమ్బోధనం నాస్తీత్యుత్సర్గః * అనాప్యకః ॥ ౭ - ౨ - ౧౧౨ ॥ అకకారస్యేదమఇదోఽనాపివిభక్తౌ । ఆబితి ప్రత్యాహారః । అనేన * హలిలోపః ॥ ౭ - ౨ - ౧౧౩ ॥ అకకారస్యేదమఇదోలోపఆపిహలాదౌ । నానర్థకే ఽలోఽన్త్యవిధిరనభ్యాసవికారే * ఆద్యన్తవదేకస్మిన్ ॥ ౧ - ౧ - ౨౧ ॥ ఏకస్మిన్ క్రియమాణం కార్యమాదావివాన్తఇవస్యాత్ । సుపిచేతిదీర్ఘః । ఆభ్యామ్ * నేదమదసోరకోః ॥ ౭ - ౧ - ౧౧ ॥ అకకారయోరిదమదసోర్భిసఐస్న । ఏభిః । అస్మై । ఏభ్యః । అస్మాత్ । అస్య । అనయోః ౨ । ఏషామ్ । అస్మిన్ । ఏషు * ద్వితీయాటౌ

స్స్వనః ॥ ౨ - ౪ - ౩౪ ॥ ఇదమేతదోరన్వాదేశే । కించిత్
కార్యం విధాతు ముపాత్తస్యకార్యాన్తరం విధాతుం పునరు
పాదానమన్వాదేశః । యథా । అనేన వ్యాకరణమధీతమే
నంఛన్దోఽధ్యాపయేతి। అనయోఃపవిత్రంకులమేనయోఃప్రభూ
తంస్వమితి । ఏనమ్ । ఏనౌ । ఏనాన్ । ఏనేన । ఏనయోః౨ ।
రాజా * నఙిసమ్బుద్ధ్యోః ॥ ౮ - ౨ - ౨ ॥ నస్యలోపోనఙౌ
సమ్బుద్ధౌచ । హేరాజన్ * ఙావుత్తరపదేప్రతిషేధః । బ్ర
హ్మనిష్ఠః । రాజానౌ । రాజానః।రాజ్ఞః * నలోపఃసుప్స్వర
సంజ్ఞాతుగ్విధిషుకృతి ॥ ౮ - ౨ - ౨ ॥ సుబ్విధౌ స్వరవి
ధౌసంజ్ఞావిధౌకృతితుగ్విధౌనలోపోఽసిద్ధోనాన్యత్ర । రాజా
శ్వ ఇత్యాదావిత్యసిద్ధత్వాదాత్వమేత్వమేస్త్వంచ న। రాజ
భ్యామ్ । యజ్వా । యజ్వానౌ । యజ్వానః * నసంయో
గాద్వమన్తాత్ ॥ ౬ - ౪ - ౧౩౭ ॥ వమాన్తసంయోగాద
నోఽకారస్యలోపోన । యజ్వనః । యజ్వనా । యజ్వభ్యామ్
బ్రహ్మణః । బ్రహ్మణా * ఇన్హన్పూషార్యమ్ణాంశౌ ॥ ౬ - ౪-
౧౨ ॥ ఏషాంశావేవోపధాయాదీర్ఘోనాన్యత్ర । ఇతినిషేధే
ప్రాప్తే * సౌచ ॥ ౬ -౪-౧౩ ॥ ఇన్నాదీనాముపధాయా
దీర్ఘోఽసమ్బుద్ధౌ సౌ । వృత్రహా । హేవృత్రహన్ * ఏకాజు
త్తరపదేణః ॥ ౮ - ౪ - ౧౨ ॥ ఏకాజుత్తరపదంయస్యతస్మిన్
సమాసేపూర్వపదస్థాన్నిమిత్తాత్ పరస్య ప్రాతిపదికాన్తను
మ్విభక్తిస్థస్యనస్యణః। వృత్రహణౌ* హోహన్తేర్ఞ్ణిన్నేషు ॥
౭ - ౩ - ౫౪ ॥ ఞితి ణితి ప్రత్యయే నకారేచ పరేహన్తేర్హ
కారస్యకుత్వమ్ । వృత్రఘ్నః । ఇత్యాది । ఏవం శార్ఙ్గిన్

యశస్విన్ అర్యమన్ పూషన్ * మఘవా బహులమ్॥ ౬-౪-౧౨౮ ॥ మఘవన్ శబ్దస్య వా తృ ఇత్యన్తాదేశః। ఋ ఇత్ * ఉగిదచాం సర్వనామస్థానేఽధాతోః ॥ ౭-౧-౭౦ ॥ అధాతోరుగితో నలోపినోఽఞ్చతేశ్చ నుమ్ స్యాత్ సర్వనామస్థానే। మఘవాన్। మఘవన్తౌ। మఘవన్తః। హే మఘవన్। మఘవద్భ్యామ్। తృత్వాభావే। మఘవా। సుటి రాజవత్ * శ్వయువమఘోనామతద్ధితే॥ ౬-౪-౧౩౩॥ అన్నన్తానామ్ భం నామేషామతద్ధితే సంప్రసారణమ్। మఘోనః। మఘవభ్యామ్। ఏవం శ్వన్ యువన్ * నసంప్రసారణే సంప్రసారణమ్ ॥ ౬-౧-౩౭ ॥ యూనః। యూనా। యువభ్యామిత్యాది। అర్వా। హే అర్వన్ * అర్వణస్త్రసావనఞః॥ ౬-౪-౧౨౭ ॥ నఞా రహితస్యార్వన్నన్తస్యాఙ్గస్య తృ ఇత్యన్తాదేశో న తు సౌ। అర్వన్తౌ। అర్వన్తః। అర్వద్భ్యామిత్యాది* పథిమథ్యృభుక్షామాత్ ॥ ౭-౧-౮౫॥ సౌ * ఇతోఽత్ సర్వనామస్థానే ॥ ౭-౧-౮౬ ॥ పథ్యాదేః * థో న్థః ॥ ౭-౧-౮౭ ॥ పథిమథోస్థస్య న్థాదేశః సర్వనామస్థానే। పన్థాః। పన్థానౌ। పన్థానః * భస్య టేర్లోపః। ౭-౧-౮౮ ॥ భస్య పథ్యాదేష్టిలోపః। పథః। పథా। పథిభ్యామ్। ఏవం మథిన్ ఋభుక్షిన్ * ష్ణాన్తా షట్ ॥ ౧-౧-౨౪ ॥ షాన్తా నాన్తా చ సంఖ్యా షట్ సంజ్ఞా స్యాత్। పఞ్చన్ శబ్దో నిత్యం బహువచనాన్తః। పఞ్చ। పఞ్చ। పఞ్చభిః। పఞ్చభ్యః ౨। సుట్ * నోపధాయాః॥ ౬-౪-౭॥ నాన్తస్యోపధాయా దీర్ఘో నామి। పఞ్చానామ్। పఞ్చసు * అష్టన

ఆవిభక్తౌ॥ ౭ - ౨ - ౮౪॥ హలాదౌ వా స్యాత్ * అష్టాభ్య ఔశ్॥ ౭-౧-౨౧॥ కృతాకారాదష్టనో జశ్శసోరౌశ్ । అష్టభ్య ఇతి వక్తవ్యే కృతాత్వనిర్దేశో జశ్శసోర్విషయ ఆత్వం జ్ఞాపయతి। అష్టౌ ౨ । అష్టాభ్యః ౨। అష్టానామ్। అష్టాసు। ఆత్వాభావే అష్టపఞ్చవత్ * ఋత్విగ్దధృక్స్రగ్దిగుష్ణిగఞ్చుయుజిక్రుఞ్చాం చ॥ ౩- ౨ -౫౯॥ ఏభ్యః క్విన్ అఞ్చేః సుప్యుపపదే । యుజిక్రుఞ్చ్యోః కేవలయోః । క్రుఞ్చేర్నలోపాభావశ్చ నిపాత్యతే । కనావితౌ * కృదతిఙ్ ॥ ౩ - ౧ - ౯౩ ॥ అత్ర ధాత్వధికారే తిఙ్భిన్నః ప్రత్యయః కృత్సంజ్ఞః స్యాత్ * వేరపృక్తస్య ॥ ౬-౧-౬౭ ॥ లోపః * క్విన్ప్రత్యయస్య కుః ॥ ౮ -౨-౬౨ క్విన్ప్రత్యయో యస్మాత్ తస్య కవర్గోఽన్తాదేశః పదాన్తే। ఇత్యస్యాసిద్ధత్వాచ్చోః కురితి కుత్వమ్ । ఋత్విగ్ । ఋత్విక్ । ఋత్విజౌ । ఋత్విగ్భ్యామ్ * యుజేరసమాసే ॥ ౭ - ౧ - ౭౧ ॥ యుజేః సర్వనామస్థానే నుమ్ స్యాదసమాసే । సులోపః । సంయోగాన్తలోపః । కుత్వేన నస్య ఙః । యుఙ్ । యుఞ్జౌ । యుఞ్జః యుగ్భ్యామ్ * చోః కుః॥ ౮- ౨-౩౦॥ చవర్గస్య కవర్గః స్యాజ్ఝలి పదాన్తే చ । సుయుక్ । సుయుజౌ । సుయుగ్భ్యామ్ । ఖఙ్ । ఖఞ్జౌ । ఖన్భ్యామ్ * వ్రశ్చభ్రస్జసృజమృజయజరాజభ్రాజచ్ఛశాం షః ॥ ౮- ౨- ౩౬ ॥ ఝలి పదాన్తే చ। జశ్త్వచర్త్వే। రాట్, రాడ్। రాజౌ। రాజః। రాడ్భ్యామ్। ఏవం విభ్రాట్ దేవేట్ విశ్వసృట్ * పరౌ వ్రజేః షః పదాన్తే। పరావుపపదే వ్రజేః క్విప్ స్యాద్దీర్ఘశ్చ పదాన్తే షత్వమపి। పరివ్రాట్। పరివ్రాజౌ * విశ్వస్య వసురాటోః॥ ౬ - ౩ - ౧౨౮॥ దీర్ఘః। విశ్వారాట్।

విశ్వారాడ్ । విశ్వారాజౌ । విశ్వారాడ్భ్యామ్ * స్కోః
సంయోగాద్యోరన్తే చ ॥ ౮-౨-౨౯ ॥ పదాన్తే ఝలి చ యః
సంయోగస్తదాద్యోః స్కోర్లోపః । భృట్ । సస్య శ్చుత్వేన శః ।
ఝలాం జశ్ ఝశి ఇతి శస్య జః । భృజ్జౌ । భృడ్భ్యామ్ । త్యదా
ద్యత్వం పరరూపత్వమ్ * తదోః సః సావనన్త్యయోః ॥ ౭-
౨-౧౦౬ ॥ త్యదాదీనాం తదయోరనన్త్యయోః సః స్యా
త్ సౌ । స్యః । త్యౌ । త్యే । సః । తౌ । తే । యః । యౌ । యే
ఏషః । ఏతౌ । ఏతే * ఙే ప్రథమయోరమ్ ॥ ౭-౧-౨౮ ॥
యుష్మదస్మద్భ్యాం పరస్య ఙే ఇత్యేతస్య ప్రథమాద్వితీయయో
శ్చామాదేశః * త్వాహౌ సౌ ॥ ౭-౨-౯౪ ॥ అనయోర్మపర్య
న్తస్య త్వాహావాదేశౌ స్తః * శేషే లోపః ॥ ౭-౨-౯౦ ॥
ఏతయోష్టిలోపః । త్వమ్ । అహమ్ * యువావౌ ద్వివచనే ॥
౭-౨-౯౨ ॥ ద్వయోరుక్తావనయోర్మపర్యన్తస్య యువా
వౌ స్తో విభక్తౌ * ప్రథమాయాశ్చ ద్వివచనే భాషాయామ్ ॥ ౭-
౨-౮౮ ॥ ఔఙ్యేతయోరాత్వం లోకే । యువామ్ । ఆవామ్ *
యూయవయౌ జసి ॥ ౭-౨-౯౩ ॥ అనయోర్మపర్యన్తస్య ।
యూయమ్ । వయమ్ * త్వమావేకవచనే ॥ ౭-౨-౯౭ ॥
ఏకస్యోక్తావనయోర్మపర్యన్తస్య త్వమౌ స్తో విభక్తౌ * ద్వితీ
యాయాం చ ॥ ౭-౨-౮౭ ॥ అనయోరాత్ స్యాత్ ।
త్వామ్ । మామ్ * శసో న ॥ ౭-౧-౨౯ ॥ ఆభ్యామ్ । శ
సో నః స్యాదమోఽపవాదః । ఆదేః పరస్య । సంయోగాన్తలోపః ।
యుష్మాన్ । అస్మాన్ * యోఽచి ॥ ౭-౨-౮౯ ॥ అనయో
ర్యకారాదేశః స్యాదనాదేశేఽజాదౌ పరతః । త్వయా ।

మయా * యుష్మదస్మదోరనాదేశే॥ ౭ - ౨- ౮౬॥ అనయో
రాత్ స్యాదనాదేశేహలాదౌ। యువాభ్యామ్। ఆవాభ్యామ్।
యుష్మాభిః । అస్మాభిః * తుభ్యమహ్యౌఙయి॥ ౭ - ౨- ౯౫॥
అనయోర్మపర్యన్తస్యటిలోపః । తుభ్యమ్। మహ్యమ్ * భ్యసో
భ్యమ్॥ ౭-౧-౩౦॥ఆభ్యాంపరస్య।యుష్మభ్యమ్। అస్మభ్యమ్*
ఏకవచనస్యచ ॥౭ - ౧ - ౩౨ ॥ ఆభ్యాంఙసేరత్ । త్వత్ ।
మత్ * పఞ్చమ్యాఅత్ ॥ ౭ - ౧ - ౩౧॥ ఆభ్యాంపఞ్చమ్యా
భ్యసోఽత్ స్యాత్ ।యుష్మత్। అస్మత్ * తవమమౌఙసి॥ ౭-౨-
౯౬॥అనయోర్మపర్యన్తస్య*యుష్మదస్మద్భ్యాంఙసోఽశ్ ॥౭-
౧- ౨౭ ॥ తవ । మమ । యువయోః । ఆవయోః * సామఆక
మ్ ॥ ౭ - ౧ - ౩౩ ॥ ఆభ్యాంసామఆకమ్ । యుష్మాకమ్ ।అ
స్మాకమ్ । త్వయి । మయి । యువయోః । ఆవయోః । యు
ష్మాసు।అస్మాసు * యుష్మదస్మదోఃషష్ఠీచతుర్థీద్వితీయాస్థయో
ర్వాంనావౌ॥ ౮ - ౧ - ౨౦ ॥ పదాత్ పరయోరపదాదౌస్థిత
యోఃషష్ఠ్యాదివిశిష్టయోర్వాంనావావిత్యాదేశౌస్తః* బహువ
చనస్యవస్నసౌ ॥ ౮ - ౧ - ౨౧ ॥ ఉక్తవిధయోరనయోః
షష్ఠ్యాది బహువచనాన్తయోర్వస్నసౌస్తః * తేమయావే
కవచనస్య ॥ ౮- ౧ -౨౨॥ ఉక్తవిధయోరనయోషష్ఠీచతుర్థ్యేక
వచనాన్తయోస్తే మేఏతౌస్తః * త్వామౌద్వితీయాయాః ॥
౮ - ౧ - ౨౩॥ ద్వితీయైకవచనాన్తయోస్త్వామా ఇత్యాదేశౌ
స్తః॥శ్రీశస్త్వావతుమాపీహదత్తాత్ తే మేఽపిశర్మసః । స్వా
మీ తే మేఽపిసహరిః పాతువామపినౌవిభుః। సుఖంవాంనౌద
దాత్వీశః పతిర్వామపి నౌహరిః । సోఽవ్యాద్వో నఃశివంవో

నో దద్యాత్ సేవ్యోఽత్ర వః స నః । ఏకవాక్యే యుష్మదస్మదాదేశా వక్తవ్యాః । అన్వాదేశే తు నిత్యం స్యుః । ధాతా తే భక్తోఽస్తి ధాతా తవ భక్తోఽస్తి । తస్మై తే నమ ఇత్యేవ । సుపాత్ సుపాద్ । సుపాదౌ * పాదః పత్ ॥ ౬-౪-౧౩౦ ॥ పాచ్ఛబ్దాన్తం యదఙ్గం భం తదవయవస్య పాచ్ఛబ్దస్య పదాదేశః । సుపదః । సుపదా । సుపాద్భ్యామ్ । అగ్నిమత్ । అగ్నిమథౌ । అగ్నిమథమ్ * అనిదితాం హల ఉపధాయాః క్ఙితి ॥ ౬-౪-౨౪ ॥ హలన్తానా మనిదితామఙ్గానా ముపధాయా నస్య లోపః కితి ఙితి । నుమ్ । సంయోగాన్తస్య లోపః । నస్య కుత్వేన ఙః । ప్రాఙ్ । ప్రాఞ్చౌ । ప్రాఞ్చః * అచః ॥ ౬-౪-౧౩౮ ॥ లుప్తనకారస్యాఞ్చతేర్భస్యాకారస్య లోపః * చౌ ॥ ౬-౩-౧౩౮ ॥ లుప్తాకారనకారాఞ్చతౌ పరే పూర్వస్యాణో దీర్ఘః । ప్రాచః । ప్రాగ్భ్యామ్ । ప్రత్యఙ్ । ప్రత్యఞ్చౌ । ప్రతీచః । ప్రత్యగ్భ్యామ్ । ఉదఙ్ । 'ఉదఞ్చౌ * ఉద ఈత్ ॥ ౬-౪-౧౩౯ ॥ ఉచ్ఛబ్దాత్ పరస్య లుప్తనకారాఞ్చతేర్భస్యాకారస్య ఈత్ । ఉదీచః । ఉదగ్భ్యామ్ * సమః సమి ॥ ౬-౩-౯౩ ॥ అప్రత్యయాన్తేఽఞ్చతౌ । సమ్యఙ్ । సమ్యఞ్చౌ । సమీచః । సమ్యగ్భ్యామ్ * సహస్య సధ్రిః ॥ ౬-౩-౯౫ ॥ తథా । సధ్ర్యఙ్ * తిరసస్తిర్యలోపే ॥ ౬-౩-౯౪ ॥ అలుప్తాకారేఽఞ్చతావప్రత్యయాన్తే । తిరసస్తిర్యాదేశః । తిర్యఙ్ । తిర్యఞ్చౌ । తిరశ్చః । తిర్యగ్భ్యామ్ * నాఞ్చేః పూజాయామ్ ॥ ౬-౪-౩౦ ॥ పూజార్థస్యాఞ్చతేరుపధాయా నస్య లోపో న । ప్రాఙ్ । ప్రాఞ్చౌ । నలోపాభావాత్

అలోపోఽనః। ప్రాఞ్చః। ప్రాగ్భ్యామ్। ప్రాక్షు। ఏవం పూజార్థే ప్రత్యఙ్ఙాదయః। క్రుఙ్। క్రుఞ్చౌ। క్రుఙ్భ్యామ్। పయోముక్। పయోముగ్। పయోముచౌ। పయోముగ్భ్యామ్। ఉగిత్వాన్నుమ్ * సాన్తమహతః సంయోగస్య ॥ ౬-౪-౧౦ ॥ సాన్తసంయోగస్య మహతశ్చ యో నకారస్తస్యోపధాయా దీర్ఘోఽసమ్బుద్ధౌ సర్వనామస్థానే। మహాన్। మహాన్తౌ। మహాన్తః। హే మహన్। మహద్భ్యామ్ * అత్వసన్తస్య చాధాతోః ॥ ౬-౪-౧౪ ॥ అత్వన్తస్యోపధాయా దీర్ఘో ధాతుభిన్నాసన్తస్య చాసమ్బుద్ధౌ। ధీమాన్। ధీమన్తౌ। ధీమన్తః। హే ధీమన్। శసాదౌ మహద్వత్। భాతేర్డవతుః। డిత్వాత్సామర్థ్యాదభస్యాపి టేర్లోపః। భవాన్। భవన్తౌ। శత్రన్తస్య తు భవన్ * ఉభే అభ్యస్తమ్ ॥ ౬-౧-౫ ॥ షాష్ఠద్విత్వప్రకరణే యే ద్వే విహితే తే ఉభే సముదితే అభ్యస్తసంజ్ఞే స్తః * నాభ్యస్తాచ్ఛతుః ॥ ౭-౧-౭౮ ॥ అభ్యస్తాచ్ఛతుర్నుమ్ న। దదత్। దదతౌ * జక్షిత్యాదయః షట్ ॥ ౬-౧-౬ ॥ షడ్ధాతవోఽన్యే జక్షితిశ్చ సప్తమ ఏతే అభ్యస్తసంజ్ఞాః స్యుః। జక్షత్। జక్షతౌ। జక్షతః। ఏవమ్। జాగ్రత్। దరిద్రత్। శాసత్। చకాసత్। గుప్। గుపౌ। గుపః। గుబ్భ్యామ్ * త్యదాదిషు దృశోఽనాలోచనే కఞ్ చ ॥ ౩-౨-౬౦ ॥ త్యదాదిషూపపదేష్వజ్ఞానార్థాద్దృశేః కఞ్। చాత్ క్విన్ * ఆ సర్వనామ్నః ॥ ౬-౩-౯౧ ॥ దృగ్దృశవతుషు। తాదృక్। తాదృశౌ। తాదృశః। తాదృగ్భ్యామ్। వ్రశ్చేతి షః। జశ్త్వచర్త్వే। విడ్। విట్। విశౌ। విశః। విడ్భ్యామ్। * నశేర్వా ॥ ౮-౨-౬౩ ॥

నశేః కవర్గోఽన్తాదేశో వాపదాన్తే। నక్ । నట్ । నశౌ । నశః । నగ్భ్యామ్ । నడ్భ్యామ్ * స్పృశోఽనుదకే క్విన్ ॥ ౩ - ౨ - ౫౮ ॥ అనుదకేసుప్యుపపదేస్పృశేః క్విన్ । ఘృతస్పృక్ । ఘృతస్పృశౌ । ఘృతస్పృశః । దధృక్ । దధృషౌ । దధృగ్భ్యామ్ । రత్నముట్ । రత్నముషౌ । రత్నముడ్భ్యామ్ । షట్ । షడ్భిః । షడ్భ్యః ౨ । షణ్ణామ్ । షట్సు । రుత్వంప్రతిషత్వస్యాసిద్ధత్వాత్ ససజుషోరితిరుత్వమ్* ర్వోరుపధాయాదీర్ఘఇకః ॥ ౮ - ౨ - ౬౭ ॥ రేఫవాన్తయోరుపధాయాఇకోదీర్ఘఃపదాన్తే।పిపఠీః।పిపఠిషౌ।పిపఠీర్భ్యామ్* నుమ్విసర్జనీయశర్వ్యవాయేఽపి ॥ ౮ - ౩ - ౫౮ ॥ ఏతైఃప్రత్యేకంవ్యవధానేఽపి ఇణ్కుభ్యాం పరస్యమూర్ధన్యాదేశః । ష్టుత్వేనపూర్వస్యషః।పిపఠీష్షు । పిపఠీఃషు । చికీః । చికీర్షౌ । చికీర్భ్యామ్ । చికీర్షు । విద్వాన్ । విద్వాంసౌ। హేవిద్వన్ * వసోఃసంప్రసారణమ్ ॥ ౬ - ౪ - ౧౩౧ ॥ వస్వన్తస్యభస్యసంప్రసారణంస్యాత్। విదుషః।వసు।స్రంస్విత్యదః। విద్వద్భ్యామ్* పుంసోఽసుఙ్ ॥ ౭ - ౧ - ౮౯ ॥ సర్వనామస్థానే। పుమాన్ । హేపుమన్ । పుమాంసౌ । పుంసః । పుమ్భ్యామ్ । పుంసు । ఋదుశనేత్యనఙ్।ఉశనా । ఉశనసౌ * అస్యసమ్బుద్ధౌవాఽనఙ్నలోపశ్చవావాచ్యః। హేఉశన। హేఉశనన్, హేఉశనః । హేఉశనసౌ । ఉశనోభ్యామ్। ఉశనస్సు । అనేహా । అనేహసౌ । హేఅనేహః । వేధాః । వేధసౌ । హేవేధః ః । వేధోభ్యామ్ * అదసఔసులోపశ్చ ॥ ౭ - ౨ - ౧౦౭॥అదసఔత్ స్యాత్।సౌసులోపశ్చ। తదోరితిసః । అసౌ।

త్యదాద్యత్వమ్ । పరరూపత్వమ్ । వృద్ధిః * అదసోఽసేర్దాదు దో మః ॥ ౮-౨-౮౦ ॥ అదసోఽసాన్తస్య దాత్ పరస్య ఉదూతౌ దస్య మశ్చ । ఆన్తరతమ్యాద్ధ్రస్వస్య ఉః దీర్ఘస్య ఊః । అమూ । జసః శీ । గుణః * ఏత ఈద్బహువచనే ॥ ౮-౨-౮౧ ॥ అదసో దాత్ పరస్యైత ఈద్దస్య మో బహూక్తౌ । అమీ । పూర్వత్రాసిద్ధమితి విభక్తికార్యం ప్రాక్ పశ్చాదుత్వమత్వే । అముమ్ । అమూ । అమూన్ । ముత్వే కృతే ఘిసంజ్ఞాయాం నాభావః * న ము నే ॥ ౮-౨-౩ ॥ నాభావే కర్తవ్యే కృతే చ ముభావో నాసిద్ధః । అమునా । అమూభ్యామ్ । అమీభిః । అముష్మై । అమీభ్యః । అముష్మాత్ । అముష్య । అముయోః । అమీషామ్ । అముష్మిన్ । అమీషు * ఇతి హలన్తపుంల్లిఙ్గశబ్దాః * ॥

నహో ధః ॥ ౮-౨-౩౪ ॥ ఝలి పదాన్తే చ * నహివృతివృషివ్యధిరుచిసహితనిషు క్వౌ ॥ ౬-౩-౧౧౬ ॥ క్విబన్తేషు పూర్వపదస్య దీర్ఘః । ఉపానత్ । ఉపానద్ । ఉపానత్సు । క్విన్ప్రత్యయస్య కుః ఇతి కుత్వేన ఘః । ఉష్ణిక్ । ఉష్ణిగ్ । ఉష్ణిగ్భ్యామ్ । ద్యౌః । దివౌ । దివః । ద్యుభ్యామ్ । గీః । గిరౌ । గిరః । ఏవం పూః । చతస్రః । చతసృణామ్ । కా । కే । కాః । సర్వావత్ * యః సౌ ॥ ౭-౨-౧౧౦ ॥ ఇదమో దస్య యః । ఇయమ్ । త్యదాద్యత్వమ్ । పరరూపత్వమ్ । టాప్ । దశ్చేతి మః । ఇమే । ఇమాః । ఇమామ్ । అనయా । హలి లోపః । ఆభ్యామ్ । ఆభిః । అస్యై । అస్యాః । అనయోః । ఆసామ్ । అస్యామ్ । ఆసు । స్రక్ । స్రజౌ । స్రగ్భ్యామ్ । త్యదాద్యత్వమ్ । టాప్ । స్యా । త్యే । త్యాః । ఏవమ్ । తద్ । ఏతద్ । వాక్ ।

వాచా । వాగ్భ్యామ్ । వాక్షు । అప్ శబ్దో నిత్యం బహువచనాన్తః । అప్తృన్నితి దీర్ఘః । ఆపః * అపోభి ॥ ౭ - ౪ - ౪౮ ॥ అపస్తకారో భాదౌ ప్రత్యయే । అద్భిః । అద్భ్యః । అపామ్ । అప్సు । దిక్ । దిగ్ । దిశః । దిగ్భ్యామ్ । త్యదాదిష్వితి దృశేః క్విన్విధానాదన్యత్రాపి కుత్వమ్ । దృక్ । దృగ్ । దృశౌ । దృగ్భ్యామ్ । త్విడ్ । త్విషౌ । త్విడ్భ్యామ్ । ససజుషోరితి రుత్వమ్ । సజూః । సజుషౌ । సజూర్భ్యామ్ । ఆశీః । ఆశిషౌ । ఆశీర్భ్యామ్ । అసౌ । ఉత్వమత్వే । అమూ । అమూః । అముయా । అమూభ్యామ్ । అమీభిః । అముష్మై । అమీభ్యః । అముష్య । అముయోః । అమీషామ్ । అముష్మిన్ । అమీషు * ఇతి హలన్తస్త్రీలిఙ్గశబ్దాః * * *

స్వమోర్లుక్ । దత్వమ్ । స్వనడుత్ । స్వనడుహీ । చతురనడుహోరిత్యామ్ । స్వనడ్వాంహి । పునస్తద్వత్ । శేషం పుంవత్ । వాః । వారీ । వారి । వారా । వార్భ్యామ్ । చత్వారి । కిమ్ । కే । కాని । ఇదమ్ । ఇమే । ఇమాని * అన్వాదేశే నపుంసకే ఏనద్వక్తవ్యః । ఏనత్ । ఏనే । ఏనాని । ఏనేన । ఏనయోః । బ్రహ్మ । విభాషా ఙిశ్యోః । అహ్నీ । అహనీ । అహాని * అహన్ ॥ ౮ ౨ ౬౯ ॥ అహన్నిత్యస్య రుః పదాన్తే । అహోభ్యామ్ । దణ్డి । దణ్డినీ । దణ్డీని । దణ్డినా । దణ్డిభ్యామ్ । సుపథి । టేర్లోపః । సుపథీ । సుపన్థాని । ఊర్క్ । ఊర్జీ । ఊర్న్జి । నరజానాం సంయోగః । తత్ । తే । తాని । యత్ । యే । యాని । ఏతత్ । ఏతే । ఏతాని । గవాక్ । గోచీ । గవాఞ్చి । పునస్తద్వత్ । గోచా । గవాగ్భ్యామ్ ।

శకృత్ । శకృతీ । శకృన్తి । దదత్ * వా నపుంసకస్య ॥ ౭-౧-౭౯ ॥ అభ్యస్తాత్ పరస్య వా నుమ్ సర్వనామస్థానే । దదన్తి । దదతి । తుదత్ * ఆచ్ఛీనద్యోర్నుమ్ ॥ ౭-౧-౮౦ ॥ అవర్ణాన్తాత్ పరో యః శతురవయవస్తదన్తస్య నుమ్ వా శీనద్యోః । తుదన్తీ । తుదతీ । తుదన్తి । భాత్ । భాన్తీ । భాతీ । భాన్తి । పచత్ * శప్శ్యనోర్నిత్యమ్ ॥ ౭-౧-౮౧ ॥ శప్శ్యనోరాత్ పరో యః శతురవయవస్తదన్తస్య నుమ్ శీనద్యోః । పచన్తీ । పచన్తి । దీవ్యత్ । దీవ్యన్తీ । దీవ్యన్తి । ధనుః । ధనుషీ । సాన్తేతి దీర్ఘః । నుమ్విసర్జనీయశర్వ్యవాయేఽపి షః । ధనూంషి । ధనుషా । ధనుర్భ్యామ్ । ఏవం చక్షుర్హవిరాదయః । పయః । పయసీ । పయాంసి । పయసా । పయోభ్యామ్ । సుపుమ్ । సుపుంసీ । సుపుమాంసి । అదః । విభక్తికార్యమ్ । ఉత్వమత్వే । అమూ । అమూని । శేషం పుంవత్ * * * *

ఇతి హలన్తనపుంసకలిఙ్గశబ్దాః ।

స్వరాదినిపాతమవ్యయమ్ ॥ ౧-౧-౩౭ ॥ స్వర్ । అన్తర్ । ప్రాతర్ । పునర్ । సనుతర్ । ఉచ్చైస్ । నీచైస్ । శనైస్ । ఋధక్ । ఋతే । యుగపత్ । ఆరాత్ । పృథక్ । హ్యస్ । శ్వస్ । దివా । రాత్రౌ । సాయమ్ । చిరమ్ । మనాక్ । ఈషత్ । జోషమ్ । తూష్ణీమ్ । బహిస్ । అవస్ । సమయా । నికషా । స్వయమ్ । వృథా । నక్తమ్ । నఞ్ । హేతౌ । ఇద్ధా । అద్ధా । సామి । వత్ । బ్రాహ్మణవత్ । క్షత్రియవత్ । సనా । ఉపధా । తిరస్ । సనత్ । సనాత్ । అన్తరా । అన్తరేణ । జ్యోక్ । కమ్ । శమ్ । సహసా । వినా ।

నానా । స్వస్తి । స్వధా । అలమ్ । వషట్ । శ్రౌషట్ । వౌషట్ । అన్యత్ । అస్తి । ఉపాంశు । క్షమా । విహాయసా । దోషా । మృషా । మిథ్యా । ముధా । పురా । మిథో । మిథస్ । ప్రాయస్ । ముహుస్ । ప్రవాహుకమ్ । ప్రవాహికా । ఆర్యహలమ్ । అభీక్ష్ణమ్ । సాకమ్ । సార్ధమ్ । నమస్ । హిరుక్ । ధిక్ । అథ । అమ్ । ఆమ్ । ప్రతామ్ । ప్రశాన్ । ప్రతాన్ । మా । మాఙ్ । ఆకృతిగణోఽయమ్ । చ । వా । హ । అహ । ఏవ । ఏవమ్ । నూనమ్ । శశ్వత్ । యుగపత్ । భూయస్ । కూపత్ । సూపత్ । కువిత్ । నేత్ । చేత్ । చణ్ । యత్ర । తత్ర । కచ్చిత్ । నహ । హన్త । మాకిమ్ । మాకీమ్ । నకిః । నకీమ్ । మాఙ్ । నఞ్ । యావత్ । తావత్ । త్వై । న్వై । ద్వై । రై । శ్రౌషట్ । వౌషట్ । స్వాహా । స్వధా । వషట్ । ఓమ్ । తుమ్ । తథాహి । ఖలు । కిల । అథ । సుష్ఠు । స్మ । ఆదహ । ఉపసర్గవిభక్తిస్వరప్రతిరూపకాశ్చ । అవదత్తమ్ । అహంయుః । అస్తిక్షీరా । అ । ఆ । ఇ । ఈ । ఉ । ఊ । ఏ । ఐ । ఓ । ఔ । పశు । శుకమ్ । యథా । కథాచ । పాట్ । ప్యాట్ । అఙ్గ । హై । హే । భోః । అయే । ఘు । విషు । ఏకపదే । యుత్ । ఆతః । చాదిరప్యాకృతిగణః । తసిలాదయః ప్రాక్ పాశపః । శస్ప్రభృతయః ప్రాక్ సమాసాన్తేభ్యః । అమ్ । ఆమ్ । కృత్వోఽర్థాః । తసివతీ । నానాఞౌ । ఏతదన్తమవ్యయమ్ । అత ఇత్యాది * కృన్మేజన్తః ॥ ౧ - ౧ - ౩౯ ॥ కృద్యో మాన్త ఏజన్తశ్చ తదన్తమవ్యయమ్ । స్మారంస్మారమ్ । జీవసే । పిబధ్యై * క్త్వాతోసున్కసునః ॥ ౧ - ౧ - ౪౦ ॥ ఏతదన్తమవ్యయమ్ ।

కృత్వా । ఉదేతోః । విసృపః * అవ్యయీభావశ్చ ॥ ౧ - ౧ - ౪౧ ॥ అధిహరి * అవ్యయాదాప్సుపః ॥ ౨ - ౪ - ౮౨ ॥ అవ్యయాదాపఃసుపశ్చలుక్ । తత్రశాలాయామ్ । అథ ॥ సదృశంత్రిషులిఙ్గేషు సర్వాసుచవిభక్తిషు ॥ వచనేషుచసర్వేషుయన్నవ్యేతితదవ్యయమ్ ॥ వష్టిభాగురిరల్లోపమవాప్యోరుపసర్గయోః ॥ ఆపంచైవహలన్తానామ్ యథావాచానిశాదిశా ॥ అవగాహః । వగాహః । అపిధానమ్ । పిధానమ్ * *

ఇత్యవ్యయాని.

భ్వాదయః

లట్ ।లిట్ । లుట్ । లృట్ । లేట్ ।లోట్ । లఙ్ । లిఙ్ । లుఙ్ । లృఙ్ । ఏషుపఞ్చమోలకారశ్ఛన్దోమాత్రగోచరః * లఃకర్మణిచభావేచాకర్మకేభ్యః ॥ ౩ - ౪ - ౬౯ ॥ లకారాః సకర్మకేభ్యఃకర్మణికర్తరిచస్యురకర్మకేభ్యోభావేకర్తరిచ * వర్తమానేలట్ ॥ ౩ - ౨ - ౧౨౩ ॥ వర్తమానక్రియావృత్తేర్ధాతోర్లట్స్యాత్ । అటావితౌ । ఉచ్చారణసామర్థ్యాల్లస్యనేత్వమ్ । భూ సత్తాయామ్ । కర్తృవివక్షాయామ్ భూ ల ఇతి స్థితే * తిప్తస్ఝిసిప్థస్థమిబ్వస్మస్తాంఽతాంఝథాసాథాన్ధ్వమిడ్వహిమహిఙ్ ॥ ౩ - ౪ ౭౮ ॥ ఏతేఽష్టాదశలాదేశాఃస్యుః * లఃపరస్మైపదమ్ ॥ ౧ - ౪ - ౯౯ ॥లాదేశాఃపరస్మైపదసంజ్ఞాఃస్యుః * తఙానావాత్మనేపదమ్ ॥ ౧ ౪ ౧౦౦॥ తఙ్ప్రత్యాహారఃశానచ్కానచౌచఏతత్సంజ్ఞాఃస్యుః । పూర్వసంజ్ఞాపవాదః * అనుదాత్తఙితఆత్మనేపదమ్ ॥ ౧-౩-౧౨॥ అనుదాత్తేతోఙితశ్చధాతోరాత్మనేపదంస్యాత్ * స్వరితఞితఃకర్త్రభిప్రాయేక్రియాఫలే ॥౧ ౩-౭౨ ॥ స్వరితేతోఞితశ్చధాతోరాత్మనేపదంస్యాత్కర్తృగామినిక్రియాఫలే * శేషాత్కర్తరిపరస్మైపదమ్ ॥ ౧ - ౩ - ౭౮ ॥ ఆత్మనేపదనిమిత్తహీనాద్ధాతోఃకర్తరిపరస్మైపదంస్యాత్ * తిఙస్త్రీణిత్రీణిప్రథమమధ్యమోత్తమాః ॥ ౧ ౪- ౧౦౨ ॥ తిఙఉభయోఃపదయోస్త్రయస్త్రికాః క్రమాత్ ఏతత్సంజ్ఞాస్యుః * తాన్యేకవచన ద్వివచన బహువచనాన్యేకశః ॥ ౧ - ౪ - ౧౦౧ ॥ లబ్ధప్రథమాదిసంజ్ఞాని తిఙస్త్రీణిత్రీణి ప్రత్యేకమేకవచనాదిసంజ్ఞాని స్యుః * యుష్మద్యుపపదే సమానాధికరణే స్థానిన్యపి

మధ్యమః ॥ ౧ - ౪ - ౧౦౫ ॥ తిఙ్వాచ్యకారకవాచిని యుష్మద్యుపపదే ప్రయుజ్యమానేఽప్రయుజ్యమానే చ మధ్యమః * అస్మద్యుత్తమః ॥ ౧ - ౪ - ౧౦౭ ॥ తథాభూతేఽస్మద్యుత్తమః * శేషే ప్రథమః ॥ ౧ - ౪ - ౧౦౮ ॥ భూ తి ఇతి జాతే * తిఙ్శిత్సార్వధాతుకమ్ ॥ ౩ ౪ - ౧౧౩ ॥ తిఙః శితశ్చ ధాత్వధికారోక్తా ఏతత్సంజ్ఞాః స్యుః * కర్తరి శప్ ॥ ౩ ౧ ౬౮ ॥ కర్త్రర్థే సార్వధాతుకే పరే ధాతోః శప్ * సార్వధాతుకార్ధధాతుకయోః ॥ ౭ ౩ ౮౪ ॥ అనయోః పరయోరిగన్తాఙ్గస్య గుణః । అవాదేశః । భవతి । భవతః * ఝోఽన్తః ॥ ౭ ౧ - ౩ ॥ ప్రత్యయావయవస్య ఝస్యాన్తాదేశః । అతో గుణే । భవన్తి । భవసి । భవథః । భవథ * అతో దీర్ఘో యఞి ॥ ౭ -౩ -౧౦౧ ॥ అతోఽఙ్గస్య దీర్ఘో యఞాదౌ సార్వధాతుకే । భవామి । భవావః । భవామః । స భవతి । తౌ భవతః । తే భవన్తి । త్వం భవసి । యువాం భవథః । యూయం భవథ । అహం భవామి । ఆవాం భవావః । వయం భవామః * పరోక్షే లిట్ ॥ ౩ - ౨ - ౧౧౫ ॥ భూతానద్యతనపరోక్షార్థవృత్తేర్ధాతోర్లిట్ స్యాత్ । లస్య తిబాదయః * పరస్మైపదానాం ణలతుసుస్థలథుసణల్వమాః ॥ ౩ ః ౪ ౮౨ ॥ లిటస్తిబాదీనాం నవానాం ణలాదయః స్యుః । భూ అ ఇతి స్థితే * భువో వుగ్లుఙ్లిటోః ॥ ౬ - ౪ ౮౮ ॥ అచి * లిటి ధాతోరనభ్యాసస్య ॥ ౬ - ౧ ౮ ॥ లిటి పరేఽనభ్యాసధాత్వవయవస్యైకాచః ప్రథమస్య ద్వే స్త ఆదిభూతాదచః పరస్య తు ద్వితీయస్య । భూవ్ భూవ్ అ ఇతి స్థితే * పూర్వోఽభ్యాసః ॥ ౬ - ౧ - ౪ ॥ అత్ర యే ద్వే తయోః * హలాదిః

శేషః ॥ ౭-౪-౬౦ ॥ అభ్యాసస్యాదిర్హల్ శిష్యతే౽న్యేహ లోలుప్యన్తే ॥ * హ్రస్వః ॥ ౭-౪-౫౯ ॥ అభ్యాసస్యా చః * భవతేరః ॥ ౭-౪-౭౩ ॥ భవతేరభ్యాసస్యోకార స్యఅఃస్యాల్లిటి * అభ్యాసేచర్చ ॥ ౮-౪-౫౪ ॥ అ భ్యాసేఝలాంచరస్స్యుర్జశశ్చ । ఝశాం జశఃఖయాం చరఇతి వివేకః । బభూవ । బభూవతుః। బభూవుః * లిట్చ ॥ ౩-౪-౧౧౫ ॥ లిడాదేశస్తిఙార్ధధాతుకసంజ్ఞః * ఆర్ధధాతుకస్యే డ్వలాదేః॥ ౭-౨-౩౫ ॥ బభూవిథ ।బభూవథుః । బభూవ । బభూవ । బభూవివ । బభూవిమ * అనద్యతనేలుట్ ॥ ౩-౩-౧౫ ॥ భవిష్యత్యనద్యతనే౽ర్థేధాతోర్లుట్ * స్యతాసీల్లృలు టోః ॥ ౩-౧-౩౩ ॥ ధాతోరేతౌస్తోల్లృలుటోఃపరతః । శ బాద్యపవాదః ।లృఇతిల్లృఙ్లుటోర్గ్రహణమ్ * ఆర్ధధాతుకంశే షః ॥ ౩-౪-౧౧౪ ॥ తిఙ్శిద్భ్యో౽న్యోధాతోరితివిహితఃప్ర త్యయఏతత్సంజ్ఞఃస్యాత్ । ఇట్ * లుటఃప్రథమస్యడారౌర సః ॥ ౨-౪-౮౫ ॥ డిత్వసామర్థ్యాదభస్యాపిటేర్లోపః । భ వితా * తాసస్త్యోర్లోపః ॥ ౭-౪-౫౦ ॥ సాదౌప్రత్యయే * రిచ ॥ ౭-౪-౫౧ ॥ రాదౌప్రత్యయేతథా । భవితా రౌ । భవితారః । భవితాసి । భవితాస్థః । భవితాస్థ । భ వితాస్మి । భవితాస్వః । భవితాస్మః * లృట్శేషేచ ॥౩-౩-౧౩ ॥ భవిష్యదర్థాద్ధాతోర్లృట్ ।క్రియార్థాయాం క్రి యాయాంసత్యామసత్యాంవా । స్యః ।ఇట్। భవిష్యతి।భవి ష్యతః।భవిష్యన్తి।భవిష్యసి। భవిష్యథః।భవిష్యథ। భవిష్యామి। భవిష్యావః । భవిష్యామః*లోట్చ॥ ౩-౩-౧౬౨॥విధ్యాద్య

ర్థేషు ధాతోర్లోట్ * ఆశిషి లిఙ్లోటౌ ॥ ౩ - ౩ - ౧౭౩ ॥ * ఏరుః ॥ ౩ - ౪ ౮౬ ॥ లోట ఇకారస్య ఉః । భవతు * తుహ్యోస్తాతఙ్ఙాశిష్యన్యతరస్యామ్ ॥ ౭ - ౧ ౩౫ ॥ ఆశిషి తుహ్యోస్తాతఙ్వా । పరత్వాత్ సర్వాదేశః । భవతాత్ * లోటో లఙ్వత్ ॥ ౩ - ౪ - ౮౫ ॥ లోటస్తామాదయః సలోపః * తస్థస్థమిపాం తాంతంతామః ॥ ౩ ౪ ౧౦౧ ॥ ఙితశ్చతుర్ణాం తామాదయః । భవతామ్ । భవన్తు * సేర్హ్యపిచ్చ ॥ ౩ ౪ ౮౭ ॥ లోటః సేర్హిః సోఽపిచ్చ * అతో హేః ॥ ౬ ౪ ౧౦౫ ॥ లుక్ । భవ । భవతాత్ । భవతామ్ । భవత * మేర్నిః ॥ ౩ - ౪ - ౮౯ ॥ లోటః * ఆడుత్తమస్య పిచ్చ ॥ ౩ - ౪ ౯౨ ॥ లోడుత్తమస్యాట్ స్యాత్ పిచ్చ । హినోరుత్వం న । ఇకారోచ్చారణసామర్థ్యాత్ । భవాని * తే ప్రాగ్ధాతోః ॥ ౧ ౪ ౮౦ ॥ తే గత్యుపసర్గసంజ్ఞకా ధాతోః ప్రాగేవ ప్రయోక్తవ్యాః * ఆనిలోట్ ॥ ౮ ౪ ౧౬ ॥ ఉపసర్గస్థాన్నిమిత్తాత్పరస్య లోడాదేశస్యానీతి నస్య ణః స్యాత్ । ప్రభవాణి * దురః షత్వణత్వయోరుపసర్గత్వప్రతిషేధో వక్తవ్యః । దుఃస్థితిః । దుర్భవాని * అన్తః శబ్దస్యాఙ్కివిధిణత్వేషూపసర్గత్వం వాచ్యమ్ । అన్తర్భవాణి * నిత్యం ఙితః ॥ ౩ - ౪ - ౯౯ ॥ సకారాన్తస్య ఙిదుత్తమస్య నిత్యం లోపః । అలోఽన్త్యస్యేతి సలోపః । భవావ । భవామ * అనద్యతనే లఙ్ ॥ ౩ - ౨ - ౧౧౧ ॥ అనద్యతనభూతార్థవృత్తేర్ధాతోర్లఙ్ * లుఙ్లఙ్లృఙ్క్ష్వడుదాత్తః ॥ ౬ - ౪ - ౭౧ ॥ ఏష్వఙ్గస్యాట్ * ఇతశ్చ ॥ ౩ - ౪ - ౧౦౦ ॥ ఙితో లస్య పరస్మైపదమికారాన్తం యత్ తస్య లోపః । అభవత్ । అభవతామ్ ।

అభవన్ । అభవః । అభవతమ్ । అభవత । అభవమ్ । అభవావ । అభవామ * విధినిమన్త్రణామన్త్రణాధీష్టసంప్రశ్నప్రార్థనేషు లిఙ్ ॥ ౩-౩-౧౬౧ ॥ ఏష్వర్థేషు ధాతోర్లిఙ్ * యాసుట్ పరస్మైపదేషూదాత్తో ఙిచ్చ ॥ ౩-౪-౧౦౩ ॥ లిఙః పరస్మైపదానాం యాసుడాగమో ఙిచ్చ * లిఙః సలోపోఽనన్త్యస్య ॥ ౭-౨-౭౯ ॥ సార్వధాతుకలిఙోఽనన్త్యస్య సస్య లోపః । ఇతి ప్రాప్తే * అతో యేయః ॥ ౭-౨-౮౦ ॥ అతః పరస్య సార్వధాతుకావయవస్య యాస్ ఇత్యస్య ఇయ్ । గుణః * లోపో వ్యోర్వలి ॥ ౬-౧-౬౬ ॥ భవేత్ । భవేతామ్ * ఝేర్జుస్ ॥ ౩-౪-౧౦౮ ॥ లిఙః । భవేయుః । భవేః । భవేతమ్ । భవేత । భవేయమ్ । భవేవ । భవేమ * లిఙాశిషి ॥ ౩-౪-౧౧౬ ॥ ఆశిషి లిఙస్తిఙార్ధధాతుకసంజ్ఞః స్యాత్ * కిదాశిషి ॥ ౩-౪-౧౦౪ ॥ ఆశిషి లిఙో యాసుట్ కిత్ । స్కోః సంయోగాద్యోరితి సలోపః * క్ఙితి చ ॥ ౧-౧-౫ ॥ గిత్కిఙ్నిమిత్తే ఇగ్లక్షణే గుణవృద్ధీ న స్తః । భూయాత్ । భూయాస్తామ్ । భూయాసుః । భూయాః । భూయాస్తమ్ । భూయాస్త । భూయాసమ్ । భూయాస్వ । భూయాస్మ * లుఙ్ ॥ ౩-౨-౧౧౦ ॥ భూతార్థే ధాతోర్లుఙ్ స్యాత్ * మాఙి లుఙ్ ॥ ౩-౩-౧౭౫ ॥ సర్వలకారాపవాదః * స్మోత్తరే లఙ్ చ ॥ ౩-౩-౧౭౬ । స్మోత్తరే మాఙి లఙ్ స్యాచ్చాల్లుఙ్ * చ్లి లుఙి ॥ ౩-౧-౪౩ ॥ శబాద్యపవాదః । చ్లేః సిచ్ ॥ ౩-౧-౪౪ ॥ ఇచావితౌ * గాతిస్థాఘుపాభూభ్యః సిచః పరస్మైపదేషు ॥ ౨-౪-౭౭ ॥ లుక్ । గాపావిహా

ణాదేశపిబతీగ్రహ్యతే * భూసువోస్తిజి ॥ ౭ - ౩ - ౮౮ ॥ భూసూపతయోఃసార్వధాతుకేతిజిగుణోన। అభూత్ । అభూతామ్ । అభూవన్ । అభూః । అభూతమ్ । అభూత । అభూవమ్ । అభూవ। అభూమ । * నమాఙ్యోగే ॥ ౬ - ౪ - ౭౪ ॥ ఆడాటౌనస్తః । మాభవన్ భూత్ । మాస్మభవత్ । మాస్మభూత్ *లిఙ్నిమిత్తేలృఙ్క్రియాతిపత్తౌ॥౩-౩-౧౩౯॥ హేతుహేతుమద్భావాదిలిఙ్నిమిత్తం తత్రభవిష్యత్యర్థే లృఙ్క్రియాయాఅనిష్పత్తౌగమ్యమానాయామ్।అభవిష్యత్ ।అభవిష్యతామ్। అభవిష్యన్। అభవిష్యః।అభవిష్యతమ్।అభవిష్యత। అభవిష్యమ్। అభవిష్యావ। అభవిష్యామ * సువృష్టిశ్చేదభవిష్యత్ తదా సుభిక్షమభవిష్యత్ ।ఇత్యాదిజ్ఞేయమ్।అతసాతత్యగమనే। ౨। అతతి * అతఆదేః ॥ ౭ - ౪ - ౭౦ ॥ అభ్యాసస్యాదేరతో దీర్ఘఃస్యాత్ । ఆత । ఆతతుః । ఆతుః । ఆతిథ । ఆతథుః । ఆత । ఆత । ఆతివ । ఆతిమ । అతితా । అతిష్యతి। ఆతతు * ఆడజాదీనామ్ ॥ ౬ - ౪ - ౭౨ ॥ అజాదేరఙ్గస్యాడ్ లుఙ్లఙ్లృఙ్క్షు। ఆతత్ ।ఆతేత్ । అత్యాత్ । అత్యాస్తామ్। లుఙిసిచిఇడాగమేకృతే* అస్తిసిచోఽపృక్తే ॥ ౭ -౩ - ౯౬ ॥ విద్యమానాత్ సిచోఽస్తేశ్చ పరస్యాపృక్తస్యహలఈడాగమః * ఇటఈటి ॥ ౮ - ౨ - ౨౮ ॥ ఇటఃపరస్యసస్యలోపఃస్యాదీటి। సిజ్లోపపకాదేశోసిద్ధోవాచ్యః । ఆతీత్ , ఆతిష్టామ్ * సిజభ్యస్తవిదిభ్యశ్చ ॥ ౩ - ౪ - ౧౦౯ ॥ సిచోఽభ్యస్తాద్విదేశ్చ పరస్యజిత్సంబన్ధినోఝేర్జుస్ । ఆతిషుః । ఆతీః । ఆతిష్టమ్।ఆతిష్ట। ఆతిషమ్। ఆతిష్వ।ఆతిష్మ।ఆతిష్యత్। షిధుగత్యామ్౩ *

హ్రస్వంలఘు ॥ ౧ - ౪ - ౧౦ ॥ సంయోగేగురు ॥ ౧ - ౧౧ ॥ సంయోగేపరేహ్రస్వంగురు * దీర్ఘంచ ॥ ౧ - ౧౨ ॥ గురుస్యాత్ * పుగన్తలఘూపధస్యచ ॥ ౭ ౩ - ౮౬ ॥ పుగన్తస్యలఘూపధస్యచాఙ్గస్యేకోగుణః సార్వధాతుకార్ధధాతుకయోః । ధాత్వాదేస్సః । సేధతి । షత్వమ్ । సిషేధ * అసంయోగాల్లిట్కిత్ ॥ ౧ - ౨ - ౫ ॥ అసంయోగాత్ పరోఽపిల్లిట్కిత్స్యాత్ । సిషిధతుః । సిషిధుః । సిషేధిథ । సిషిధథుః । సిషిధ । సిషేధ । సిషిధివ । సిషిధిమ । సేధితా । సేధిష్యతి । సేధతు । అసేధత్ । సేధేత్ । సిధ్యాత్ । అసేధీత్ । అసేధిష్యత్ । షధంబిల్సంజ్ఞానే । ౪ । షుచశోకే । ౫ । గదవ్యక్తాయాంవాచి । ౬ । గదతి * నేర్గదనదపతపదఘుమాస్యతిహన్తియాతివాతిద్రాతిప్సాతివపతివహతిశామ్యతిచినోతిదేగ్ధిషు చ ॥ ౮ - ౪ - ౧౭ ॥ ఉపసర్గస్థాన్నిమిత్తాత్పరస్య నేర్ణోగదాదిషుపరేషు । ప్రణిగదతి * కుహోశ్చుః ॥ ౭ - ౪ ౬౨ ॥ అభ్యాసకవర్గహకారయోశ్చవర్గాదేశః * అతఉపధాయాః ॥ ౭ ౨ ౧౧౬ ॥ వృద్ధిస్స్యాఞ్ఞితిచప్రత్యయే । జగాద । జగదతుః । జగదుః । జగదిథ । జగదథుః । జగద * ణలుత్తమోవా ॥ ౭ - ౧ - ౯౧ ॥ ణిద్వాస్యాత్ । జగాద । జగద । జగదివ । జగదిమ । గదితా । గదిష్యతి । గదతు । అగదత్ । గదేత్ । గద్యాత్ * అతోహలాదేర్లఘోః ॥ ౭ - ౨ - ౭ ॥ హలాదేర్లఘోరకారస్య వృద్ధిర్వేడాదౌపరస్మైపదే సిచి । అగాదీత్ । అగదీత్ । అగదిష్యత్ । ణదఅవ్యక్తేశబ్దే । ౭ । * ణోనః ॥ ౬ - ౧ - ౬౫ ॥ ధాత్వాదేర్ణస్యనః ॥

ణోపదేశా స్త్వనర్దనాటినాథ్నాధ్నానందనక్కనౄనృతః * ఉ
పసర్గాదసమాసేఽపి ణోపదేశస్య ॥ ౮ - ౪ - ౧౪ ॥ ఉప
సర్గస్థాన్నిమిత్తాత్ పరస్య ణోపదేశస్య ధాతోర్నస్య ణః । ప్ర
ణదతి । ప్రణినదతి । నదతి । ననాద * అతఏకహల్ మధ్యేఽ
నాదేశాదేర్లిటి ॥ ౬ - ౪ - ౧౨౦ ॥ లిణ్నిమిత్తాదేశాదికం న
భవతి యదఙ్గం తదవయవస్యాసంయుక్తహల్మధ్యస్థస్యాతఏత్వ
మభ్యాసలోపశ్చ కితిలిటి * థలిచ సేటి ॥ ౬ - ౪ - ౧౨౧ ॥
ప్రాగుక్తం స్యాత్ । నేదిథ । నేదథుః । నేద । ననాద । ననద । నేది
వ । నేదిమ । నదితా । నదిష్యతి । నదతు । అనదత్ । నదేత్ ।
నద్యాత్ । అనాదీత్ । అనదీత్ । అనదిష్యత్ । టునదిసమృ
ద్ధౌ ।౮ । * ఆదిర్ఞిటుడవః ॥ ౧ - ౩ - ౫ ॥ ఉపదేశేధాతో
రాద్యాఏతేఇతఃస్యుః * ఇదితోనుమ్ధాతోః ॥ ౭-౧-౫౮॥
నన్దతి । ననన్ద । నన్దితా । నన్దిష్యతి । నన్దతు । అనన్దత్ । నన్దే
త్ । నన్ద్యాత్ । అనన్దీత్ । అనన్దిష్యత్ ।అర్చపూజాయామ్ ।౯ ।
అర్చతి * తస్మాన్నుడ్ ద్విహలః ॥ ౭ - ౪ - ౭౧ ॥ ద్విహ
లోధాతోర్దీర్ఘీభూతాత్ పరస్య నుట్ స్యాత్ । ఆనర్చ । ఆన
ర్చతుః । అర్చితా । అర్చిష్యతి । అర్చతు । ఆర్చత్ । అర్చే
త్ । అర్చ్యాత్ । ఆర్చీత్ । ఆర్చిష్యత్ । వ్రజగతౌ । ౧౦
వ్రజతి । వవ్రాజ । వ్రజితా । వ్రజిష్యతి । వ్రజతు । అవ్రజత్
వ్రజేత్ । వ్రజ్యాత్ * వదవ్రజహలన్తస్యాచః ॥ ౭ -౨- ౩
ఏషామచోవృద్ధిః సిచిపరస్మైపదేషు । అవ్రాజీత్ । అవ్రజిష్య
త్ । కటేవర్షావరణయోః । ౧౧ । కటతి । చకాట । కటి
తా । కటిష్యతి । కటతు । అకటత్ । కటేత్ । కట్యాత్

ష్ఠ్యా న్తక్షణ శ్వసజాగృణిశ్వ్యేదితామ్ ॥ ౭ - ౨ - ౫ ॥ హ
మయాన్తస్య క్షణాదేర్ణ్యన్తస్య శ్వయతేరేదితశ్చవృద్ధిర్నే
డాదౌసిచి । అకటీత్ । అకటిష్యత్ । గుపూరక్షణే। ౧౨ *
గుపూధూపవిచ్ఛిపణిపనిభ్యఆయః ॥ 3 - ౧ - ౨౮ ॥ స్వా
ర్థే * సనాద్యన్తాధాతవః ॥ 3 - ౧ - 3౨ ॥ సనాదయఃక
మేర్ణిఙన్తాఃప్రత్యయాఅన్తేయేషాం తేధాతుసంజ్ఞకాః । ధాతు
త్వాల్లడాదయః । గోపాయతి * ఆయాదయఆర్ధధాతుకే
వా ॥ 3 - ౧ - 3౧ ॥ ఆర్ధధాతుకవివక్షాయామాయాద
యోవాస్యుః * కాస్యనేకాచఆమ్వక్తవ్యః । లిటి । ఆస్
కాసోరామ్విధానాన్మస్యనేత్వమ్* అతోలోపః॥౬-౪-౪౮ ॥
ఆర్ధధాతుకోపదేశే యదదన్తంతస్యాతోలోపఆర్ధధాతుకే *
ఆమః ॥ ౨ - ౪ - ౮౧ ॥ ఆమఃపరస్యలుక్ * కృఞ్చాను
ప్రయుజ్యతేలిటి ॥ 3 - ౧ - ౪౦ ॥ ఆమన్తాల్లిట్పరాఃకృభ్వ
స్తయోఽనుప్రయుజ్యన్తే । తేషాంద్విత్వాది* ఉరత్ ॥ ౭ -
౪ - ౬౬ ॥ అభ్యాసఋవర్ణస్యాత్ । వృద్ధిః । గోపాయాఞ్చ
కార । ద్విత్వాత్పరత్వాద్యణిప్రాప్తే * ద్వివ్వచనేఽచి ॥
౧ -౧- ౫౯ ॥ ద్విత్వనిమిత్తేఽచిఅచఆదేశోనద్విత్వేకర్తవ్యే।
గోపాయాఞ్చక్రతుః * ఏకాచఉపదేశేఽనుదాత్తాత్ ॥ ౭ -
౨ - ౧౦ ॥ ఉపదేశేయోధాతురేకాజనుదాత్తశ్చ తతఆర్ధ
ధాతుకస్యేణ్న ॥ ఊదృదన్తైర్యౌతిరుక్ష్ణుశీఙ్స్నునుక్షుశ్వి
డీఙ్శ్రిభిః॥వృఙ్వృఞ్భ్యాంచవినైకాచోఽజన్తేషునిహతాఃస్మృ
తాః ॥ కాన్తేషుశక్లేకః। చాన్తేషుపచ్ముచ్రిచ్వచ్విచ్సి
చః।ఛాన్తేషుప్రచ్ఛేకః।జాన్తేషుత్యజ్నిజ్భజ్భఞ్జ్భుజ్

భ్రస్జ్ మస్జ్ యజ్ యుజ్ రుజ్ రఞ్జ్ విజిర్ స్వఞ్జ్ సఞ్జ్ సృజః ప ఞ్చదశ। దాన్తేషు అద్ క్షుద్ ఖిద్ ఛిద్ తుద్ నుద్ పద్యభిద్ విద్యవి నద్ విన్దశద్ సద్ స్విద్య స్కన్దిహదీ షోడశ । ధాన్తేషు క్రుధ్ క్షుధ్ బుధ్యబన్ధ్ యుధ్ రుధ్ రాధ్ వ్యధ్ శుధ్ సాధ్ సిధ్యపకాదశ । నాన్తేషు మన్యహనౌ ద్వౌ । పాన్తేషు ఆప్ క్షిప్ ఛుప్ తప్ తిప్ తృప్యదృప్యలిప్ లుప్ వప్ శప్ స్వప్ సృప స్త్రయోదశ । భాన్తేషు యభ్ రభ్ లభ స్త్రయః । మాన్తేషు గమ్ నమ్ యమ్ రమశ్చ త్వారః । శాన్తేషు క్రుశ్ దంశ్ దిశ్ దృశ్ మృశ్ రిశ్ రుశ్ లిశ్ విశ్ స్పృశో దశ । షాన్తేషు కృష్ త్విష్ తుష్ ద్విష్ దుష్ పుష్యపి ష్ విష్ శిష్ శుష్ శ్లిష్యపకాదశ। సాన్తేషు ఘస్ వసతీ ద్వౌ। హాన్తేషు దహ్ దిహ్ దుహ్ నహ్ మిహ్ రుహ్ లిహ్ వహ్యష్టౌ ॥ అనుదాత్తా హల న్తేషు ధాతవ స్త్ర్యధికంశతమ్ ॥ గోపాయాఞ్చకర్థ । గోపాయాఞ్చక్రథుః । గోపాయాఞ్చక్ర । గోపాయాఞ్చకార । గోపాయాఞ్చకృవ । గోపాయాఞ్చకృమ । గోపాయాం బభూవ । గోపాయామాస। జుగోప। జుగుపతుః । జుగుపుః * స్వరతిసూతిసూయతిధూఞూదితో వా ॥ ౭ - ౨ - ౪౪ ॥ స్వరత్యాదేరూదితశ్చ పరస్య వలాదేరార్ధధాతుకస్యేడ్వా స్యాత్ । జుగోపిథ । జుగోప్థ । గోపాయితా । గోపితా । గోప్తా । గోపాయిష్యతి । గోపిష్యతి। గోప్స్యతి । గోపాయతు । అగోపాయత్ । గోపాయేత్ * నేటి ॥ ౭ - ౨ - ౪ ॥ ఇడాదౌ సిచి హల న్తస్య వృద్ధిర్న । అగోపాయీత్ । అగోపీత్ అగౌప్సీత్ * ఝలోఝలి ॥ ౮ - ౨ - ౨౬ ॥ ఝలః పరస్య స స్యలోపో ఝలి। అగౌప్తామ్। అగౌప్సుః । అగౌప్సీః। అగౌప్తమ్।

ప్త । అగౌప్సమ్ । అగౌప్వ । అగౌప్స । అగోపాయి
। అగోపిష్యత్ । అగోప్స్యత్ । క్షి క్షయే । ౧౩ । క్షి
। చిక్షాయ । చిక్షియతుః । చిక్షియుః । ఏకాచ ఇతి నిషే
ధాప్తే * కృసృభృవృస్తుద్రుస్రుశ్రువో లిటి ॥ ౭ ౨-౧౩ ॥
ఏభ్య ఏవ లిట ఇణ్న స్యాదన్యస్మాదనిటోఽపి స్యాత్ * అచ
స్తాస్వత్ థల్యనిటో నిత్యమ్ ॥ ౭ ౨ ౬౧ ॥ ఉపదేశేఽజన్తో
ధాతుస్తాసౌ నిత్యానిట్ తతస్థల ఇణ్న * ఉపదేశేఽత్వ
॥ ౭ ౨ ౬౨ ॥ ఉపదేశేఽకారవాన్ యస్తాసౌ నిత్యా
తతః పరస్య థల ఇణ్న స్యాత్ * ఋతో భారద్వాజస్య
౭ ౨ - ౬౩ ॥ తాసౌ నిత్యానిట ఋదన్తాదేవ థలో నేట్
రద్వాజస్య మతే । తేనాన్యస్య స్యాదేవ । అయమత్ర సం
హః ॥ అజన్తోఽకారవాన్ వా యస్తాస్యనిట్ థలి వేడయమ్॥
దన్త ఈదృఙ్నిత్యానిట్ క్రాద్యన్యో లిటి సేడ్భవేత్ ॥ చిక్షయి
। చిక్షేథ । చిక్షియథుః । చిక్షియ । చిక్షాయ । చిక్షయ । చి
యివ । చిక్షియిమ । క్షేతా । క్షేష్యతి । క్షయతు । అక్షయ
। క్షయేత్ * అకృత్సార్వధాతుకయోర్దీర్ఘః ॥ -౭-౪ ౨౫॥
జన్తాఙ్గస్య దీర్ఘో యాదౌ ప్రత్యయే న తు కృత్సార్వధాతుకయోః
క్షీయాత్ * సిచి వృద్ధిః పరస్మైపదేషు ॥ ౭ - ౨ - ౧ ॥ ఇగ
న్తాఙ్గస్య వృద్ధిః స్యాత్పరస్మైపదే సిచి । అక్షైషీత్ । అక్షేష్యత్ ।
తప సంతాపే । ౧౪ । తపతి । తతాప । తేపతుః । తేపుః ।
తేపిథ । తతప్థ । తప్తా । తప్స్యతి । తపతు । అతపత్ । తపే
త్ । తప్యాత్ । అతాప్సీత్ । అతాప్తామ్ । అతప్స్యత్ । క్రము
పాదవిక్షేపే । ౧౫ । * వా భ్రాశభ్లాశభ్రముక్రముక్లము

త్రసి త్రుటిలషః ॥ ౩ - ౧ - ౭౦ ॥ విభాషాఽఽశ్యవకర్త్రిగ్ధేసార్వ ధాతుకేపరే। పయేశప్ * క్రమః పరస్మైపదేషు ॥ ౭-౩-౭౬ ॥ క్రమో దీర్ఘః పరస్మైపదే శితి। క్రామ్యతి। క్రామతి। చక్రామ। క్రమితా। క్రమిష్యతి। క్రామ్యతు। క్రామతు। అక్రామ్యత్। అక్రామత్। క్రామ్యేత్। క్రామేత్। క్రమ్యాత్। అక్రమీత్। అక్రమిష్యత్। పా పానే। ౧౬ । * పాఘ్రాధ్మాస్థామ్నాదాణ్ దృశ్యర్తిసర్తిశదసదాం పిబజిఘ్రధమతిష్ఠమనయచ్ఛపశ్యర్ఛ ధౌశీయసీదాః ॥ ౭-౩-౭౮ ॥ పాదీనాం పిబాదయః స్యురిత్సం జ్ఞకే శాదౌ ప్రత్యయే। పిబాదేశోదన్తస్తేన న గుణః। పిబతి * ఆత ఔ ణలః ॥ ౭ - ౧ - ౩౪ ॥ పపౌ * ఆతో లోప ఇటి చ ॥ ౬ - ౪ - ౬౪ ॥ అజాద్యోరార్ధధాతుకయోః క్ఙిదిటోః పరయో రాతో లోపః। పపతుః। పపుః। పపిథ। పపాథ। పపథుః। పప। పపౌ। పపివ। పపిమ। పాతా। పాస్యతి। పిబతు ౦ అపిబత్। పిబేత్ * ఏర్లిఙి ॥ ౬ -౪ -౬౭ ॥ ఘుసంజ్ఞకానాం మాస్థాదీనాం చ ఏత్వం స్యాదార్ధధాతుకే కితి లిఙి। పేయాత్। గాతిస్థేతి సిచో లుక్। అపాత్। అపాతామ్ * ఆతః ॥ ౩-౪ - ౧౧౦ ॥ సిజ్లుకి ఆదన్తాదేవ ఝేర్జుస్ * ఉస్యపదాన్తాత్ ॥ ౬ -౧- ౯౬ ॥ అపదాన్తాదకారాదుసి పరరూపమేకాదేశః। అపుః। అపాస్యత్। గ్లై హర్షక్షయే। ౧౭। గ్లాయతి * ఆదేచ ఉపదేశేఽశితి ॥ ౬ - ౧ - ౪౫ ॥ ఉపదేశే ఏజన్తస్య ధాతోరాత్వం న తు శితి। జగ్లౌ। గ్లాతా। గ్లాస్యతి। గ్లాయతు। అగ్లాయత్। గ్లాయేత్ * వాన్యస్య సంయోగాదేః ॥ ౬- ౪ -౬౮ ॥ ఘుమాస్థాదేరన్యస్య సంయోగాదేర్ధాతోరాత ఏత్వం వార్ధ

ధాతు కేకిఙిలిజి। గ్లేయాత్ । గ్లాయాత్ * యమరమనమాతాం సక్ చ ॥ ౭ - ౨-౭౩ ॥ ఏషాం సక్ స్యాదేభ్యః సిచ ఇట్ స్యాత్ పరస్మైపదేషు । అగ్లాసీత్ । అగ్లాస్యత్ ।హ్వృ కౌటిల్యే। జుహ్వరతి * ఋతశ్చ సంయోగాదేర్గుణః॥ ౭ - ౪ -౧౦ ॥ ఋదన్తస్య సంయోగాదేరఙ్గస్య గుణో లిటి । ఉపధాయా వృద్ధిః ।జహ్వార । జహ్వరతుః । జహ్వరుః ।జహ్వర్థ । జహ్వరథుః।జహ్వర । జహ్వార । జహ్వర । జహ్వరివ । జహ్వరిమ । హ్వర్తా * ఋద్ధనోః స్యే ॥ ౭ - ౨ - ౭౦ ॥ ఋతో హన్తేశ్చ స్యస్యేట్ । హ్వరిష్యతి । హ్వరతు । అహ్వరత్ । హ్వరేత్ * గుణోఽర్తిసంయోగాద్యోః ॥ ౭ - ౪ - ౨౯॥ అర్తేః సంయోగాదేః ఋదన్తస్య చ గుణో యకి యాదావార్ధధాతుకే లిఙి చ । హ్వర్యాత్ ।అహ్వార్షీత్ ।అహ్వరిష్యత్ । శ్రు శ్రవణే । ౧౯ । * శ్రువః శృ చ ॥ ౩ - ౧ - ౭౪ ॥ శ్రువః శృ ఇత్యాదేశః స్యాత్ । శ్నుప్రత్యయశ్చ।శృణోతి * సార్వధాతుకమపిత్ ॥ ౧-౨-౪ ॥ అపిత్ సార్వధాతుకం ఙిద్వత్ । శృణుతః * హుశ్నువోః సార్వధాతుకే ॥ ౬-౪- ౮౭ ॥ హుశ్నువోరనేకాచోఽసంయోగపూర్వస్యోవర్ణస్య యణ్ స్యాదచి సార్వధాతుకే ।శృణ్వన్తి। శృణోషి । శృణుథః । శృణుథ । శృణోమి * లోపశ్చాస్యాన్యతరస్యాం మ్వోః ॥ ౬ - ౪ -౧౦౭ ॥ అసంయోగపూర్వస్య ప్రత్యయోకారస్య లోపో వా మ్వోః పరయోః। శృణ్వః।శృణువః। శృణ్మః। శృణుమః।శుశ్రావ । శుశ్రువతుః । శుశ్రువుః।శుశ్రోథ। శుశ్రువథుః । శుశ్రువ । శుశ్రావ । శుశ్రువ । శుశ్రుమ । శ్రోతా।శ్రోష్యతి। శృణోతు । శృణుతాత్ । శృణ్వన్తు * ఉతశ్చ

ప్రత్యయాదసంయోగపూర్వాత్ ॥ ౬ - ౪ - ౧౦౬ ॥ అసంయోగపూర్వాత్ ప్రత్యయోతో హేర్లుక్ । శృణు । శృణుతాత్ । శృణుతమ్ । శృణుత । గుణావాదేశౌ । శృణవాని । శృణవావ । శృణవామ । అశృణోత్ । అశృణుతామ్ । అశృణ్వన్ । అశృణోః । అశృణుతమ్ । అశృణుత । అశృణవమ్ । అశృణ్వ । అశృణువ । అశృణ్మ । అశృణుమ । శృణుయాత్ । శృణుయాతామ్ । శృణుయుః । శృణుయాః । శృణుయాతమ్ । శృణుయాత । శృణుయామ్ । శృణుయావ । శృణుయామ । శ్రూయాత్ । అశ్రౌషీత్ । అశ్రోష్యత్ । గమ్లృ గతౌ । ౧౦ । * ఇషుగమియమాం ఛః ॥ ౭ - ౩ - ౭౭ ॥ ఏషాం ఛః శితి । గచ్ఛతి । జగామ * గమహనజనఖనఘసాం లోపః క్ఙిత్యనఙి ॥ ౬ - ౪ - ౯౮ ॥ ఏషాముపధాయా లోపో జాదౌ క్ఙితి నత్వఙి । జగ్మతుః । జగ్ముః । జగమిథ । జగన్థ । జగ్మథుః । జగ్మ । జగామ । జగమ । జగ్మివ । జగ్మిమ । గన్తా * గమేరిట్ పరస్మైపదేషు ॥ ౭-౨-౫౮ ॥ గమేః సాదేరార్ధధాతుకస్యేట్ పరస్మైపదేషు । గమిష్యతి । గచ్ఛతు । అగచ్ఛత్ । గచ్ఛేత్ । గమ్యాత్ * పుషాదిద్యుతాద్యౢదితః పరస్మైపదేషు ॥ ౩ ౧ ౫౫ ॥ శ్యన్వికరణపుషాదేర్ద్యుతాదేర్లృదితశ్చ పరస్య చ్లేరఙ్ పరస్మైపదేషు । అగమత్ । అగమిష్యత్ *

పఠ వ్యక్తాయాం వాచి ॥ టిత ఆత్మనేపదానాం టేరే ॥ ౩ - ౪ - ౭౯ ॥ టితోలస్యాత్మనేపదానాం టేరేత్వమ్ । పఠతే * ఆతో ఙితః ॥ ౭-౨-౮౧ ॥ అతః పరస్య ఙితామాకారస్య ఇయ్ స్యాత్ । పఠేతే । పఠన్తే * థాసస్సే ॥ ౩ - ౪ - ౮౦ ॥ టితో లస్య థాసః సేస్యాత్ । పఠసే । పఠేథే । పఠధ్వే । అతో గుణే । పఠే । పఠావహే

పధామహే * ఇజాదేశ్చ గురుమతోఽనృచ్ఛః ॥ ౩-౧-౩౬॥
ఇజాదిర్యోధాతుర్గురుమానృచ్ఛత్యన్యస్తతఆమ్స్యాల్లిటి * ఆ
మ్ప్రత్యయవత్ కృఞోఽనుప్రయోగస్య ॥ ౧ - ౩ - ౬౩ ॥ఆ
మ్ప్రత్యయో యస్మాదిత్యతద్గుణసంవిజ్ఞానో బహువ్రీహిః । ఆ
మ్ప్రకృత్యాతుల్యమనుప్రయుజ్యమానాత్ కృఞోప్యాత్మనేప
దమ్ * లిటస్తఝయోరేశిరేచ్ ॥ ౩ - ౪ - ౮౧ ॥ లిడా
దేశయోస్తఝయోరేశిరేచౌస్తః । పధాంచక్రే । పధాంచ
క్రాతే । పధాఞ్చక్రిరే । పధాఞ్చకృషే । పధాఞ్చక్రాథే *
ఇణః షీధ్వం లుఙ్లిటాంధోఽఙ్గాత్ ॥ ౮ - ౩ - ౭౮ ॥ ఇ
ణన్తాదఙ్గాత్ పరేషాం షీధ్వంలుఙ్లిటాంధస్యఢః । పధాఞ్చ
కృఢ్వే । పధాఞ్చక్రే ।పధాఞ్చకృవహే। పధాఞ్చకృమహే ।
పధాంబభూవ । పధామాస । పధితా । పధితారౌ । పధితా
రః।పధితాసే । పధితాసాథే * ధిచ ॥ ౮ -౨ - ౨౫ ॥ ధాదౌ
ప్రత్యయే సస్యలోపః।పధితాధ్వే * హఏతి॥ ౭-౪-౫౨॥తాస
స్త్యోః సస్యహః స్యాదేతిపరే।పధితాహే।పధితాస్వహే ।పధితా
స్మహే। పధిష్యతే । పధిష్యేతే।పధిష్యన్తే।పధిష్యసే । పధిష్యే
థే।పధిష్యధ్వే । పధిష్యే ।పధిష్యావహే ।పధిష్యామహే * ఆ
మేతః ॥ ౩-౪-౯౦ ॥ లోటఏతఆమ్ । పధతామ్ । పధేతామ్।
పధన్తామ్ * సవాభ్యామ్వామౌ ॥ ౩ - ౪ - ౯౧ ॥ సవా
భ్యాంపరస్యలోడేతః క్రమాద్వామౌ స్తః। పధస్వ। పధేథామ్।
పధధ్వమ్ * ఏతఐ ॥ ౩- ౪ ౯౩ ॥ లోడుత్తమస్య । పధై ।
పధావహై । పధామహై । ఆటశ్చ । ఐధేత । ఐధేతామ్
ఐధన్త। ఐధథాః । ఐధేథామ్ ।ఐధధ్వమ్ । ఐధే । ఐధావహి।

ఏధామహి * లిఙః సీయుట్ ॥ ౩ - ౪ - ౧౦౨ ॥ సలోపః ।
ఏధేత । ఏధేయాతామ్ * ఝస్యరన్ ॥ ౩ - ౪ - ౧౦౫ ॥
లిఙః । ఏధేరన్ । ఏధేథాః । ఏధేయాథామ్ । ఏధేధ్వమ్ *
ఇటోఽత్ ॥ ౩ - ౪ - ౧౦౬ ॥ లిఙాదేశస్య । ఏధేయ । ఏ
ధేవహి । ఏధేమహి * సుట్ తిథోః ॥ ౩ ౪ - ౧౦౭ ॥ లిఙ
స్తథోః సుట్ । యలోపః । ఆర్ధధాతుకత్వాత్సలోపో న । ఏధి
షీష్ట । ఏధిషీయాస్తామ్ । ఏధిషీరన్ । ఏధిషీష్ఠాః । ఏధిషీయా
స్థామ్ । ఏధిషీధ్వమ్ । ఏధిషీయ । ఏధిషీవహి । ఏధిషీమహి ।
ఐధిష్ట । ఐధిషాతామ్ * ఆత్మనేపదేష్వనతః ॥ ౭-౧-౫ ॥ అ
నకారాత్పరస్యాత్మనేపదేషు ఝస్యాత్స్యాత్ । ఐధిషత । ఐధి
ష్ఠాః । ఐధిషాథామ్ । ఐధిఢ్వమ్ । ఐధిషి । ఐధిష్వహి । ఐధి
ష్మహి । ఐధిష్యత । ఐధిష్యేతామ్ । ఐధిష్యన్త । ఐధిష్యథాః ।
ఐధిష్యేథామ్ । ఐధిష్యధ్వమ్ । ఐధిష్యే । ఐధిష్యావహి । ఐ
ధిష్యామహి । కము కాన్తౌ । ౨ । * కమేర్ణిఙ్ ॥ ౩ - ౧ -
౩౦ ॥ స్వార్థే । ఙిత్వాత్తఙ్ । కామయతే * అయామన్తాల్వా
య్యేత్విష్ణుషు ॥ ౬ - ౪ - ౫౫ ॥ ఏషు ణేరయ్ । కామ
యాంచక్రే । ఆయాదయ ఇతి ణిఙ్ వా । చకమే । చకమాతే ।
చకమిరే । చకమిషే । చకమాథే । చకమిధ్వే । చకమే ।
చకమివహే । చకమిమహే । కామయితా । కామయితాసే ।
కమితా । కామయిష్యతే । కమిష్యతే । కామయతామ్ ।
అకామయత । కామయేత । కామయిషీష్ట । కమిషీష్ట * ణి
శ్రి ద్రు స్రు భ్యః కర్తరి చఙ్ ॥ ౩ - ౧ - ౪౮ ॥ ణ్యన్తా
త్ శ్ర్యాదిభ్యశ్చ చ్లేశ్చఙ్ కర్త్రర్థే లుఙి । కామి అత ఇతి స్థితే *

ణేరనిటి ॥ ౬-౪-౫౧ ॥ అనిడాదావార్ధధాతుకే ణేర్లోపః * ణౌ చఙ్యుపధాయా హ్రస్వః ॥ ౭-౪-౧ ॥ చఙ్పరే ణౌ యదఙ్గం తస్యోపధాయా హ్రస్వః * చఙి ॥ ౬-౧-౧౧ ॥ అనభ్యాసధాత్వవయవస్యైకాచః ప్రథమస్య ద్వే స్తోఽజాదేర్ద్వితీయస్య * సన్వల్లఘుని చఙ్పరేఽనగ్లోపే ॥ ౭-౪-౯౩ ॥ చఙ్పరే ణౌ యదఙ్గం తస్య యోఽభ్యాసో లఘుపరస్తస్య సనీవ కార్యం స్యాణ్ణావగ్లోపే సతి * సన్యతః ॥ ౭-౪-౭౯ ॥ అభ్యాసస్యాత ఇత్ సని * దీర్ఘో లఘోః ॥ ౭-౪-౯౪ ॥ లఘోరభ్యాసస్య దీర్ఘః సన్వద్భావవిషయే । అచీకమత । ణిఙభావపక్షే * కమేశ్చ్లేశ్చఙ్ వాచ్యః । అచకమత । అకామయిష్యత । అకమిష్యత । అయ గతౌ । ౩ । అయతే * ఉపసర్గస్యాయతౌ ॥ ౮-౨-౧౯ ॥ అయతౌ ఉపసర్గస్థ రేఫస్య లత్వమ్। ప్లాయతే । పలాయతే * దయాయాసశ్చ ॥ ౩-౧-౩౭ ॥ ఏభ్య ఆమ్ లిటి । అయాంచక్రే । అయితా । అయిష్యతే । అయతామ్ । ఆయత । అయేత । అయిషీష్ట * విభాషేటః ॥ ౮-౩-౭౯ ॥ ఇణః పరో య ఇట్ తతః పరేషాం షీధ్వంలుఙ్లిటాం ధస్య వా ఢః । అయిషీఢ్వమ్ । అయిషీధ్వమ్ । ఆయిష్ట । ఆయిఢ్వమ్ । ఆయిధ్వమ్ । ఆయిష్యత । ద్యుత దీప్తౌ । ౪ । ద్యోతతే * ద్యుతిస్వాప్యోః సంప్రసారణమ్ ॥ ౭-౪-౬౭ ॥ అనయోరభ్యాసస్య సంప్రసారణం స్యాత్ । దిద్యుతే * ద్యుద్భ్యో లుఙి ॥ ౧-౩-౯౧ ॥ ద్యుతాదిభ్యః పరస్మైపదం వా లుఙి । పుషాదిత్వాదఙ్ । అద్యుతత్ అద్యోతిష్ట । అద్యోతిష్యత । ఏవం శ్వితా వర్ణే । ౫ । ఞిమిదా స్నేహనే । ౬ । ఞిష్విదా స్నేహనమోచనయోః । ౭ । —— మో

హనయోరిత్యేకే । ఇష్విదాచేత్యేకే । రుచదీప్తావభిప్రీతౌ చ । ౮ । ఘుటపరివర్తనే । ౯ । శుభదీప్తౌ । ౧౦ । క్షుభసంచలనే।౧౧।ణభతుభహింసాయామ్ । ౧౨।౧౩ ।స్రంసుభ్రంసుసుధ్వంసుఅవస్రంసనే । ౧౪ । ౧౫ । ౧౬।ధ్వంసుగతౌ।౧౭। స్రంభువిశ్వాసే। ౧౮ ।వృతువర్తనే।౧౯ ।వర్తతే। వవృతే।వర్తితా * వృద్భ్యఃస్యసనోః ॥ ౧ - ౩ - ౯౨ ॥ వృతాదిభ్యః పఞ్చభ్యోవాపరస్మైపదం స్యేసనిచ * నవృద్భ్యశ్చతుర్భ్యః ॥ ౭ - ౨ - ౫౯ ॥ వృతు వృధుశృధుస్యన్దూభ్యఃసాదేరార్ధధాతుకస్యేణ్ నతఙానయోరభావే । వర్త్స్యతి । వర్తిష్యతే । వర్తతామ్। అవర్తత। వర్తేత । వర్తిషీష్ట। అవర్తిష్ట । అవర్త్స్యత్ । అవర్తిష్యత । దదదానే । ౨౦ । దదతే * నశసదదవాదిగుణానామ్ ॥ ౬ - ౪ - ౧౨౬ ॥ శసేర్దదేర్వకారాదీనాం గుణశబ్దేనవిహితోయోఽకారస్తస్యఏత్వాభ్యాసలోపౌన । దదదే । దదదాతే । దదదిరే । దదితా ।దదిష్యతే । దదతాం । అదదత । దదేత । దదిషీష్ట । అదదిష్ట। అదదిష్యత । త్రపూష్ లజ్జాయామ్ । ౨౧ । త్రపతే * తౄఫలభజత్రపశ్చ ॥ ౬ - ౪ - ౧౨౨ ॥ ఏషామతఏత్వమభ్యాసలోపశ్చ కితిలిటిసేటిథలి చ । త్రేపే । త్రపితా । త్రప్తా । త్రపిష్యతే । త్రప్స్యతే । త్రపతామ్ । అత్రపత । త్రపేత । త్రపిషీష్ట । త్రప్సీష్ట । అత్రపిష్ట । అత్రప్త । అత్రపిష్యత।అత్రప్స్యత* * *

శ్రిఞ్ సేవాయామ్ ।౧ । శ్రయతి । శ్రయతే । శిశ్రాయ । శిశ్రియే । శ్రయితా । శ్రయిష్యతి । శ్రయిష్యతే । శ్రయతు । శ్రయతామ్ । అశ్రయత్ । అశ్రయత।శ్రయేత్।

శ్రియాత్ । శ్రయిషీష్ట । చఙ్ । అశిశ్రియత్ । అశిశ్రియ
త । అశ్రయిష్యత్ । అశ్రయిష్యత । భృఞ్ భరణే । ౨ । భ
రతి । భరతే । బభార । బభ్రతుః । బభ్రుః । బభర్థ । బభృవ ।
బభృమ । బభ్రే । బభృషే । భర్తాసి । భర్తాసే । భరిష్యతి ।
భరిష్యతే । భరతు । భరతామ్ । అభరత్ । అభరత । భరేత్ ।
భరేత * రిఙ్ శయగ్లిఙ్క్షు ॥ ౭ - ౪ - ౨౮ ॥ శేయకి యాదా
వార్ధధాతుకే లిఙి ఋతో రిఙ్ । రిఙ్ప్రకృతేః రిఙ్ విధానసామర్థ్యా
ద్దీర్ఘో న । భ్రియాత్ * ఉశ్చ ॥ ౧ - ౨ - ౧౨ ॥ ఋవర్ణాన్తా
త్పరౌ ఝలాదీ లిఙ్సిచౌ కితౌ స్తస్తఙి । భృషీష్ట । భృషీయాస్తామ్ । అ
భార్షీత్ * హ్రస్వాదఙ్గాత్ ॥ ౮ - ౨ - ౨౭ ॥ సిచో లోపో ఝలి
అభృత । అభరిష్యత్ । అభరిష్యత । హృఞ్ హరణే । ౩ । హ
రతి । హరతే । జహార । జహ్రే । జహర్థ । జహ్రివ । జహ్రి
మ । జహ్రిషే । హర్తా । హరిష్యతి । హరిష్యతే । హరతు ।
హరతామ్ । అహరత్ । అహరత । హరేత్ । హరేత । హ్రి
యాత్ । హృషీష్ట । హృషీయాస్తామ్ । అహార్షీత్ । అహృ
త । అహరిష్యత్ । అహరిష్యత । ధృఞ్ ధారణే । ౪ । ధర
తి । ధరతే । ణీఞ్ ప్రాపణే । ౫ । నయతి । నయతే । డుప
చష్ పాకే । ౬ । పచతి । పచతే । పపాచ । పేచిథ । పప
క్థ । పేచే । పక్తా । భజ సేవాయామ్ । ౭ । భజతి । భజ
తే । బభాజ । భేజే । భక్తా । భక్ష్యతి । భక్ష్యతే । అభాక్షీ
త్ । అభక్త । అభక్షాతామ్ । యజ దేవపూజాసంగతికరణదా
నేషు । ౮ । యజతి । యజతే * లిట్యభ్యాసస్యోభయేషామ్ ॥ ౬ -
౧-౧౭ ॥ వచ్యాదీనాం గ్రహ్యాదీనాం చాభ్యాసస్య సంప్రసా

థణంలిటి। ఇయాజ * వచిస్వపియజాదీనాంకితి ॥ ౬-౧-౧౫ ॥ వచిస్వాప్యోర్యజాదీనాంచసంప్రసారణంకితి । ఈజతుః । ఈజుః । ఇయజిథ। ఇయష్ట । ఈజే । యష్టా * షఢోఃకఃసి ॥ ౮-౨-౪౧ ॥ షస్యఢస్యచకఃస్యాత్ సకారేపరే । యక్ష్యతి । యక్ష్యతే । ఇజ్యాత్ । యక్షీష్ట । అయాక్షీత్ । అయష్ట । వహప్రాపణే । ౯ । వహతి । వహతే , ఉవాహ । ఊహతుః। ఊహుః । ఉవహిథ * ఝషస్తథోర్ధోఽధః ॥ ౮ - ౨ - ౪౦ ॥ ఝషఃపరయోస్తథోర్ధఃస్యాన్నతుదధాతేః * ఢోఢేలోపః ॥ ౮ ౩-౧౩ ॥ * సహివహోరోదవర్ణస్య ॥ ౬ -౩-౧౧౨॥ ఢలోపః । ఉవోఢ ।ఊహే । వోఢా । వక్ష్యతి । అవాక్షీత్ । అవోఢామ్ । అవాక్షుః । అవాక్షీః । అవోఢమ్ । అవోఢ। అవాక్షమ్ । అవాక్ష్వ । అవాక్ష్మ । అవోఢ । అవక్షాతామ్ । అవక్షత । అవోఢాః । అవక్షాథామ్ । అవోఢ్వమ్ ।అవక్షి । అవక్ష్వహి । అవక్ష్మహి ఇతిభ్వాదయః *

అదభక్షణే । ౧ । అదిప్రభృతిభ్యఃశపః ॥ ౨-౪-౭౨ । లుక్స్యాత్ । అత్తి । అత్తః । అదన్తి । అత్సి । అత్థః । అత్థ అద్మి । అద్వః । అద్మః * లిట్యన్యతరస్యామ్ ॥ ౨-౪-౪౦ ॥ అదోఘస్లృస్యాత్ , జఘాస । ఉపధాలోపః ।ఘస్యచర్త్వమ్* శాసివసిఘసీనాంచ ॥ ౮ - ౩ - ౬౦॥ఇణ్కుభ్యామేషాంసస్య షః ।జక్షతుః । జక్షుః । జఘసిథ । జక్షథుః ।జక్ష । జఘాస । జక్షివ । జక్షిమ । ఆద । ఆదతుః । ఆదుః * ఇడత్త్యర్తివ్యయతీనామ్ ॥ ౭ - ౨ - ౬౬ ॥ అద్ ఋ వ్యేఞ్ ఏభ్యస్థలోనిత్యమిట్స్యాత్ । ఆదిథ । అత్తా । అత్స్యతి । అత్తు । అత్తాత్ । అ

అపారీత్ * సిచిచపరస్మైపదేషు ॥ ౭-౨-౪౦ ॥ అత్రేటో
నదీర్ఘః । అపారిష్టామ్ । అపరీష్యత్ । అపరిష్యత్ । ఓహాక్ త్యా
గే । ౩ । జహాతి * జహాతేశ్చ ॥ ౬-౪-౧౧౬ ॥ ఇద్వాస్యా
ద్ధలాదౌ క్ఙితి సార్వధాతుకే । జహితః * ఈహల్యఘోః ॥
౬-౪-౧౧౩ ॥ శ్నాభ్యస్తయోరాత ఈత్సర్వధాతుకే క్ఙితి
హలి । జహీతః * శ్నాభ్యస్తయోరాతః ॥ ౬-౪-౧౧౨ ॥
లోపః క్ఙితి । జహతి । జహౌ । హాతా । హాస్యతి । జహాతు ।
జహితాత్ । జహీతాత్ * ఆ చ హౌ ॥ ౬-౪-౧౧౭ ॥ జ
హాతేః । చాదిదీతౌ । జహాహి । జహిహి । జహీహి । అజహా
త్ । అజహుః * లోపో యి ॥ ౬-౪-౧౧౮ ॥ జహాతేరా
లోపో యాదౌ సార్వధాతుకే । జహ్యాత్ । ఏర్లిఙి । హేయా
త్ । అహాసీత్ । అహాస్యత్ । మాఙ్ మానే శబ్దే చ । ౬ । *
భృఞామిత్ ॥ ౭-౪-౭౬ ॥ భృఞ్ మాఙ్ ఓహాఙ్ ఏషామభ్యాస
స్యేత్స్యాచ్ఛ్లౌ । మిమీతే । మిమాతే । మిమతే । మమే । మాతా ।
మాస్యతే । మిమీతామ్ । అమిమీత । మిమీత । మాసీష్ట । అమా
స్త । అమాస్యత । ఓహాఙ్ గతౌ । ౭ । జిహీతే । జిహాతే । జిహ
తే । జహే । హాతా । హాస్యతే । జిహీతామ్ । అజిహీత । జిహీ
త । హాసీష్ట । అహాస్త । అహాస్యత । డుభృఞ్ ధారణపోషణయోః ।
౮ । బిభర్తి । బిభృతః । బిభ్రతి । బిభృతే । బిభ్రాతే । బిభ్రతే । బి
భరాంచకార । బభార । బభర్థ । బభృవ । బిభరాంచక్రే । బభ్రే ।
భర్తా । భరిష్యతి । భరిష్యతే । బిభర్తు । బిభరాణి । బిభృతామ్ ।
అబిభః । అబిభృతామ్ । అబిభరుః । బిభృయాత్ । బిభ్రీత । భ్రి
యాత్ । భృషీష్ట । అభార్షీత్ । అభృత । అభరిష్యత్ । అభరి

-ష్యత। డుదాఞ్ దానే। ౯। దదాతి। దత్తః। దదతి।దత్తే।దదా
తే। దదతే।దదౌ। దదే। దాతా।దాస్యతి। దాస్యతే।దదాతు*
దాధాఘ్వదాప్ ॥ ౧-౧-౨౦ ॥ దారూపాధారూపాశ్చధాత
వోఘుసంజ్ఞాఃస్యుర్దాప్ దైపౌవినా । ఘ్వసోరేత్వేత్వమ్ । దే
హి ।దత్తమ్ । అదదాత్ । అదత్త।దద్యాత్ । దదీత । దేయా
త్ । దాసీష్ట । అదాత్ । అదాతామ్ । అదుః * స్థాఘ్వోరి
చ్చ ॥ ౧ ౨-౧౭ ॥ అనయోరిదన్తాదేశఃసిచ్చకిదాత్మనేపదే।
అదిత। అదాస్యత్ । అదాస్యత ।డుధాఞ్ ధారణపోషణయోః।
౧౦ । దధాతి * దధస్తథోశ్చ ॥ ౮ ౨-౩౮ ॥ద్విరుక్తస్యఝ
షన్తస్యధాఞోబశోభష్ తథోఃస్ధ్వోశ్చపరతః । ధత్తః । దధతి
దధాసి । ధత్థః । ధత్తే । దధాతే । దధతే । ధత్సే । ధద్ధ్వే।
ధ్వసోరేద్ధావభ్యాసలోపశ్చ । ధేహి । అదధాత్ । అధత్త।
దధ్యాత్ । దధీత । ధేయాత్ । ధాసీష । అధాత్ । అధిత ।అ
ధాస్యత్ । అధాస్యత । ణిజిర్ శౌచపోషణయోః । ౧౧ * ఇ
రఇత్సంజ్ఞావాచ్యా * ణిజాంత్రయాణాంగుణఃశ్లౌ ॥ ౭ ౪
౭౫ ॥ నిజ్విజ్విషామభ్యాసస్యగుణఃశ్లౌ । నేనేక్తి । నేనిక్తః
నేనిజతి। నేనిక్తే।నినేజ।నినిజే। నేక్తా।నేక్ష్యతి।నేక్ష్యతే।నేనేక్తు।
నేనిగ్ధి * నాభ్యస్తస్యాచిపతిసార్వధాతుకే ॥౭ ౩ ౮౭ ॥ ల
ఘూపధగుణోన । నేనిజాని ।నేనిక్తామ్।అనేనేక్ ।అనేనిక్తామ్।
అనేనిజుః । అనేనిజమ్ । అనేనిక్త । నేనిజ్యాత్ । నిజ్యాత్ ।
నేనిజీత । నిక్షీష్ట * ఇరితోవా ॥ ౩ - ౧ - ౫౭॥ ఇదితోధా
తోశ్చ్లేరఙ్వా పరస్మైపదేషు । అనిజత్ । అనైక్షీత్ । అనిక్త।
అనేక్ష్యత్ । అనేక్ష్యత ఇతిజుహోత్యాదయః

త్తామ్ । అదన్తు * హుఝల్భ్యోహేర్ధిః ॥ ౬ - ४ -౧౦౧ ॥ అద్ధి । అత్తాత్ । అత్తమ్ । అత్త । అదాని । అదావ । అదామ * అదఃసర్వేషామ్ ॥ ౭ - ౩ - ౧౦౦ ॥ అదోఽపృక్త సార్వధాతుకస్యాట్స్యాత్ । ఆదత్ । ఆత్తామ్ । ఆదన్ । ఆదః । ఆత్తమ్ । ఆత్త । ఆదమ్ । ఆద్వ । ఆద్మ । అద్యాత్ । అద్యాతామ్ । అద్యుః । అద్యాత్ । అద్యాస్తామ్ । అద్యాసుః * లుఙ్సనోర్ఘస్లృ ॥ ౨ - ४ - ౩౭ ॥ అదః । అఙ్ । అఘసత్ । ఆత్స్యత్ । హనహింసాగత్యోః । ౨ । హన్తి * అనుదాత్తోపదేశవనతితనోత్యాదీనామనునాసికలోపోఝలిక్ఙితి॥ ౬ - ४ - ౩౭ ॥ అనునాసికాన్తానామేషాం లోపః కిఙితి । యమిరమినమిగమిహనిమన్యతయోఽనుదాత్తోపదేశాః । తనుక్షణుక్షిణుఋణుతృణుఘృణువనుమను తనోత్యాదయః । హతః । ఘ్నన్తి । హంసి । హథః । హథ । హన్మి । హన్వః । హన్మః । జఘాన । జఘ్నతుః । జఘ్నుః * అభ్యాసాచ్చ ॥ ౭ - ౩ - ౫౫ ॥ హన్తేర్హస్యకుత్వమ్ । జఘనిథ । జఘన్థ । జఘ్నథుః । జఘ్న । జఘాన । జఘన । జఘ్నివ । జఘ్నిమ । హన్తా । హనిష్యతి । హన్తు । హతాత్ । హతామ్ । ఘ్నన్తు * హన్తేర్జః ॥ ౬ - ४ - ౩౬ ॥ హౌ * అసిద్ధవదత్రాభాత్ ॥ ౬ - ४ - ౨౨ ॥ ఇతఊర్ధ్వమాపాదసమాప్తేరాభీయమ్। సమానాశ్రయేతస్మిన్కర్తవ్యేతదసిద్ధమ్ । ఇతిజస్యాసిద్ధత్వాన్నహేర్లుక్ । జహి । హతాత్ । హతమ్ । హత । హనాని । హనావ । హనామ । అహన్ । అహతామ్ । అఘ్నన్ । అహన్ । అహతమ్ । అహత । అహనమ్ । అహన్వ । అహన్మ ।

హన్యాత్ * ఆర్ధధాతుకే ॥ ౨ - ౪ - ౩౫ ॥ ఇత్యధికృత్య * హనోవధ లిఙి ॥ ౨ - ౪ - ౪౨ ॥ * లుఙిచ ॥ ౨ - ౪ - ౪౩ ॥ వధ్యాత్ । వధ్యాస్తామ్ । అవధీత్ । అహనిష్యత్ । యు మిశ్రణామిశ్రణయోః । ౩ । * ఉతో వృద్ధిర్లుకి హలి ॥ ౭ - ౩ - ౮౯ ॥ లుగ్విషయఉతోవృద్ధిఃపితిహలాదౌసార్వధాతుకేనత్వభ్యస్తస్య । యౌతి । యుతః । యువన్తి । యౌషి । యుథః । యుథ । యౌమి । యువః । యుమః । యుయావ । యవితా । యవిష్యతి । యౌతు । యుతాత్ । అయౌత్ । అయుతామ్ । అయువన్ । యుయాత్ । ఇహ వృద్ధిర్న భాష్యఙచ్చజిన్నఙిచ్చపిన్నేతి వ్యాఖ్యానాత్ । యుయాతామ్ । యుయుః । యూయాత్ । యూయాస్తామ్ । యూయాసుః । అయావీత్ । అయవిష్యత్ । యా ప్రాపణే । ౪ । యాతి । యాతః । యాన్తి । యయౌ । యాతా । యాస్యతి । యాతు । అయాత్ । అయాతామ్ * లఙః శాకటాయనస్యైవ ॥ ౩ - ౪ - ౧౧౧ ॥ ఆదన్తాల్లఙో ఝేర్జుస్వా । అయుః । అయాన్ । యాయాత్ । యాయాతామ్ । యాయుః । యాయాత్ । యాయాస్తామ్ । యాయాసుః । అయాసీత్ । అయాస్యత్ । ఏవంవాగతిగన్ధనయోః । ౫ । భాదీప్తౌ । ౬ । ష్ణాశౌచే । ౭ । శ్రాపాకే । ౮ । ద్రాకుత్సాయాంగతౌ । ౯ । ప్సాభక్షణే । ౧౦ । రాదానే । ౧౧ । లాఆదానే । ౧౨ । దాప్లవనే । ౧౩ । ఖ్యాప్రకథనే । ౧౪ । అయంసార్వధాతుకఏవప్రయోక్తవ్యః । విదజ్ఞానే । ౧౫ । * విదోలటోవా ॥ ౩ - ౪ - ౮౩ ॥ వేత్తేర్లటఃపరస్మైపదానాం ణలాదయోవా । వేద । విదతుః ।

విదుః । వేత్థ । విదథుః । విద । వేద । విద్వ । విద్మ । పక్షే। వేత్తి । విత్తః ।విదన్తి * ఉషవిదజాగృభ్యోఽన్యతరస్యామ్॥ ౩ । ౧ । ౩౮ ॥ ఏభ్యో లిట్యామ్వా। విదేరదన్తత్వప్రతిజ్ఞానాదామి నగుణః । విదాంచకార । వివేద । వేదితా। వేదిష్యతి * విదాఙ్కుర్వన్త్విత్యన్యతరస్యామ్ ॥ ౩ - ౧ - ౪౧ ॥ వేత్తేర్లోట్యామ్ గుణాభావో లోటోలుగ్ లోడన్తకరోత్యనుప్రయోగశ్చ నిపాత్యతే । పురుషవచనేన వివక్ష్యతే । విదాంకరోతు * తనాదికృఞ్భ్య ఉః ॥ ౩ - ౧ - ౭౯ ॥ శపోఽపవాదః * అత ఉత్సార్వధాతుకే ॥ ౬ - ౪ - ౧౧౦ ॥ ఉప్రత్యయాన్తస్య కృఞోఽత ఉత్ సార్వధాతుకే క్ఙితి । విదాంకురుతాత్ । విదాంకురుతామ్ । విదాంకుర్వన్తు । విదాంకురు । విదాంకరవాణి । అవేత్ । అవిత్తామ్ । అవిదుః * దశ్చ ॥ ౮-౨-౭౫॥ ధాతోర్దస్యపదాన్తస్యసిపిరుర్వా । అవేః । అవేత్ । విద్యాత్ । విద్యాస్తామ్ । అవేదీత్ । అవేదిష్యత్ । అసభువి। ౧౬- అస్తి * శ్నసోరల్లోపః ॥ ౬ - ౪ - ౧౧౧ ॥ శ్నస్యాస్తేశ్చాతోలోపఃసార్వధాతుకే క్ఙితి । స్తః । సన్తి । అసి । స్థః । స్థ । అస్మి । స్వః । స్మః * ఉపసర్గప్రాదుర్భ్యామస్తిర్యచ్ పరః॥ ౮- ౩ - ౮౭ ॥ ఉపసర్గేణః ప్రాదుసశ్చాస్తేః సస్య షో యకారేఽచి చపరే । నిష్యాత్ । ప్రనిషన్తి । ప్రాదుఃషన్తి । యచ్ పరః కిమ్ । అభిస్తః * అస్తేర్భూః ॥ ౨ - ౪ - ౫౨ ॥ ఆర్ధధాతుకే । బభూవ । భవితా । భవిష్యతి । అస్తు । స్తాత్ । స్తామ్ । సన్తు * ఘ్వసోరేద్ధావభ్యాస లోపశ్చ ॥ ౬ - ౪ - ౧౧౯ ॥ ఘోరస్తేశ్చైత్వమ్స్యాద్ధావభ్యాసలోపశ్చ।ఏధి। స్తాత్ । స్తమ్

స్త ౹ అసాని ౹ అసావ ౹ అసామ ౹ ఆసీత్ ౹ ఆస్తామ్ ౹ ఆసన్ ౹ స్యాత్ ౹ స్యాతామ్ ౹ స్యుః ౹ భూయాత్ ౹ అభూత్ ౹ అభవిష్యత్ ౹ ఇణ్ గతౌ ౹ ౧౭ ౹ ఏతి ౹ ఇతః * ఇణో యణ్ ॥ ౬-౪-౮౧ ॥ అజాదౌ ప్రత్యయే పరే ౹ యన్తి * అభ్యాసస్యాసవర్ణే ॥ ౬-౪-౭౮ ॥ ఇఉవర్ణయోరియఙువఙౌ స్తోऽసవర్ణేऽచి ౹ ఇయాయ * దీర్ఘ ఇణః కితి ॥ ౭-౪-౬౯ ॥ ఇణోऽభ్యాసస్య దీర్ఘః కితి లిటి ౹ ఈయతుః ౹ ఈయుః ౹ ఇయయిథ ౹ ఇయేథ ౹ ఏతా ౹ ఏష్యతి ౹ ఏతు ౹ ఐత్ ౹ ఐతామ్ ౹ ఆయన్ ౹ ఇయాత్ ౹ ఈయాత్ * ఏతేర్లిఙి ॥ ౭-౪-౨౪ ॥ ఉపసర్గాత్ పరస్య ఇణోऽణో హ్రస్వ ఆర్ధధాతుకే కితి లిఙి ౹ నిరియాత్ ౹ ఉభయత ఆశ్రయణే నాన్తాదివత్ ౹ అభీయాత్ ౹ అణః కిమ్ ౹ సమేయాత్ * ఇణో గా లుఙి ॥ ౨-౪-౪౫ ॥ గాతిస్థేతి సిచో లుక్ ౹ అగాత్ ౹ ఐష్యత్ ౹ శీఙ్ స్వప్నే ౹ ౧౮ * శీఙః సార్వధాతుకే గుణః ॥ ౭-౪-౨౧ ॥ శేతే ౹ శయాతే * శీఙో రుట్ ॥ ౭-౧-౬ ॥ శీఙో ఝాదేశస్యాతో రుట్ ౹ శేరతే ౹ శేషే ౹ శయాథే ౹ శేధ్వే ౹ శయే ౹ శేవహే ౹ శేమహే ౹ శిశ్యే ౹ శిశ్యాతే ౹ శిశ్యిరే ౹ శయితా ౹ శయిష్యతే ౹ శేతామ్ ౹ శయాతామ్ ౹ శేరతామ్ ౹ అశేత ౹ అశయాతామ్ ౹ అశేరత ౹ శయీత ౹ శయీయాతామ్ ౹ శయీరన్ ౹ శయిషీష్ట ౹ అశయిష్ట ౹ అశయిష్యత ౹ ఇఙ్ అధ్యయనే ౹ ౧౯ ౹ ఇఙికావధ్యుపసర్గతో న వ్యభిచరతః ౹ అధీతే ౹ అధీయాతే ౹ అధీయతే * గాఙ్ లిటి ॥ ౨-౪-౪౯ ॥ ఇఙః ౹ అధిజగే ౹ అధ్యేతా ౹ అధ్యేష్యతే ౹ అధీతామ్ ౹ అధీయాతామ్ ౹ అధీయతామ్ ౹

అధీష్వ । అధీయాథామ్ । అధీధ్వమ్ ।అధ్యయై। అధ్యయావహై । అధ్యయామహై । అధ్యైత । అధ్యైయాతామ్ ।అధ్యైయత ।అధ్యైథాః । అధ్యైయాథామ్ ।అధ్యైధ్వమ్।అధ్యైయి। అధ్యైవహి । అధ్యైమహి । అధీయీత ।అధీయీయాతామ్ అధీయీరన్ ।అధ్యేష్యత * విభాషా లుఙ్ లృఙోః ॥ ౨-౪-౫౦ ॥ ఇఙో గాఙ్ * గాఙ్ కుటాదిభ్యోఽఞ్ణిన్ఙిత్ ॥ ౧-౨-౧ ॥ గాఙాదేశాత్ కుటాదిభ్యశ్చ ఞ్ణిద్భిన్నాః ప్రత్యయాః ఙితః స్యుః * ఘుమాస్థాగాపాజహాతిసాం హలి ॥ ౬-౪-౬౬ ॥ ఏషామాత ఈత్ స్యాద్ధలాదౌ క్ఙిత్యార్ధధాతుకే । అధ్యగీష్ట । అధ్యైష్ట । అధ్యగీష్యత ।అధ్యైష్యత ।దుహ ప్రపూరణే ।౨। దోగ్ధి । దుగ్ధః । దుహన్తి । ధోక్షి।దుగ్ధే। దుహాతే । దుహతే। ధుక్షే । దుహాథే । ధుగ్ధ్వే । దుహే । దుహ్వహే । దుహ్మహే । దుదోహ । దుదుహే । దోగ్ధా । ధోక్ష్యతి । ధోక్ష్యతే । దోగ్ధు । దుగ్ధాత్ ।దుగ్ధామ్ దుహన్తు । దుగ్ధి । దుగ్ధాత్ । దుగ్ధమ్ । దుగ్ధ। దోహాని । దుగ్ధామ్ । దుహాతామ్ । దుహతామ్ । ధుక్ష్వ । దుహాథామ్ । ధుగ్ధ్వమ్ । దోహై । దోహావహై । దోహామహై । అధోక్ । అదుగ్ధామ్ । అదుహన్ । అదోహమ్ । అదుగ్ధ । అదుహాతామ్ । అదుహత । అధుగ్ధ్వమ్ । దుహ్యాత్ । దుహీత * లిఙ్సిచావాత్మనేపదేషు ॥ ౧-౨-౧౧ ॥ ఇక్ సమీపాద్ధలః పరౌ లిఙ్ సిచౌ కితౌ స్తస్తఙి । ధుక్షీష్ట * శల ఇగుపధాదనిటః క్సః ॥ 3-౧-౪౫ ॥ ఇగుపధో యః శలన్తస్తస్మాదనిటశ్చ్లేః క్సాదేశః । అధుక్షత్ * లుగ్వా దుహదిహలిహగుహామాత్మనేపదే దన్త్యే ॥ ౭-3-౭3 ॥ ఏషాం క్సస్య లుగ్వా

ద న్త్యైతజి, అదుగ్ధ । అధుక్షత * క్సస్యాచి ॥ ౭-౩-౭౨ ॥
అజాదౌతజిక్సస్యలోపః। అధుక్షాతామ్ , అధుక్షన్త। అధుగ్ధాః ।
అధుక్షథాః ।అధుక్షాథామ్। అధుగ్ధ్వమ్ ।అధుక్షధ్వమ్ । అధు
క్షి । అధుక్షావహి । అధుక్షామహి । అధోక్ష్యత। ఏవందిహ
ఉపచయే । ౨౧ । లిహఆస్వాదనే। ౨౨ । లేఢి । లీఢః । లిహ
న్తి । లేక్షి । లీఢే । లిహాతే । లిహతే । లిక్షే । లిహాథే । లీ
ఢ్వే । లిలేహ । లిలిహే । లేఢాసి । లేఢాసే । లేక్ష్యతి ।
లేక్ష్యతే । లేఢు । లీఢాత్ । లీఢామ్ । లిహన్తు । లీఢి । లే
హాని । లీఢామ్ । అలేట్ , అలేడ్ । అలిక్షత్ । అలిక్ష
త , అలీఢ । అలేక్ష్యత్ । అలేక్ష్యత ।బ్రూఞ్ వ్యక్తాయాన్
వాచి । ౨౩ । * బ్రువః పఞ్చానామాదిత ఆహో బ్రువః ॥
౩ - ౪ - ౮౪ ॥ బ్రువోలటస్తిబాదీనాం పఞ్చానాం ణలాద
యః పఞ్చ వాస్యుర్బ్రువశ్చాహాదేశః । ఆహ । ఆహతుః ।
ఆహుః * ఆహస్థః ॥ ౮ - ౨ - ౩౫ ॥ ఝలి । చర్త్వమ్ ।
ఆత్థ । ఆహథుః * బ్రువ ఈట్ ॥ ౭ - ౩ - ౯౩ ॥ బ్రువో
హలాదేఃపిలి ఈట్ । బ్రవీతి । బ్రూతః । బ్రువన్తి ।బ్రూతే ।
బ్రువాతే । బ్రువతే * బ్రువో వచిః ॥ ౨ - ౪ - ౫౩ ॥ఆర్ధధా
తుకే । ఉవాచ । ఊచతుః ।ఊచుః ।ఉవచిథ ।ఉవక్థ ।ఊచే ।
వక్తా ।వక్ష్యతి । వక్ష్యతే । బ్రవీతు । బ్రూతాత్ ।బ్రూతామ్।
బ్రువన్తు । బ్రూహి । బ్రవాణి । బ్రూతామ్ । బ్రవై । అబ్రవీ
త్ । అబ్రూత । బ్రూయాత్ ।బ్రువీత । ఉచ్యాత్ । వక్షీష్ట *
అస్యతివక్తిఖ్యాతిభ్యోఽఙ్ ॥ ౩ - ౧ - ౫౨ ॥ చ్లేః * వచఉ
మ్ ॥ ౭ - ౪ - ౨౦ ॥ అఙిపరే । అవోచత్ । అవక్ష్యత్ ।అవ

ష్యత * చర్కరీతంచ । చర్కరీతమితియఙ్లుగన్తం తదదాదౌ బోధ్యమ్ । ఊర్ణుఞ్ ఆచ్ఛాదనే । ౨౮ । * ఊర్ణోతేర్విభాషా ॥ ౭ - ౩ - ౯౦ ॥ వృద్ధిర్వాహలాదౌ పితిసార్వధాతుకే । ఊర్ణౌతి । ఊర్ణోతి । ఊర్ణుతః । ఊర్ణువన్తి । ఊర్ణుతే । ఊర్ణువాతే । ఊర్ణువతే * ఊర్ణోతేరామ్నేతివాచ్యమ్ * నన్ద్రాః సంయోగాదయః ॥ ౬ - ౧ - ౩ ॥ అచః పరాః సంయోగాదయోనదరాద్విర్నభవన్తి । నుశబ్దస్యద్విత్వమ్ । ఊర్ణునావ । ఊర్ణునువతుః । ఊర్ణునువుః * విభాషోర్ణోః ॥ ౧ - ౨ - ౩ ॥ ఇడాదిప్రత్యయోఙిత్ స్యాత్ । ఊర్ణునువిథ । ఊర్ణునవిథ । ఊర్ణువితా । ఊర్ణవితా । ఊర్ణువిష్యతి । ఊర్ణవిష్యతి । ఊర్ణౌతు । ఊర్ణోతు । ఊర్ణవాని । ఊర్ణవై * గుణోఽపృక్తే ॥ ౭ - ౩ - ౯౧ ॥ ఊర్ణోతేర్గుణోఽపృక్తేహలాదౌపితిసార్వధాతుకే । ఔర్ణోత్ । ఔర్ణోః । ఊర్ణుయాత్ । ఊర్ణుయాః । ఊర్ణువీత । ఊర్ణూయాత్ । ఊర్ణువిషీష్ట । ఊర్ణవిషీష్ట * ఊర్ణోతేర్విభాషా ॥ ౭ - ౨ - ౬ ॥ ఇడాదౌపరస్మైపదేసిచివృద్ధిః । పక్షేగుణః । ఔర్ణావీత్ । ఔర్ణవీత్ । ఔర్ణువీత్ । ఔర్ణావిష్టామ్ । ఔర్ణవిష్టామ్ । ఔర్ణువిష్టామ్ । ఔర్ణువిష్ట । ఔర్ణవిష్ట । ఔర్ణువిష్యత । ఔర్ణష్యత ఇత్యదాదయః *

హు దానాదనయోః । ౧ । జుహోత్యాదిభ్యః శ్లుః ॥ ౨ - ౪ - ౭౫ ॥ శపః * శ్లౌ ॥ ౬ - ౧ - ౧౦ ॥ ధాతోర్ద్వే స్తః । జుహోతి । జుహుతః * అదభ్యస్తాత్ ॥ ౭ - ౧ - ౪ ॥ ఝస్యహుశ్నువోరితియణ్ । జుహ్వతి * భీహ్రీభృహువాంశ్లువచ్చ ॥ ౩ - ౧ - ౩౬ ॥ ఏభ్యోలిట్యామ్వాస్యాదామిశ్లావివకార్యంచ । జుహవాంచకార । జుహావ । హోతా । హోష్యతి । జుహోతు । జుహుతాత్ ।

జుహుతామ్ | జుహ్వతు | జుహుధి | జుహవాని | అజుహో త్ |అజుహుతామ్ * జుసిచ ‖ ౭-౩-౮౩ ‖ ఇగన్తాఙ్గస్యగుణో ఽజాదౌజుసి | అజుహవుః | జుహుయాత్ | హూయాత్ | అహౌషీత్ | అహోష్యత్ | ఞిభీభయే | ౨ | బిభేతి * భి యోఽన్యతరస్యామ్ ‖ ౬-४-११५ ‖ ఇఃస్యాద్ధలాదౌ క్ఙితి సార్వధాతుకే | బిభితః | బిభీతః | బిభ్యతి | బిభయాం చకార | బిభాయ | భేత్తా | భేష్యతి | బిభేతు |బిభితాత్ | బిభీతాత్ | అబిభేత్ | బిభియాత్ | బిభీయాత్ |భీయాత్| అభైషీత్ | అభేష్యత్ | హ్రీలజ్జాయామ్ | ౩ | జిహ్రేతి | జిహ్రీతః |జిహ్రియతి | జిహ్రయాంచకార | జిహ్రాయ | హ్రే తా | హ్రేష్యతి | జిహ్రేతు | అజిహ్రేత్ | జిహ్రీయాత్ | హ్రీయాత్ | అహ్రైషీత్ | అహ్రేష్యత్ |పౄపాలనపూరణ యోః|४| * అర్తిపిపర్త్యోశ్చ‖ ७ - ४ - ७७ ‖ అభ్యాసస్యఇః స్యాచ్ శ్లౌ| పిపర్తి * ఉదోష్ఠ్యపూర్వస్య ‖ ७ - १ - ౧౨ ‖ అఙ్గావయవౌష్ఠ్యపూర్వోయఋూత్ తదన్తస్యాఙ్గస్యఉః * ౦ చ ‖ ౮ - ౨ - ७७ ‖ రేఫవాన్తస్యధాతోరుపధాయాఇకోదీ ర్ఘోహలి |పిపూర్తః| పిపురతి | పపార * శౄదౄప్రాంహ్ర స్వోవా ‖ ७ - ४ - ౧౨ ‖ కితిలిటి | పప్రతుః * ఋచ్ఛత్యౄ తామ్ ‖ ७ - ४ - ११ ‖ తౌదాదికఋచ్ఛేఃఋధాతోఃఋూదన్తా నాంచగుణోలిటి |పపరతుః|పపరుః * వౄతోవా ‖ ७-౨-౩౮‖ వృఙ్ వృఞ్ భ్యాం మౄదన్తాచ్చేటోదీర్ఘోవా స్యాన్నతులి టి | పరీతా | పరితా | పరీష్యతి | పరిష్యతి | పిపర్తు | అపి పః | అపిపూర్తామ్| అపిపరుః | పిపూర్యాత్ | పూర్యాత్ |

దివు క్రీడావిజిగీషావ్యవహారద్యుతిస్తుతిమోదమదస్వప్నకాన్తిగతిషు । ౧ । దివాదిభ్యః శ్యన్ ॥ ౩ - ౧ - ౬౯ ॥ శపోఽపవాదః । హలి చేతి దీర్ఘః । దీవ్యతి । దిదేవ । దేవితా । దేవిష్యతి । దీవ్యతు । అదీవ్యత్ । దీవ్యేత్ । దీవ్యాత్ । అదేవీత్ । అదేవిష్యత్ । ఏవం షివు తన్తుసన్తానే । ౨ । నృతీ గాత్రవిక్షేపే । ౩ । నృత్యతి । ననర్త । నర్తితా * సేఽసిచి కృతచృతఛృదతృదనృతః ॥ ౭ - ౨ - ౫౭ ॥ ఏభ్యః సిజ్భిన్నస్య సాదేరార్ధధాతుకస్యేడ్వా । నర్తిష్యతి । నర్త్స్యతి । నృత్యతు । అనృత్యత్ । నృత్యేత్ । నృత్యాత్ । అనర్తీత్ । అనర్తిష్యత్ । అనర్త్స్యత్ । త్రసీ ఉద్వేగే । ౪ । వా భ్రాశేతి శ్యన్వా । త్రస్యతి । త్రసతి । తత్రాస * వా జౄభ్రముత్రసామ్ ॥ ౬ - ౪ - ౧౨౪ ॥ ఏషాం కితి లిటి సేటి థలి చ ఏత్వాభ్యాసలోపౌ వా । త్రేసతుః । తత్రసతుః । త్రేసిథ । తత్రసిథ । త్రసితా । శో తనూకరణే । ౫ । * ఓతః శ్యని ॥ ౭ - ౩ - ౭౧ ॥ లోపః స్యాత్ శ్యని । శ్యతి । శ్యతః । శ్యన్తి । శశౌ । శశతుః । శశుః । శాతా । శాస్యతి * విభాషా ఘ్రాధేట్శాచ్ఛాసః ॥ ౨ - ౪ - ౭౮ ॥ ఏభ్యః సిచో లుగ్వా పరస్మైపదేషు । అశాత్ । అశాతామ్ । అశుః * యమరమనమాతాం సక్ చ ॥ ౭ - ౨ - ౭౩ ॥ ఏషాం సగేభ్యః సిచ ఇట్ పరస్మైపదేషు । ఇట్ సకౌ । అశాసీత్ । అశాసిష్టామ్ । ఛో ఛేదనే । ౬ । ఛ్యతి । షో అన్తకర్మణి । ౭ । స్యతి । ససౌ । దో అవఖణ్డనే । ౮ । ద్యతి । దదౌ । దేయాత్ । అదాత్ । వ్యధ తాడనే । ౯ । * గ్రహిజ్యావయివ్యధివష్టివిచతివృశ్చతిపృచ్ఛతిభృజ్జతీనాం ఙితి చ ॥ ౬ - ౧ - ౧౬ ॥ ఏషాం

సంప్రసారణం స్యాత్ కితి ఙితి చ । విధ్యతి । వివ్యాధ । వివిధతుః । వివిధుః । వివ్యధిథ । వివ్యద్ధ । వ్యద్ధా । వ్యత్స్యతి । విధ్యేత్ । విధ్యాత్ । అవ్యాత్సీత్ । పుష పుష్టౌ । ౧౦ । పుష్యతి । పుపోష । పుపోషిథ । పోష్టా । పోక్ష్యతి । పుషాదీత్యఙ్ । అపుషత్ । శుష శోషణే । ౧౧ । శుష్యతి । శుశోష । అశుషత్ । ణశ అదర్శనే । ౧౨ । నశ్యతి । ననాశ । నేశతుః ॥ రధాదిభ్యశ్చ ॥ ౭-౨-౪౫ ॥ వలాదేరార్ధధాతుకస్య వేట్ । నేశిథ ॥ మస్జినశోర్ఝలి ॥ ౭-౧-౬౦ ॥ నుమ్ । ననంష్ఠ । నేశివ । నేశిమ । నశితా । నంష్టా । నశిష్యతి । నఙ్క్ష్యతి । నశ్యతు । అనశ్యత్ । నశ్యేత్ । నశ్యాత్ । అనశత్ । షూఙ్ ప్రాణిప్రసవే । ౧౩ । సూయతే । సుషువే । క్రాదినియమాదిట్ । సుషువిషే । సుషువివహే । సుషువిమహే । సవితా । సోతా । దూఙ్ పరితాపే । ౧౪ । దూయతే । దీఙ్ క్షయే । ౧౫ । దీయతే ॥ దీఙో యుడచి క్ఙితి ॥ ౬-౪-౬౩ ॥ దీఙః పరస్యాజాదేః క్ఙిత ఆర్ధధాతుకస్య యుట్ । దిదీయే ॥ మీనాతిమినోతిదీఙాం ల్యపి చ ॥ ౬-౧-౫౦ ॥ ఏషామాత్వం స్యాల్ల్యపి । చాదశిత్యేజ్నిమిత్తే । దాతా । దాస్యతి । అదాస్త । డీఙ్ విహాయసా గతౌ । ౧౬ । డీయతే । డిడ్యే । డయితా । పీఙ్ పానే । ౧౭ । పీయతే । పేతా । అపేష్ట । మాఙ్ మానే । ౧౮ । మాయతే । మమే । జనీ ప్రాదుర్భావే । ౧౯ ॥ జ్ఞాజనోర్జా ॥ ౭-౩-౭౯ ॥ జాయతే । జజ్ఞే । జనితా । జనిష్యతే ॥ దీపజనబుధపూరితాయిప్యాయిభ్యోఽన్యతరస్యామ్ ॥ ౩-౧-౬౧ ॥ ఏభ్యశ్చ్లేః

చిణ్వ్యాకవచనేతశబ్దేపరే * చిణోలుక్ । ౬-౪-౧౦౪ ।
చిణః పరస్యలుక్ * జనివధ్యోశ్చ । ౭ - ౩ ౩౫ । అనయో
ర్నవృద్ధిశ్చిణిఞ్ణితికృతిచ । అజని । అజనిష్ట । దీప దీప్తౌ ।౨౦। దీప్య
తే । దిదీపే । అదీపి । అదీపిష్ట । పదగతౌ । ౨౧। పద్యతే । పేదే ।
పత్తా । పత్సీష్ట * చిణ్ తేపదః । ౩ - ౧ - ౬౦ ॥ పదః చ్లేః
చిణ్ తేపరే । అపాది । అపత్సాతామ్ । అపత్సత । విదసత్తా
యామ్ । ౨౨ । విద్యతే । వేత్తా । అవిత్త । బుధ అవగమనే ।
౨౩ । బుధ్యతే । బోద్ధా । భోత్స్యతే । భుత్సీష్ట । అబోధి । అ
బుద్ధ । అభుత్సాతామ్ । యుధ సంప్రహారే । ౨౪ । యుధ్యతే ।
యుయుధే । యోద్ధా । అయుద్ధ । సృజ విసర్గే । ౨౫ । సృ
జ్యతే । ససృజే । ససృజిషే * సృజిదృశోర్ఝల్యమకితి । ౬-౧-
౫౮ । అనయోరమ్ఝలాదావకితి । స్రష్టా । స్రక్ష్యతి । సృ
క్షీష్ట । అసృష్ట । అసృక్షాతామ్ । మృష తితిక్షాయామ్ । ౨౬
మృష్యతి । మృష్యతే । మమర్ష । మమర్షిథ । మమృషిషే ।
మర్షితాసి । మర్షితాసే । మర్షిష్యతి । మర్షిష్యతే । ణహ బన్ధ
నే । ౨౭ । నహ్యతి । నహ్యతే । ననాహ । ననద్ధ । నేహథ । నేహే
నద్ధా । నత్స్యతి । అనాత్సీత్ । అనద్ధ * ఇతి దివాదయః

షుఞ్ అభిషవే । ౧ । స్వాదిభ్యః శ్నుః ॥ ౩ - ౧ - ౭౩ ॥
శపోపవాదః । సునోతి । సునుతః । హుశ్నువోరితి యణ్ । సున్వ
న్తి । సున్వః । సునువః । సునుతే । సున్వాతే । సున్వతే । సు
న్వహే । సునువహే । సుషావ । సుషువే । సోతా । సును ।
సునవాని । సునవై । సునుయాత్ । సూయాత్ * స్తుసు
ధూఞ్భ్యః పరస్మైపదేషు । ౭ - ౨ - ౭౨ । ఏభ్యః సిచ ఇట్

అసావీత్ । అసోష్ట । చిఞ్ చయనే । ౨ । చినోతి । చినుతే *
విభాషాచేః ॥ ౭ - ౩ - ౫౮ ॥ అభ్యాసాచ్చేః కుత్వం వా సని
లిటిచ । చికాయ । చిచాయ । చిక్యే । చిచ్యే । అచైషీత్ ।
అచేష్ట । స్తృఞ్ ఆచ్ఛాదనే । ౩ । స్తృణోతి । స్తృణుతే * శర్
పూర్వాః ఖయః ॥ ౭ - ౪ ౬౧ ॥ అభ్యాసస్య శర్పూర్వాః ఖ
యః శిష్యన్తేఽన్యే హలో లుప్యన్తే । తస్తార । తస్తరతుః । తస్త
రే । గుణోర్తీతి గుణః । స్తర్యాత్ * ఋతశ్చ సంయోగా
దేః ॥ ౭ - ౨ - ౪౩ ॥ ఋదన్తాత్ సంయోగాదేర్లిఙ్ సిచోరి
డ్వా । స్తరిషీష్ట । స్తృషీష్ట । అస్తరిష్ట । అస్తృత । ధూఞ్
కమ్పనే । ౪ । ధూనోతి । ధూనుతే । దుధావ । స్వరతీతి వే
ట్ । దుధవిథ । దుధోథ * శ్ర్యుకః కితి ॥ ౭ - ౨ - ౧౧ ॥ శ్రిఞ ఏ
కాచ ఉగన్తాచ్చ గిత్కితోరిణ్ న । ఇతి ప్రాప్తే । క్రాదినియమాన్ని
త్యమిట్ । దుధువివ - దుధువే । అధావీత్ । అధవిష్ట । అధో
ష్ట । అధవిష్యత్ । అధోష్యత్ । అధవిష్యతామ్ । అధవిష్య
త । అధోష్యత ఇతి స్వాదయః * *

తుదవ్యథనే ; ౧ । తుదాదిభ్యః శః ॥ ౩ - ౧ - ౭౭ ॥
శపోఽపవాదః । తుదతి । తుదతే । తుతోద । తుతోదిథ । తు
తుదే । తోత్తా । అతౌత్సీత్ । అతుత్త । ణుద ప్రేరణే । ౨ । ను
దతి । నుదతే । నునోద । నోత్తా । భ్రస్జ పాకే । ౩ । గ్రహి
జ్యేతి సంప్రసారణమ్ । సస్యశ్చుత్వేన శః । శస్య జశ్త్వేన జః ।
భృజ్జతి । భృజ్జతే * భ్రస్జో రోపధయో రమన్యతరస్యామ్ ॥ ౬ -
౪ - ౪౭ ॥ భ్రస్జో రేఫస్యోపధాయాశ్చ స్థానే రమాగమో వా
ర్ధధాతుకే । మిత్త్వాదన్త్యాదచః పరః । స్థానషష్ఠీనిర్దేశాత్

రోపధయోర్నివృత్తిః । బభర్జ । బభర్జతుః । బభర్జిథ । బభ
ర్ । బభ్రజ్జ । బభ్రజ్జతుః । బభ్రజ్జిథ । స్కోరితిసలోపః । భ్ర
శ్చేతిషః । బభ్రష్ఠ । బభర్జే ।బభ్రజ్జే । భర్ష్టా । భ్రష్టా । భ
ర్క్ష్యతి । భ్రక్ష్యతి । క్జితిరమాగమంబాధిత్వాసంప్రసార
ణంపూర్వవిప్రతిషేధేన । భృజ్యాత్ । భృజ్యాస్తామ్ । భృ
జ్యాసుః। భర్క్షీష్ట । భ్రక్షీష్ట । అభార్క్షీత్ । అభ్రాక్షీత్ ।
అభర్ష్ట । అభ్రష్ట । కృషవిలేఖనే । ౮ । కృషతి । కృషతే ।
చకర్ష । చకృషే * అనుదాత్తస్యచర్దుపధస్యాన్యతరస్యామ్॥
౬ - ౧ - ౫౯ ॥ ఉపదేశేనుదాత్తోయఋుపధస్తస్యామ్
వాఝలాదావకితి। క్రష్టా। కర్ష్టా।కృక్షీష్ట * స్పృశమృశకృష
తృపదృపేశ్చ్లేఃసిజ్వావాచ్యః ।అక్రాక్షీత్ ।అకార్క్షీత్।అ
కృక్షత్ ।అకృష్ట। అకృక్షాతామ్। అకృక్షన్త ।మిలసంగమే।౫।
మిలతి ।మిలతే । మిమేల । మేలితా ।అమేలీత్। ముచ్ఌమో
చనే । ౬ । * శేముచాదీనామ్ ॥ ౭ - ౧ - ౫౯ ॥ ముచ్లి
ప్విద్లుప్సిచ్కృత్ఖిద్పిశాంనుమ్ । ముఞ్చతి । ముఞ్చతే
మోక్తా । ముచ్యాత్ । ముక్షీష్ట। అముచత్ । అముక్త ।అ
ముక్షాతామ్ । లుప్ఌచ్ఛేదనే । ౭। లుమ్పతి । లుమ్పతే। లో
ప్తా । అలుపత్ । అలుప్త ।విదౢలాభే । ౮ । విన్దతి । విన్దతే।
వివేద । వివిదే । వ్యాఘ్రభూతిమతేసేట్ । వేదితా ।భాష్య
మతేఽనిట్ । పరివేత్తా । షిచక్షరణే ।౯ । సిఞ్చతి । సిఞ్చ
తే * లిపిసిచిహ్వశ్చ ॥ ౩ - ౧ - ౫౩ ॥ ఏభ్యశ్చ్లే
రఙ్ । అసిచత్ * ఆత్మనేపదేష్వన్యతరస్యామ్ ॥ ౩ -
౧ - ౫౪ ॥ లిపిసిచిహ్వః పరస్య చ్లేరఙ్వా । అసిచత ।

అసృక్త । లిప ఉపదేహే । ౧౦ । ఉపదేహో వృద్ధిః । లిమ్పతి । లిమ్పతే । లేప్తా । అలిపత్ । అలిపత । అలిప్త *

కృతీ ఛేదనే । ౧౧ । కృన్తతి । చకర్త । కర్తితా । కర్తిష్యతి । కర్త్స్యతి । అకర్తీత్ । ఖిద పరిఘాతే । ౧౨ । ఖిన్దతి । చిఖేద । ఖేత్తా । పిశ అవయవే । ౧౩ । పింశతి । పేశితా । ఓవ్రశ్చూ ఛేదనే । ౧౪ । వృశ్చతి । వవ్రశ్చ । వవ్రశ్చిథ । వవ్రష్ఠ । వ్రశ్చితా । వ్రష్టా । వ్రశ్చిష్యతి । వ్రక్ష్యతి । వృశ్చ్యాత్ । అవ్రశ్చీత్ । వ్యచ వ్యాజీకరణే । ౧౫ । విచతి । వివ్యాచ । వివిచతుః । వ్యచితా । వ్యచిష్యతి । విచ్యాత్ । అవ్యాచీత్ । అవ్యచీత్ । వ్యచేః కుటాదిత్వమనసీతి తు నేహ ప్రవర్తతే । అనసీతి పర్యుదాసేన కృన్మాత్రవిషయత్వాత్ । ఉఛి ఉఞ్ఛే । ౧౬ । ఉఞ్ఛః కణశ ఆదానం కణిశాద్యర్జనం శిలమితి యాదవః । ఋచ్ఛ గతీన్ద్రియప్రలయమూర్తిభావేషు । ౧౭ । ఋచ్ఛతి । ఋచ్ఛత్యృతామితి గుణః । ద్విహల్గ్రహణస్యానేకహలుపలక్షణత్వాన్నుట్ । ఆనర్చ్ఛ । ఆనర్చ్ఛతుః । ఋచ్ఛితా । ఉజ్ఝ ఉత్సర్గే । ౧౮ । ఉజ్ఝతి । లుభ విమోహనే । ౧౯ । లుభతి *

తీషసహలుభరుషరిషః ॥ ౭ - ౨ - ౪౮ ॥ ఇచ్ఛత్యాదేః పరస్య తాదేరార్ధధాతుకస్యేడ్వా స్యాత్ । లోభితా । లోబ్ధా । లోభిష్యతి । తృప తృమ్ఫ తృప్తౌ । ౨౦ । ౨౧ । తృపతి । తతర్ప । తర్పితా । అతర్పీత్ । తృమ్ఫతి * శే తృమ్ఫాదీనాం నుమ్వాచ్యః । ఆదిశబ్దః ప్రకారే తేన యేఽత్ర నకారానుషక్తాస్తే తృమ్ఫాదయః । తతృమ్ఫ । తృఫ్యాత్ । మృడ పృడ సుఖనే । ౨౨ । ౨౩ । మృడతి । పృడతి । సున గతౌ । ౨౪ । సునతి । ఇషు ఇచ్ఛాయామ్ । ౨౫ ।

ఆచ్ఛతి। పపితా। పప్తా। పత్స్యతి। ఇష్యాత్। ఐషీత్। కుటకౌటిల్యే। ౨౬। గాఙ్కుటాదిభ్యోఞ్ణిన్ఙిత్వమ్। చుకుటిథ। చుకోట। చుకుటు। కుటితా। పుట సంశ్లేషణే। ౨౭। పుటతి। పుటితా। స్ఫుట వికసనే। ౨౮। స్ఫుటతి। స్ఫుటితా। స్ఫుర స్ఫుల సంచలనే। ౨౯। ౩౦। స్ఫురతి। స్ఫులతి * స్ఫురతిస్ఫులత్యోర్నిర్నిర్విభ్యః ॥ ౮-౩-౭౬॥ నిస్స్ఫురతి। నిఃష్ఫురతి నిస్స్ఫురతి। [illegible] ౩౧। [illegible]। ను[illegible] తి। ను[illegible] [illegible] ప్రోపస్థా। [illegible]। [illegible]। ను [illegible] [illegible] * [illegible] పూర్వోనుమ్వా [illegible]। [illegible]। [illegible] [illegible] [illegible]। [illegible]। అమూర్చ్ఛీత్। అమూర్చ్ఛీత్రామ్। అమూర్చ్ఛిషుః। [illegible] [illegible] ౩౩। [illegible]। [illegible]। [illegible]। అరాడీత్। [illegible] [illegible]। [illegible]। [illegible] విశ ప్రవేశనే। ౩౫। విశతి। [illegible] [illegible] నే। [illegible]। [illegible]। అనుదాత్తస్యచర్దుప ధస్యాన్యతరస్యామ్। అ[illegible]త్। అమ్రాక్షీత్। అమృక్ష త్। [illegible] ౩౭। [illegible]త్యాది। [illegible] [illegible] తనే। ౩౮ * శదేశ్శితః ॥ ౧-౩-౬౦। శిద్భావి [illegible]। శీయతే। శీయతామ్। [illegible]యేత। అశీయత। [illegible]। శత్తా। శత్స్యతి। అశదత్। అశత్స్యత్। [illegible] ౩౯ * ఋతఇద్ధాతోః॥ ౭-౧-౧౦౦॥ కిరతి। చకార। చకరతుః। చకరుః। కరితా। కరీతా। కీర్యాత్ * కిరతౌలవనే॥ ౬-౧-౧౪౦ ॥ ఉపాత్ కిరతేః హింసాయామ్ ఛేదనే। ఉపస్కిరతి * అపచ్చతుష్పాచ్ఛకునిష్వాలేఖనే॥ ౬-౧-౧౪౨॥

సుట్కాత్ పూర్వ ఇతివక్తవ్యమ్ ఉపాస్కిరత్ । ఉపచస్కార * హింసాయాంప్రతేశ్చ ॥ ౬-౧-౧౪౧ ॥ ఉపాత్ ప్రతేశ్చకిరతేఃసుట్ హింసాయామ్। ఉపస్కిరతి । ప్రతిస్కిరతి । గౄనిగరణే । ౪౦ * అచివిభాషా ॥ ౮-౨-౨౧ ॥ గిరతేరేఫస్యలోఽజాదౌప్రత్యయే । గిలతి । గిరతి । జగాల।జగార । జగలిథ । జగరిథ । గలితా । గలీతా । గరితా । గరీతా। ప్రచ్ఛజ్ఞీప్సాయామ్ । ౪౧ । గ్రహిజ్యేతిసంప్రసారణమ్। పృచ్ఛతి । పప్రచ్ఛ । పప్రచ్ఛతుః । ప్రష్టా । ప్రక్ష్యతి ।అప్రాక్షీత్ ।మృఙ్ప్రాణత్యాగే । ౪౨ * మ్రియతేర్లుఙ్లిఙోశ్చ ॥ ౧-౩-౬౧ ॥ లుఙ్లిఙోఃశితశ్చప్రకృతిభూతాన్మృఙస్తఙానేనాన్యత్ర । రిఙ్ । ఇ[illegible] మ్రియతే । మమార । మర్తా మరిష్యతి । మృషీష్ట । [illegible] । పృఙ్వ్యాయామే । ౪౩ ప్రాయేణాయంవ్యాఙ్పూర్వః । వ్యాప్రియతే । వ్యాపప్రే। వ్యాపప్రాతే । వ్యాపరి[illegible]తే। వ్యాపృత। వ్యాపృషాతామ్। జుషీప్రీతిసేవనయోః । ౪౪ జుషతే । జుజుషే । ఓవిజీభయచలనయోః । ౪౫ [illegible] ఉత్పూర్వః । ఉద్విజతే * విజఇట్ ॥ ౧-౨-౨ । [illegible] ఇడాదిప్రత్యయోజిద్వత్ । ఉద్విజితా. * ఇతితుదాదయః * *

రుధిర్ ఆవరణే । ౧ । రుధాదిభ్యశ్శ్నమ్ ॥ ౩-౧-౭౮॥ శపోఽపవాదః । రుణద్ధి । శ్నసోరల్లోపః । రున్ధః । రున్ధన్తి ।రుణత్సి । రున్ధః । రున్ధ । రుణధ్మి । రున్ధ్వః । రున్ధ్మః । రున్ధే । రున్ధాతే । రున్ధతే । రున్త్సే । రున్ధాథే । రున్ధ్వే । రున్ధే । రున్ధ్వహే। రున్ధ్మహే । రురోధ । రురుధే । రోద్ధా । రోత్స్యతి । రోత్స్యతే

రుణద్ధు । రున్ధ్యాత్ । రున్ధామ్ । రున్ధన్తు । రుద్ధి । రుణధాని । రుణధావ । రుణధామ । రున్ధామ్ । రున్ధాతామ్ । రున్ధతామ్ । రున్త్స్వ । రుణధై । రుణధావహై । రుణధామహై । అరుణత్ । అరుణద్ । అరున్ధామ్ । అరున్ధన్ । అరున్ధ । అరున్ధాతామ్ । అరున్ధత । రున్ధ్యాత్ । రున్ధీత । రుధ్యాత్ । రుత్సీష్ట । అరుధత్ । అరౌత్సీత్ । అరోత్స్యత్ । అరోత్స్యత । ఛిదిర్ విదారణే । ౨ । ఛిదిర్ ద్వైధీకరణే । ౩ । యుజిర్ యోగే । ౪ । రిచిర్ విరేచనే । ౫ । రిణక్తి । రిఙ్క్తే । రిరేచ । రేక్తా । రేక్ష్యతి । అరిణక్ । అరిచత్ । అరైక్షీత్ । అరిక్త । విచిర్ పృథగ్భావే । ౬ । వినక్తి । విఙ్క్తే । క్షుదిర్ సంపేషణే । ౭ । క్షుణత్తి । క్షున్తే । క్షోత్తా । అక్షుదత్ । అక్షౌత్సీత్ । అక్షుత్త । ఉఛృదిర్ దీప్తిదేవనయోః । ౮ । ఛృణత్తి । ఛృన్తే । చచ్ఛర్ద । సేఽసిచీతి వేట్ । చచ్ఛృత్సే । చచ్ఛృదిషే । ఛర్దితా । ఛర్దిష్యతి । ఛర్త్స్యతి । అచ్ఛృదత్ । అచ్ఛర్దీత్ । అచ్ఛర్దిష్ట ఉతృదిర్ హింసానాదరయోః । ౯ । తృణత్తి । తృన్తే । కృతీ వేష్టనే । ౧౦ । కృణత్తి । తృహహిసిహింసాయామ్ । ౧౧ । ౧౨ * తృణహ ఇమ్ ॥ ౭ - ౩ - ౯౩ ॥ తృహః శ్నమి కృతే ఇమ్ హలాదౌ పితి । తృణేఢి । తృణ్ఢః । తతర్హ । తర్హితా । అతృణేట్ । శ్నాన్నలోపః । హినస్తి । జిహింస । హింసితా । ఉన్దీ క్లేదనే । ౧౩ । ఉనత్తి । ఉన్తః । ఉన్దన్తి । ఉన్దాంచకార । ఔనత్ । ఔన్తామ్ । ఔన్దన్ । ఔనః । ఔనదమ్ । అఞ్జూ వ్యక్తిమ్రక్షణకాన్తిగతిషు । ౧౪ । అనక్తి । అఙ్క్తః । అఞ్జన్తి । ఆనఞ్జ । ఆనఞ్జిథ । ఆనఙ్క్థ । అఞ్జితా । అఙ్క్తా । అఙ్ధి ।

అనజాని । ఆనక్ * అఞ్జేఃసిచి ॥ ౭ - ౨ - ౭౧ ॥ అఞ్జేఃసి
చో నిత్యమిట్ । ఆఞ్జీత్ । తఞ్చూ సంకోచనే ।౧౫ । తనక్తి ।
తఙ్క్తా । తఞ్చితా ।ఓవిజీభయచలనయోః । ౧౬।వినక్తి ।
విఙ్క్తః । విజఇడితిఙిత్వమ్ । వివిజిథ । విజితా । అవినక్ ।
అవిజీత్ । శిష్ ॥విశేషణే। ౧౭ । శినష్టి। శింష్టః । శింషన్తి।
శినక్షి । శిశేష । శిశేషిథ । శేష్టా । శేక్ష్యతి । హేర్ధిః। శిణ్ఢి
శినషాణి । అశినట్ । శింష్యాత్ । శిష్యాత్ । అశిషత్ । ప
వంపిషౢ సంచూర్ణనే। ౧౮ । భఞ్జో ఆమర్దనే। ౧౯ * శ్నా
న్నలోపః ॥ ౬ - ౪-౨౩ ॥ శ్నసఃపరస్యనస్యలోపఃస్యాత్ ।
భనక్తి । బభఞ్జిథ । బభఙ్క్థ । భఙ్క్తా । భఙ్గ్ధి । అభాఙ్క్షీ
త్ ।భుజపాలనాభ్యవహారయోః । ౨౦ । భునక్తి । భోక్తా।భో
క్ష్యతి । అభునక్ * భుజో౽నవనే ॥ ౧ - ౩ - ౬౬ ॥ తఙా
నౌ స్తః । ఓదనంభుఙ్క్తే । అనవనే కిమ్ । మహీంభునక్తి । ఞి
ఇన్ధీదీప్తౌ । ౨౧ । ఇన్ధే । ఇన్ధాతే । ఇన్ధతే । ఇన్త్సే । ఇన్ధ్వే।
ఇన్ధాంచక్రే । ఇన్ధితా । ఇనధామ్ । ఇన్ధాతామ్ । ఐనద్ధ । ఐ
న్ధ। ఐన్ధాతామ్ । ఐన్ధాః । విదవిచారణే । ౨౨ । విన్తే
।వేత్తా । ఇతిరుధాదయః * * *

తనువిస్తారే । ౧ । తనాదికృఞ్భ్య ఉః ॥ ౩-౧-౭౯- ॥
శపో౽పవాదః। తనోతి । తనుతే । తతాన। తేనే । తనితా।
సి । తనితాసే । తనిష్యతి । తనిష్యతే। తనుతామ్ । అతనో
త్ । తనుయాత్ । తన్వీత । తన్యాత్ । తనిషీష్ట ।అతనీత్ ।
।అతానీత్ * తనాదిభ్యస్తథాసోః ॥ ౨ - ౪ - ౭౯ ॥ తనా
దేఃసిచోవాలుక్ తథాసోః।అతత।అతనిష్ట।అతథాః ।అతనిష్ఠాః ।

అతనిష్యత్ | అతనిష్యత | షణుదానే | ౨ సనోతి | సను
తే * యేవిభాషా ॥ ౬ - ౪ -౪౩ ॥ జనసనఖనామాత్వం
వాయాదాక్ఙితి|సాయాత్| సన్యాత్ * జనసనఖనాంసఞ్
ఝలోః ॥ ౬ - ౪ - ౪౨ ॥ ఏషామాకారఃసన్ఝలాదౌక్ఙి
తి | అసాత | అసనిష్ట | అసాథాః | అసనిష్ఠాః | క్షణుహిం
సాయామ్ | ౩ | క్షణోతి | క్షణుతే | హ్మ్యన్తేతినవృద్ధిః | అ
క్షణీత్ | అక్షత | అక్షణిష్ట | అక్షథాః | అక్షణిష్ఠాః | క్షి
ణుచ | ౪ | ఉప్రత్యయేలఘూపధస్యగుణోవా | క్షిణోతి |
క్షేణోతి | క్షిణుతే | అక్షేణీత్ | అక్షిత అక్షేణిష్ట | తృ
ణుఅదనే ౫ | తృణోతి | తర్ణోతి | తృణుతే | తర్ణుతే | డు
కృఞ్కరణే | ౮ * అతఉత్సార్వధాతుకే ॥ ౬ - ౪ -౧౧౦ ॥
కురుతః * నభకుర్ఛురామ్ ॥ ౮ - ౨ - ౭౯ ॥ భస్యకుర్ఛురో
రుపధాయాదీర్ఘోన | కుర్వన్తి * నిత్యంకరోతేః ॥ ౬ - ౪ -
౧౦౮ ॥ కరోతేఃప్రత్యయోకారస్యనిత్యంలోపో మ్వోః ॥ కు
ర్వః | కుర్మః | కురుతే | చకార | చక్రే | కర్తా | కరిష్యతి | క
రిష్యతే | కరోతు | కురుతామ్ అకరోత్ | అకురుత * యే
చ ॥ ౬ - ౪ - ౧౦౯ ॥ కృఞఉలోపోయాదిప్రత్యయే | కు
ర్యాత్ | కుర్వీత | క్రియాత్ | కృషీష్ట | అకార్షీత్ | అకృత |
అకరిష్యత్ | అకరిష్యత * సమ్పరిభ్యాంకరోతౌభూషణే | ౬-
౧ - ౧౩౭ ॥ సమవాయేచ ॥ ౬ - ౧ - ౧౩౮ ॥ సుట్ |
సంస్కరోతి | అలంకరోతీత్యర్థః | సంస్కుర్వన్తి | సంఘీభ
వన్తీత్యర్థః | సంపూర్వస్యక్వచిదభూషణేఽపి సుట్ | సం
స్కృతంభక్షా ఇతి జ్ఞాపకాత్ * ఉపాత్ప్రతియత్నవైకృత

వాక్యాధ్యాహారేషుచ ॥ ౬-౧-౧౩౯ ॥ కృఞః సుట్ । స్యాత్ ప్రాగుక్తయోరర్థయోః । ప్రతియత్నో గుణాధానమ్ । వికృతమేవ వైకృతం వికారః । వాక్యాధ్యాహార ఆకాఙ్క్షితైకదేశపూరణమ్ । ఉపస్కృతా కన్యా । ఉపస్కృతా బ్రాహ్మణాః । ఏధోదకస్యోపస్కురుతే । ఉపస్కృతం భుఙ్క్తే । ఉపస్కృతం బ్రూతే । వను యాచనే । ౭ । వనుతే । వవనే । మను అవబోధనే । ౮ । మనుతే । మేనే । మనితా । మనిష్యతే । మనుతామ్ । అమనుత । మన్వీత । మనిషీష్ట । అమనిష్ట । అమనిష్యత ॥ ఇతి తనాదయః ॥

* *

డుక్రీఞ్ ద్రవ్యవినిమయే । ౧ । క్ర్యాదిభ్యః శ్నా ॥ ౩-౧-౮౧ ॥ శపోఽపవాదః । క్రీణాతి । ఈహల్యఘోః । క్రీణీతః । శ్నాభ్యస్తయోరాతః । క్రీణన్తి । క్రీణాసి । క్రీణీథః । క్రీణీథ । క్రీణామి । క్రీణీవః । క్రీణీమః । క్రీణీతే । క్రీణాతే । క్రీణతే । క్రీణీషే । క్రీణాథే । క్రీణీధ్వే । క్రీణే । క్రీణీవహే । క్రీణీమహే । చిక్రాయ । చిక్రియతుః । చిక్రియుః । చిక్రేథ । చిక్రయిథ । చిక్రియే । క్రేతా । క్రేష్యతి । క్రేష్యతే । క్రీణాతు । క్రీణీతాత్ । క్రీణీతామ్ । అక్రీణాత్ । అక్రీణీత । క్రీణీయాత్ । క్రీణీత । క్రీయాత్ । క్రేషీష్ట । అక్రేషీత్ । అక్రేష్ట । అక్రేష్యత్ । అక్రేష్యత । ప్రీఞ్ తర్పణే కాన్తౌ చ । ౨ । ప్రీణాతి । ప్రీణీతే । శ్రీఞ్ పాకే । ౩ । శ్రీణాతి । శ్రీణీతే । మీఞ్ హింసాయామ్ । ౪ ॥ హినుమీనా ॥ ౮-౪-౧౫ ॥ ఉపసర్గస్థాన్నిమిత్తాత్పరస్యైతయోర్నస్య ణః స్యాత్ । ప్రమీణాతి । ప్రమీణీతే । మీనాతీత్యాత్వమ్ । మమౌ । మిమ్యతుః । మమిథ । మమాథ । మిమ్యే । మాతా । మాస్యతి । మీయాత్

మాసీష్ట । అమాసీత్ । అమాసిష్టామ్ । అమాస్త । షిఞ్ బన్ధనే । ౫ । సినాతి । సినీతే । సిషాయ । సిష్యే । సేతా । స్కుఞ్ ఆప్లవనే । ౬ । * స్తన్భుస్తున్భుస్కన్భుస్కున్భుస్కుఞ్భ్యః శ్నుశ్చ ॥ ౩-౧-౮౨ ॥ చాత్ శ్నా । స్కునోతి । స్కునుతే । స్కునాతి । స్కునీతే । చుస్కావ । చుస్కువే । స్కోతా । అస్కౌషీత్ । అస్కోష్ట । స్తన్భ్వాదయశ్చత్వారః సౌత్రాః సర్వే రోధనార్థాః పరస్మైపదినః * హలః శ్నః శానజ్ఝౌ ॥ ౩-౧-౮౩ ॥ స్తభాన * జ్ఞాస్తన్భుమ్రుచుమ్లుచుగ్రుచుగ్లుచుగ్లుఞ్చుశ్విభ్యశ్చ ॥ ౩-౧-౫౮ ॥ చ్లేరఙ్వా * స్తన్భేః ॥ ౮-౩-౬౭ ॥ స్తన్భేః సౌత్రస్య సస్య షః స్యాత్ । వ్యష్టభత్ । అస్తమ్భీత్ । యుఞ్ బన్ధనే । ౭ । యునాతి । యునీతే । యోతా । క్నూఞ్ శబ్దే । ౮ । క్నూనాతి । క్నూనీతే । క్నవితా । దౄఞ్ హింసాయామ్ । ౯ । దృణాతి । దృణీతే । ద్రూఞ్ హింసాయామ్ । ౧౦ । ద్రుణాతి । ద్రుణీతే । పూఞ్ పవనే । ౧౧ । * ప్వాదీనాం హ్రస్వః ॥ ౭-౩-౮౦ ॥ పూఞ్ లూఞ్ స్తౄఞ్ కౄఞ్ వౄఞ్ ధూఞ్ శౄపౄవౄభౄమౄదౄజౄఝౄధౄనౄకౄఋగౄజ్యారీలీవ్లీప్లీనాం చతుర్వింశతేః శితి హ్రస్వః । పునాతి । పునీతే । పవితా । లూఞ్ ఛేదనే । ౧౨ । లునాతి । లునీతే । స్తౄఞ్ ఆచ్ఛాదనే । ౧౩ । స్తృణాతి । శర్పూర్వాః ఖయః । తస్తార । తస్తరతుః । తస్తరే । స్తరితా । స్తరీతా । స్తృణీయాత్ । స్తృణీత । స్తీర్యాత్ * లిఙ్సిచోరాత్మనేపదేషు ॥ ౭ - ౨ - ౪౨ ॥ వౄఙ్వృఞ్భ్యామృదన్తాచ్చ పరయోర్లిఙ్సిచోరిడ్వా స్యాత్ తఙి * న లిఙి ॥ ౭ - ౨ - ౩౯ ॥

ణౌ । అతిష్ఠిపత్ । ఘటచేష్టాయామ్ * మితాంహ్రస్వః ౬ - ४ - ౯౨ ॥ ఘటాదీనాంజ్ఞపాదీనాంచహ్రస్వః । ఘటయతి । జ్ఞపజ్ఞానేజ్ఞాపనేచ । జ్ఞపయతి । అజిజ్ఞపత్ । ఇతిణ్యన్తప్రక్రియా * *

ధాతోఃకర్మణఃసమానకర్తృకాదిచ్ఛాయాంవా ॥ 3 - ౧ - ౭ ॥ ఇషికర్మణోధాతోరిషిణైకకర్తృకాత్ సన్ వేచ్ఛాయామ్ । పఠవ్యక్తాయాంవాచి * సన్యఙోః ॥ ౬ - ౧ - ౯ ॥ సన్నన్తస్యయఙన్తస్యచప్రథమస్యైకాచోద్వేస్తో జాదేస్తుద్వితీయస్య । సన్యతః । పఠితుమిచ్ఛతిపిపఠిషతి । కర్మణఃకిమ్। గమనేనేచ్ఛతి । సమానకర్తృకాత్ కిమ్ । శిష్యాఃపఠన్త్వితీచ్ఛతిగురుః । వాగ్రహణాద్వాక్యమపి । లుఙ్సనోర్ఘస౯ * సః స్యార్ధధాతుకే ॥ ౭ - ४ . ४౯ ॥ సస్యతఃస్యాత్ సాదావార్ధధాతుకే । అత్తుమిచ్ఛతి । జిఘత్సతి । ఏకాచఇతినేట్ *అజ్ఘనగమాంసని ॥ ౬ - ४ - ౧౬ ॥ అజన్తానాంహన్తేరజాదేశగమేశ్చదీర్ఘోఝలాదౌసని * ఇకోఝల్ ॥ ౧ - ౨ - ౯ ॥ ఇగన్తాజ్ఝలాదిఃసన్ కిత్ । ఋూతఇద్ధాతోః । కర్తుమిచ్ఛతి ।చికీర్షతి। సనిగ్రహగుహాశ్చ॥ ౭ - ౨ - ౧౨॥ గ్రహేర్గుహేరుగన్తాచ్చసనఇణ్నస్యాత్ । బుభూషతి ఇతిసన్నన్తాః *

ధాతోరేకాచోహలాదేఃక్రియాసమభిహారేయఙ్ ॥3-౧-౨౨ ॥ పౌనఃపున్యేభృశార్థేచద్యోత్యేధాతోరేకాచోహలాదేర్యఙ్ * గుణోయఙ్లుకోః ॥ ౭ -४ - ౮౨ ॥ అభ్యాసస్యగుణోయఙి యఙ్లుకిచ । ఙిదన్తత్వాదాత్మనేపదమ్ ।పునఃపునరతిశయేనవాభవతి । బోభూయతే । బోభూయాఞ్చక్రే ।

అబోభూయిష్ట * నిత్యంకౌటిల్యేగతౌ॥ ౩-౧-౨౩ ॥ గత్యర్థాత్ కౌటిల్యఏవయఙ్ నతుక్రియాసమభిహారే * దీర్ఘోఽకితః॥ ౭-౪-౮౩॥ అకితోఽభ్యాసస్యదీర్ఘోయఙ్ లుకోః। కుటిలంవ్రజతివావ్రజ్యతే * యస్యహలః ॥౬-౪-౪౯ ॥ హలఃపరస్యయస్యలోపఆర్ధధాతుకే। ఆదేఃపరస్య। అతోలోపః। వావ్రజాఞ్చక్రే। వావ్రజితా * రీగృదుపధస్యచ ॥ ౭ - ౪ - ౯౦ ॥ ఋదుపధస్యధాతోరభ్యాసస్యరీగాగమోయఙ్ లుకోః। వరీవృత్యతే। వరీవృతాఞ్చక్రే। వరీవృతితా * క్షుభ్నాదిషుచ ॥ ౮ - ౪-౩౯ ॥ ణత్వంన। నరీనృత్యతే। జరీగృహ్యతే। ఇతియఙన్తప్రక్రియా * * *

యఙోఽచిచ ॥ ౨ - ౪ - ౭౪ ॥ యఙోఽచిప్రత్యయేలుక్ స్యాత్ చకారాత్ తంవినాఽపిక్వచిత్। అనైమిత్తికోయమ్। అన్తరఙ్గత్వాదాదౌభవతి। తతఃప్రత్యయలక్షణేనయఙన్తత్వాద్విత్వమ్।అభ్యాసకార్యమ్।ధాతుత్వాల్లడాదయః। శేషాత్కర్తరీతిపరస్మైపదమ్।చర్కరీతఞ్చేత్యదాదౌపాఠాచ్ఛపోలుక్ * యఙోవా ॥ ౭ - ౩ - ౯౪ ॥ యఙ్లుగన్తాత్పరస్యహలాదేఃపితఃసార్వధాతుకస్యేడ్వాస్యాత్। భూసువోరితినిషేధోయఙ్లుకిభాషాయాంన। బోభూతుతేతిక్తేఇతిఛన్దసినిపాతనాత్। బోభవీతి,బోభోతి, బోభూతః। అదభ్యస్తాత్। బోభువతి। బోభవాఞ్చకార। బోభవామాస। బోభవితా। బోభవిష్యతి। బోభవీతు। బోభోతు। బోభూతాత్। బోభూతామ్। బోభువతు। బోభూహి। బోభవాని। అభవీత్। అబోభోత్। అబోభూతామ్। అబోభవుః।

బోభూయాత్ । బోభూయాతామ్ । బోభూయాసుః । బో
భూయాత్ । బోభూయాస్తామ్ । బోభూయాసుః । గా
స్తిసిచోలుక్ । యఙో వేతీట్పక్షే గుణం బాధిత్వా నిత్యత్వా
ద్వుక్ ।అబోభూవీత్ । అబోభోత్ । అబోభూతామ్ । అబో
భూవుః । అబోభవిష్యత్ । ఇతియఙ్లుగన్తాః *

సుపఆత్మనఃక్యచ్ ॥ ౩ - ౧ - ౮ ॥ ఇషికర్మణఏ
తుః సంబన్ధినః సుబన్తాదిచ్ఛాయామర్థేక్యజ్వా * సుపోధాతు
ప్రాతిపదికయోః ॥ ౨ - ౪ - ౭౧ ॥ ఏతయోరవయవస్యసు
పోలుక్ * క్యచిచ ॥ ౭ - ౪ - ౩౩ ॥ అవర్ణస్యఈః । ఆ
నః పుత్రమిచ్ఛతిపుత్రీయతి * నఃక్యే ॥ ౧ - ౪ - ౧౫ ॥ క్య
క్యఙిచనాన్తమేవపదం నాన్యత్ । నలోపః । రాజీయతి । నా
న్తమేవేతికిమ్ । వాచ్యతి । హలిచ । గీర్యతి । పూర్యతి । ధా
తోరిత్యేవ । నేహ । దివమిచ్ఛతిదివ్యతి * క్యస్యవిభాషా
౬-౪-౫౦ ॥ హలఃపరయోఃక్యచ్క్యఙోర్లోపోవార్ధధాతుకే
ఆదేఃపరస్య । అతోలోపః । తస్య స్థానివత్త్వాల్లఘూపధగు
ణోన । సమిధితా । సమిధ్యితా * కామ్యచ్చ ॥ ౩-౧-౯
ఉక్తవిషయేకామ్యచ్ । పుత్రమాత్మనఇచ్ఛతి।పుత్రకామ్యతి
పుత్రకామ్యితా * ఉపమానాదాచారే ॥ ౩ - ౧ - ౧౦ ॥ ఉ
పమానాత్ కర్మణఃసుబన్తాదాచారేఽర్థేక్యచ్ పుత్రమివాచర
తిపుత్రీయతిఛాత్రమ్ । విష్ణూయతిద్విజమ్ * సర్వప్రాతి
పదికేభ్యఃక్విబ్వావక్తవ్యః । అతోగుణే । కృష్ణఇవాచరతికృ
ష్ణతి । స్వఇవాచరతిస్వతి । సస్వౌ * అనునాసికస్యక్విఝ
లోఃక్ఙితి ॥ ౬ - ౪ - ౧౫ ॥ అనునాసికాన్తస్యోపధాయా

దీర్ఘః స్యాత్ క్యాచ్యుద్ఘులాదౌచక్ జిఠి। ఇదమివాచరతి ఇదామతి।
రాజేవ రాజానతి। పన్థా ఇవ పథీనతి * కష్టాయ క్రమణే ॥
3 - ౧ - ౧౪ ॥ చతుర్థ్యన్తాత్ కష్టశబ్దాత్ ఉత్సాహే క్యఙ్ *
కష్టాయ క్రమతే కష్టాయతే। పాపం కర్తుముత్సహత ఇత్యర్థః।
శబ్దవైరకలహాభ్రకణ్వమేఘేభ్యః కరణే ॥ 3 - ౧ - ౧౭ ॥ ఏ
భ్యః కర్మభ్యః కరోత్యర్థే క్యఙ్। శబ్దం కరోతి। శబ్దాయతే। త
త్కరోతి తదాచష్ట ఇతి ణిచ్। ప్రాతిపదికాద్ధాత్వర్థే బహులమి
ష్ఠవచ్చ। ప్రాతిపదికాద్ధాత్వర్థే ణిచ్ స్యాత్। ఇష్ఠే యథా
ప్రాతిపదికస్య పుంవద్భావరభావటిలోపవిన్మతుబ్లోపయణాది
లోపప్రస్థస్ఫాద్యాదేశ భసంజ్ఞాస్తద్వణ్ణావపిస్యుః। ఇత్యల్లో
పః। ఘటం కరోత్యాచష్టే వా ఘటయతి ఇతి నామధాతవః *
కణ్డ్వాదిభ్యో యక్ ॥ 3 - ౧ - ౨౭ ॥ ఏభ్యో ధాతు
భ్యో నిత్యం యక్ స్యాత్ స్వార్థే। కణ్డూఞ్ గాత్రవిఘర్షణే।
కణ్డూయతి। కణ్డూయతే। ఇత్యాది। ఇతి కణ్డ్వాదయః *
కర్తరి కర్మవ్యతిహారే ॥ ౧ - 3 - ౧౪ ॥ క్రియావినిమ
యే ద్యోత్యే కర్తర్యాత్మనేపదమ్। వ్యతిలునీతే। అన్యస్య
యోగ్యం లవనం కరోతీత్యర్థః * నగతిహింసార్థేభ్యః ॥ ౧ - 3
౧౫ ॥ వ్యతిగచ్ఛన్తి। వ్యతిఘ్నన్తి * నేర్విశః ॥ ౧ - 3 - ౧౭ ॥
నివిశతే * పరివ్యవేభ్యః క్రియః ॥ ౧ - 3 - ౧౮ ॥ పరిక్రీణీతే
విక్రీణీతే। అవక్రీణీతే * విపరాభ్యాం జేః ॥ ౧ - 3 - ౧౯ ॥
విజయతే। పరాజయతే * సమవప్రవిభ్యః స్థః ॥ ౧ - 3 -
౨౨ ॥ సన్తిష్ఠతే। అవతిష్ఠతే। ప్రతిష్ఠతే। వితిష్ఠతే * అపహ్నవే
జ్ఞః ॥ ౧ - 3 - ౪౪ ॥ శతమపజానీతే। అపలపతీత్యర్థః *

అకర్మకాచ్చ ॥ ౧-౩-౪౫॥సర్పిషోజానీతే । సర్పిషా॰ ప్రవర్తత ఇత్యర్థః ✱సమస్తృతీయాయుక్తాత్ ॥ ౧-౩-౫౪ ॥ రథేనసఞ్చరతే ✱ దాణశ్చసాచేచ్చతుర్థ్యర్థే । ౧-౩-౫౫॥ సమోదాణస్తృతీయాన్తేనయుక్తాదుక్తంస్యాత్తృతీయాచేత్ చతుర్థ్యర్థే । దాస్యాసంయచ్ఛతేకామీ ✱ పూర్వవత్సనః॥ ౧-౩-౬౨॥సనఃపూర్వోయోధాతుస్తేనతుల్యంసన్నన్తాదప్యాత్మనేపదంస్యాత్ ।ఏదిధిషతే ✱ హలన్తాచ్చ॥౧-౨-౧౦ ॥ ఇక్సమీపాద్ధలః రోఝలాదిః సన్ కిత్ ✱ నిబిభిక్షతే ✱ గన్ధనావక్షేపణసేవనసాహసిక్యప్రతియత్నప్రకథనోపయోగేషుకృఞః ॥ ౧-౩-౩౨॥గన్ధనంసూచనమ్।ఉత్కురుతే ।సూచయతీత్యర్థః । అవక్షేపణంభర్త్సనమ్। శ్యేనోవర్తికాముత్కురుతే । భర్త్సయతీత్యర్థః । హరిముపకురుతే। సేవత ఇత్యర్థః। పరదారాన్ ప్రకురుతే తేషుసహసాప్రవర్తతే । ఏధోదకస్యోపస్కురుతేగుణమాధత్తే।కథాః ప్రకురుతే ।కథయతీత్యర్థః ।శతంప్రకురుతేదర్మార్థంవినియుఙ్క్తే ।ఏషుకిమ్ । కటంకరోతి।భుజోఽనవనే। ఓదనంభుఙ్క్తే ।అనవనేకిమ్। మహీంభునక్తి ఇత్యాత్మనేపదప్రక్రియా ✱

అనుపరాభ్యాంకృఞః ॥ ౧-౩-౭౯॥ కర్తృగేచఫలే।గన్ధనాదౌచపరస్మైపదంస్యాత్। అనుకరోతి।పరాకరోతి ✱ అభిప్రత్యతిభ్యఃక్షిపః ॥౧-౩-౮౦॥క్షిపప్రేరణే।స్వరితేత్ ।అభిక్షిపతి✱ ప్రాద్వహః॥౧-౩-౮౧॥ ప్రవహతి ✱పరేర్మృషః॥౧-౩-౮౨॥ పరిమృషతి✱వ్యాఙ్పరిభ్యోరమః॥ ౧-౩-౮౩॥ రముక్రీడాయామ్। విరమతి✱ ఉపాచ్చ॥౧-౩-౮౪॥యజ్ఞదత్తముపరమతి। ఉపరమయతీత్యర్థః।అన్తర్భావితణ్యర్థోఽయమ్ ఇతి పదవ్యవస్థా ✱

భావకర్మణోః ॥ ౧ - ౩ - ౧౩ ॥ లస్యాత్మనేపదమ్ * సార్వధాతుకేయక్ ॥ ౩-౧-౬౭॥ భావకర్మవాచిని ధాతోర్యక్ సార్వధాతుకే। భావః క్రియా సా చ భావార్థకలకారేణానూద్యతే। యుష్మదస్మద్భ్యాం సామానాధికరణ్యాభావాత్ ప్రథమః పురుషః। తిఙ్వాచ్యక్రియాయా అద్రవ్యరూపత్వేన ద్విత్వాద్యప్రతీతేర్న ద్వివచనాదికిన్త్వేకవచనమేవోత్సర్గతః। త్వయా మయాన్యైశ్చ భూయతే। బభూవే * స్యసిచ్సీయుట్తాసిషు భావకర్మణోరుపదేశేఽజ్ఝనగ్రహదృశాం వా చిణ్వదిట్ చ ॥ ౬ - ౪ - ౬౨ ॥ ఉపదేశే యోఽచ్ తదన్తానాం హనాదీనాం చ చిణీవాఙ్గకార్యం వా స్యాత్ స్యాదిషు భావకర్మణో ర్గమ్యమానయోః స్యాదీనామిడాగమశ్చ। చిణ్వద్భావపక్షేఽయమిట్। చిణ్వద్భావాద్వృద్ధిః। భావితా। భవితా। భావిష్యతే। భవిష్యతే। భూయతామ్। అభూయత। భావిషీష్ట। భవిషీష్ట * చిణ్ భావకర్మణోః ॥ ౩ - ౧ - ౬౬ ॥ చ్లేశ్చిణ్ స్యాద్భావకర్మవాచిని తేపరే। అభావి। అభావిష్యత అభవిష్యత। అకర్మకోఽప్యుపసర్గవశాత్ సకర్మకః। అనుభూయతే ఆనన్దశ్చైత్రేణ త్వయా మయా చ। అనుభూయేతే। అనుభూయన్తే। త్వమనుభూయసే। అహమనుభూయే। అన్వభావి। అన్వభావిషాతామ్। అన్వభవిషాతామ్। ణిలోపః। భావ్యతే। భావయాంచక్రే। భావయాంబభూవే। భావయామాసే। చిణ్వదిట్। భావితా। ఆభీయత్వేనాసిద్ధత్వాణ్ణిలోపః। భావయితా। భావయిషీష్ట। అభావి। అభావిషాతామ్। అభావయిషాతామ్। బుభూష్యతే। బుభూషాఞ్చక్రే। బుభూషితా। బుభూషిష్యతే। బోభూష్యతే।

బొభూయిష్యతే ।అకృత్సార్వధాతుకయోర్దీర్ఘః । స్తూయతే విష్ణుః । స్తావితా । స్తోతా । స్తావిష్యతే, స్తోష్యతే , అస్తావి । అస్తావిషాతామ్ । అస్తోషాతామ్।ఋుగతౌ । గుణోఽర్తీతిగుణః। అర్యతే । స్మృస్మరణే । స్మర్యతే । సస్మరే । ఉపదేశగ్రహణాచ్చిణ్వదిట్ । ఆరితా । అర్తా । స్మారితా । స్మర్తా । అనిదితామితినలోపః । స్రస్యతే । ఇదితస్తు । నన్ద్యతే। సంప్రసారణమ్। ఇజ్యతే * తనోతేర్యకి ॥ ౬ - ౪ - ౪౪ ॥ ఆదన్తాదేశోఽవా।తాయతే । తన్యతే * తపోఽనుతాపేచ ॥ ౩ - ౧-౬౫ ॥ తపఃస్లేశ్చిణ్నస్యాత్ కర్మకర్తర్యనుతాపేచ । అన్వతప్తపాపేన।ఘుమాస్థేతీత్వమ్ । దీయతే। ధీయతే । దదే * ఆతోయుక్ చిణ్కృతోః ॥ ౭ - ౩ - ౩౩ ॥ ఆదన్తానాంయుగాగమశ్చిణిఞ్ణితికృతిచ । దాయితా । దాతా । దాయిషీష్ట । దాసీష్ట । అదాయి। అదాయిషాతామ్ । భజ్యతె * భఞ్జేశ్చచిణి ॥ ౬ - ౪ - ౩౩॥ నలోపోవా । అభాజి । అభఞ్జి । లభ్యతె * విభాషాచిణ్ణములోః ॥ ౭ - ౧ - ౬౯ ॥ లభేర్నుమ్ । అలమ్భి । అలాభి * ఇతిభావకర్మప్రక్రియా * *

యదాకర్మైవకర్తృత్వేనవివక్షితంతదాసకర్మకాణామప్యకర్మకత్వాత్ కర్తరి భావేచలకారః । కర్మవత్ కర్మణాతుల్యక్రియః ॥ ౩ - ౧ - ౮౭ ॥ కర్మస్థయా క్రియయాతుల్యక్రియఃకర్తా కర్మవత్ స్యాత్ । కార్యాతిదేశోఽయమ్ । తేనయగాత్మనేపదచిణ్ చిణ్వదిటఃస్యుః । పచ్యతేఫలమ్ । భిద్యతెకాష్ఠమ్ । అపాచి । అభేది । భావే । భిద్యతేకాష్ఠేన ఇతికర్మకర్తృప్రక్రియా

* * *

అభిజ్ఞావచనేల్పట్ ॥ 3 - ౨ - ౧౧౨ ॥ స్మృతిబోధి న్యుపపదేభూతానద్యతనేధాతోర్లృట్ । లఙోపవాదః । వస నివాసేస్మరసికృష్ణగోకులేవత్స్యామః॥ ఏవంబుధ్యసేచేతయ సేఇత్యాదిప్రయోగేపి * నయది । 3 - ౨ - ౧౧3 ॥ యద్యోగే ... అభిజానాసియత్సనేఅభుఞ్జ్మహి * లట్స్మే ॥ 3 - ౨ - ౧౧౮ ॥ లిటోపవాదః । యజతిస్మయుధిష్ఠిరః * వర్తమానసామీప్యేవర్తమానవద్వా ॥3-3-౧3౧ ॥వర్తమానేయే ... వర్తమానసామీప్యేభూతే భవిష్యతి ... ... కదాగతోసి । అయమాగచ్ఛామి । అగమం వా ... । ఏషగచ్ఛామి । గమిష్యామివా * హేతు హేతుమతోర్లిఙ్ ॥ 3 - 3 - ౧౫౬ ॥ వాస్యాత్ । కృష్ణంన ... యాయాత్ । కృష్ణంనంస్యతిచేత్ సుఖంయాస్యతి । ... భవిష్యతీత్యేవేష్యతే । నేహ । హన్తీతిపలాయతే । విధినిమన్త్రణేతిలిఙ్ । విధిః ప్రేరణమ్ । భృత్యాదేర్నికృష్టస్య ప్రవర్తనమ్ । యజేత । నిమన్త్రణం నియోగకరణమ్ । ఆవశ్యకేశ్రాద్ధాదౌ దౌహిత్రాదేః ప్రవర్తనమ్ । ఇహభుఞ్జీత । ఆమన్త్రణంకామచారానుజ్ఞా । ఇహాసీత । అధీష్టః । సత్కారపూర్వకోవ్యాపారః పుత్రమధ్యాపయేద్భవాన్ । సంప్రశ్నః సంప్రధారణమ్ । కింభోవేదమధీయీయ ఉతతర్కమ్ । ప్రార్థనంయాచ్ఞా । భో భోజనంలభేయ । ఏంలోట్ । ఇతి లకారార్థప్రక్రియా * *

ఇతి తిఙన్తప్రక్రియాసమాప్తా

ధాతోః ॥ ౩ - ౧ - ౯౧॥ ఆతృతీయాన్తంయేప్రత్యయాస్తేధాతోఃపరేస్యుః । కృదతిఙితికృత్సంజ్ఞా * వాసరూపోఽస్త్రియామ్ ॥ ౩ - ౧-౯౪ ॥ అస్మిన్ధాత్వధికారేఽసరూపోఽపవాదప్రత్యయఉత్సర్గస్య బాధకోవాస్యాత్ స్త్ర్యధికారోక్తంవినా * కృత్యాః ॥ ॥౩ -౧- ౯౫ ॥ ణ్వుల్ తృచావిత్యతఃప్రాక్కృత్యసంజ్ఞాస్స్యుః * కర్తరికృత్ ॥ ౩-౪-౬౭ ॥ తిఙప్రాప్తే * తయోరేవకృత్యక్తఖలర్థాః ॥ ౩- ౪। ౭౦ ॥ ఏతేభావకర్మణోరేవస్స్యుః * తవ్యత్తవ్యానీయరః ॥ ౩ - ౧- ౯౬ ॥ ధాతోరేతేస్స్యుః । ఏధితవ్యమేధనీయన్త్వయా।భావే **ఔ**త్సర్గికమేకవచనంక్లీబత్వఞ్చ । చేతవ్యశ్చయనీయో వా ధర్మస్త్వయా * కేలిమర ఉపసంఖ్యానమ్ । పచేలిమామాషాః పక్తవ్యాఇత్యర్థః । భిదేలిమాసరలాః ।భేత్తవ్యాః । కర్మణిప్రత్యయః * కృత్యల్యుటోబహులమ్ ॥ ౩ - ౩ - ౧౧౩॥ క్వచిత్ప్రవృత్తిఃక్వచిదప్రవృత్తిఃక్వచిద్విభాషాక్వచిదన్యదేవ । విధేర్విధానంబహుధాసమీక్ష్యచాతుర్విధంబాహులకంవదన్తి॥ స్నాత్యనేనేతిస్నానీయం చూర్ణమ్। దీయతేస్మైదానీయో విప్రః * అచోయత్ ॥ ౩ - ౧ - ౯౭ ॥ చేయమ్ * ఈద్యతి ॥ ౬ - ౪ - ౬౫ ॥ యతిపరే ఆత ఈత్ స్యాత్ । దేయమ్ । గ్లేయమ్ * పోరదుపధాత్ ॥ ౩ - ౧ - ౯౮ ॥ పవర్గాన్తాదదుపధాద్యత్ । ణ్యతోఽపవాదః । శప్యమ్ । లభ్యమ్ * ఏతిస్తుశాస్వృదృజుషఃక్యప్ ॥ ౩ - ౧ - ౧౦౯ ॥ ఏభ్యఃక్యప్ * హ్రస్వస్యపితికృతితుక్ ॥ ౬ - ౧ - ౭౧ ॥ ఇత్యః । స్తుత్యః।శాసుఅనుశిష్టౌ * శాసఇదఙ్హలోః ॥ ౬ . ౪ . ౩౪ ॥ శాసః

ఉపధాయాఇత్యాదజిహలాదాక్ జితిచ । శిష్యః । వృత్యః । ఆ
దృత్యః । జుష్యః * మృజేర్విభాషా ॥ ౩ - ౧ - ౧౧౩ ॥ మృ
జేఃక్యబ్వా । మృజ్యః * ఋహలోర్ణ్యత్ ॥ ౩ - ౧-౧౨౪ ॥
ఋవర్ణాన్తాద్ధలన్తాచ్చణ్యత్ । కార్యమ్। హార్యమ్। ధార్యమ్*
చజోఃకుఘిణ్ణ్యతోః ॥ ౭ ౩-౫౨ ॥ చజోఃకుత్వంస్యాద్ఘితి
ణ్యతిచ * మృజేర్వృద్ధిః ॥ ౭ - ౨ -౧౧౪ ॥ మృజేరికోవృద్ధిః
సార్వధాతుకార్ధధాతుకయోః । మార్గ్యః * భోజ్యంభక్ష్యే।
౭ - ౩ - ౬౯ ॥ భోగ్యమన్యత్ ఇతికృత్యప్రక్రియా * *

ణ్వుల్తృచౌ ॥ ౩ - ౧ ౧౩౩ ॥ ధాతోరేతౌస్తః ॥
కర్తరికృదితికర్త్రర్థే * యువోరనాకౌ ॥ ౭ -౧ - ౧ ॥ యు
వుపతయోరనాకౌస్తః । కారకః । కర్తా * నన్దిగ్రహిపచాది
భ్యోల్యుణిన్యచః ॥ ౩ - ౧ - ౧౩౪॥ నన్ద్యాదేర్ల్యుర్గ్రహ్యాదేర్ణి
నిః పచాదేరచ్ । నన్దయతీతినన్దనః । జనార్దనః । లవణః। గ్రా
హీ । స్థాయీ । మన్త్రీ। పచాదిరాకృతిగణోఽయమ్ *
ఇగుపధజ్ఞాప్రీకిరఃకః ॥ ౩ - ౧ - ౧౩౫ ॥ ఏభ్యఃకః । బుధః ।
కృశః । జ్ఞః। ప్రియః । కిరః * ఆతశ్చోపసర్గే ॥౩ -౧ - ౧౩౬॥
ప్రజ్ఞః । సుగ్లః * గేహేకః ॥ ౩ - ౧ - ౧౪౪ ॥ గేహే కర్త
రిగ్రహేఃకఃస్యాత్ । గృహమ్ * కర్మణ్యణ్ ॥ ౩ - ౨ - ౧॥
కర్మణ్యుపపదేధాతోరణ్। కుమ్భంకరోతికుమ్భకారః * ఆతో
నుపసర్గేకః ॥ ౩ -౨- ౩ ॥ అణోఽపవాదః । గోదః । ధనదః।
కమ్బలదః । అనుపసర్గేకిమ్ । గోసంప్రదాయః * మూలవిభు
జాదిభ్యఃకః । మూలానివిభుజతిమూలవిభుజోరథః । ఆకృతిగ
ణోఽయమ్ । మహీధ్రః । కుధ్రః * చరేష్టః ॥ -౩-౨-౧౬॥

అధికరణేఉపపదే । కురుచరః ॥ భిక్షాసేనాదాయేషుచ ॥౩-౨·౧౭॥ భిక్షాచరః । సేనాచరః । ఆదాయేతిల్యబన్తమ్।ఆదాయచరః ॥ కృఞోహేతుతాచ్ఛీల్యానులోమ్యేషు ॥ ౩-౨-౨౦ ॥ ఏషుద్యోత్యేషుకరోతేష్టః ॥ అతఃకృకమికంసకుమ్భపాత్రకుశాకర్ణీష్వనవ్యయస్య ॥ ౮-౩ -౪౬ ॥ ఆదుత్తరస్యానవ్యయస్యవిసర్గస్యసమాసేనిత్యంసాదేశఃకరోత్యాదిషుపరేషు । యశస్కరీవిద్యా । శ్రాద్ధకరః । వచనకరః ॥ ఏజేఃఖశ్ ॥ ౩ - ౨ - ౨౮ ॥ ణ్యన్తాదేజేఃఖశ్ ॥ అరుర్ద్విషదజన్తస్యముమ్ ॥ ౬-౩ - ౬౭ ॥ అరుషోద్విషతోఽజన్తస్యచముమాగమఃఖిదన్తేపరేనత్వవ్యయస్య । శిత్త్వాచ్ఛబాదిః । జనమేజయతీతిజనమేజయః ॥ ప్రియవశేవదఃఖచ్ ॥ ౩ - ౨ - ౩౮ ॥ ప్రియంవదః । వశంవదః ॥ అన్యేష్వపిదృశ్యతే ॥ ౩-౨-౧౦౧ ॥ స్వకర్మకేషుసనేనత్రమానాన్మన్యస్యదేశమపిథాత్ స్యాత్ । చాక్షిణిః । పణ్డితమాన్యనంమన్యతేపణ్డితంమన్యస్త్వః । పణ్డితమానీ ॥ అన్యేభ్యోఽపిదృశ్యన్తే ॥ ౩ - ౨- ౭౫ ॥ మనిన్క్వనిప్వనిప్విచ్ఏతేప్రత్యయాధాతోఃస్యుః ॥ నేడ్వశికృతి ॥ ౭ - ౨- ౮॥ వశాదేఃకృతఇణ్న । శౄహింసాయామ్ । సుశర్మా । ప్రాతరిత్వా ॥ విడ్వనోరనునాసికస్యాత్ ॥ ౬ - ౪ - ౪౧ ॥ అనునాసికస్యాత్స్యాత్ । విజాయతఇతివిజావా। ఓణృఅపనయనే । అవావా । విచ్ రిషహింసాయామ్ । రోట్। రేట్। సుగణ్ ॥ క్విప్చ ॥ ౩ - ౨ - ౭౬ ॥ అయమపిదృశ్యతే ।ఉఖాస్రత్ । పర్ణధ్వత్ ।వాహభ్రట్ ॥ సుప్యజాతౌణినిస్తాచ్ఛీల్యే ॥ ౩ - ౨ - ౭౮ ॥ అజాత్యర్థేసుపిధాతోర్ణినిస్తాచ్ఛీల్యే

ద్యోత్యే। ఉష్ణభోజీ * మనః ॥ ౩ - ౨ - ౮౨ ॥ సుపిమన
తేర్ణినిఃస్యాత్ । దర్శనీయమానీ * ఖిత్యనవ్యయస్య ॥ ౬ - ౩
౬౬ ॥ పూర్వపదస్యహ్రస్వః । కాలింమన్యా * కరణేయ
జః ॥ ౩ - ౨ - ౮౫ ॥ కరణేఉపపదే భూతార్థయజేర్ణినిఃక
ర్తరి । సోమేనేష్టవాన్ సోమయాజీ । అగ్నిష్టోమయాజీ * దృ
శేఃక్వనిప్ ॥ ౩ - ౨ - ౯౪ ॥ కర్మణిభూతే ।పారందృష్టవా
న్ । పారదృశ్వా * రాజనియుధికృఞః ॥ ౩ - ౨ - ౯౫ ॥
క్వనిప్ యుధిరన్తర్భావితణ్యర్థః । రాజానంయోధితవాన్ రా
జయుధ్వా । రాజకృత్వా * సహేచ ॥ ౩ - ౨ - ౯౬ ॥ స
హ యోధితవాన్ సహయుధ్వా । సహకృత్వా * సప్తమ్యాం
జనేర్డః ॥ ౩ - ౨ - ౯౭ * తత్పురుషేకృతి బహులం ॥ ౬ -
౩ - ౧౪ ॥ ఙేరలుక్ । సరసిజమ్ । సరోజమ్ * ఉపసర్గేచసం
జ్ఞాయామ్ ॥ ౩ - ౨ - ౯౯ ॥ ప్రజాస్యాత్సంతతౌజనే * క్త
క్తవతూనిష్ఠా ॥ ౧ - ౧ - ౨౬ ॥ ఏతౌనిష్ఠాసంజ్ఞౌస్తః * ని
ష్ఠా ॥ ౩ - ౨ - ౧౦౨ ॥ భూతార్థవృత్తేర్ధాతోర్నిష్ఠా । తత్ర
తయోరేవేతి భావకర్మణోః క్తః । కర్తరికృదితి కర్తరి క్తవతుః ।
స్నాతంమయా ।స్తుతస్త్వయావిష్ణుః ।విశ్వంకృతవాన్ విష్ణుః*
రదాభ్యాంనిష్ఠాతోనఃపూర్వస్యచదః । ౮ - ౨ - ౪౨॥రదా
భ్యాంపరస్య నిష్ఠాతస్య నఃస్యాన్నిష్ఠాపేక్షయాపూర్వస్యధాతోర్ద
స్యచ । శౄహింసాయామ్ । శీర్ణః ।భిన్నః । ఛిన్నః * సం
యోగాదేరాతోధాతోర్యణ్వతః ॥ ౮ - ౨ - ౪౩ ॥ నిష్ఠాత
స్యనఃస్యాత్ । ద్రాణః । గ్లానః * ల్వాదిభ్యః ॥ ౮ - ౨ -
౪౪ ॥ ఏకవింశతేఃలూఞాదిభ్యఃప్రాగ్వత్ ।లూనఃజ్యాధాతు।

గ్రహిజ్యేతిసంప్రసారణమ్ * హలః - ౬ - ౪ - ౨ ॥ అఙ్గా వయవాద్ధలఃపరంయత్ సంప్రసారణంతదన్తస్యదీర్ఘః ।జీనః * ఓదితశ్చ ॥ ౮ - ౨ - ౪౫ ॥ భుజో భుగ్నః।టుఓశ్వి ఉఛూనః * శుషఃకః ॥ ౮ - ౨ - ౫౧ ॥ నిష్ఠాతస్య । శుష్కః * పచో వః ॥ ౮ - ౨ - ౫౨ ॥ పక్వః । క్షైహర్షక్షయే *క్షామో మః । క్షామః * నిష్ఠాయాంసేటి ॥ ౬ - ౪ - ౫౨ ॥ ణేర్లోపః । భావితః । భావితవాన్। దృహహింసాయామ్ * దృఢః స్థూలబలయోః ॥ ౭ -౨-౨౦ ॥ స్థూలేబలవతిచనిపాత్యతే* దధాతేర్హిః ॥ ౭ - ౪ - ౪౨ ॥ తాదౌకితి । హితమ్ * దో దద్ఘోః ॥ ౭ - ౪ - ౪౬॥ ఘుసంజ్ఞకస్య దా ఇత్యస్యదథ్ తాదౌకితి । చర్త్వమ్ । దత్తః * లిటఃకానజ్వా ॥ ౩ - ౨- ౧౦౬ * క్వసుశ్చ ॥ ౩ - ౨ -౧౦౭ ॥ లిటఃకానచ్ క్వసూ వాస్తః। తఙానావాత్మనేపదమ్ । చక్రాణః * మ్వోశ్చ ॥ ౮ - ౨ - ౬౫ ॥ మాన్తస్యధాతోర్నత్వమ్ మ్వోఃపరతః । జగన్వాన్ * లటఃశతృశానచావప్రథమాసమానాధికరణే ॥ ౩ - ౨ - ౧౨౪ ॥ అప్రథమాన్తేన సమానాధికరణేలటఏతౌ వాస్తః । శబాదిః । పచన్తంచైత్రంపశ్య * అనేముక్ ॥ ౭ ౨ ౮౨ ॥ అదన్తాఙ్గస్య । పచమానంచైత్రంపశ్య। లడిత్యనువర్తమానేపునర్లట్ గ్రహణాత్ ప్రథమాసామానాధికరణ్యేపిక్వచిత్ । సన్ద్విజః * విదేఃశతుర్వసుః ॥ ౭ - ౧- ౩౬ ॥ వేత్తేఃపరస్యశతుర్వసురాదేశోవా । విదన్। విద్వాన్ * తౌ సత్ ॥ ౩ - ౨ - ౧౨౭ ॥ తౌశతృశానచౌ సత్సంజ్ఞౌస్తః * లృటఃసద్వా ॥ ౩-౩-౧౪ ॥ కరిష్యన్తంకరిష్యమాణం పశ్య*

ఆక్వే స్తచ్ఛీలతద్ధర్మతత్సాధుకారిషు ॥ ౩ - ౨ - ౧౩౪ ॥ క్వి
పమభివ్యాప్యవక్ష్యమాణా స్తచ్ఛీలాదిషుకర్తృషుబోధ్యాః*తృ
న్ ॥ ౩ - ౨ . ౧౩౫ ॥ కర్తాకటాన్ *జల్పభిక్షకుట్టలుణ్ఠ
వృఙః షాకన్ ॥ ౩ - ౨ - ౧౫౫ * షః ప్రత్యయస్య ॥ ౧-౩-
౬ ॥ ప్రత్యయస్యాదిః ష ఇత్సంజ్ఞః స్యాత్ । జల్పాకః । వరా
కః * సనాశంసభిక్షఉః ॥ ౩ - ౨ - ౧౬౮ ॥ చికీర్షుః । ఆ
శంసుః । భిక్షుః * భ్రాజభాసధుర్విద్యుతోర్జిపౄజుగ్రావస్తు
వః క్విప్ ॥ ౩ - ౨ - ౧౭౭ [illegible] భ్రాట్ । భాః * రాల్లో
పః ॥ ౬ - ౪ - ౨౧ ॥ [illegible] లోపః క్వౌ ఝలాదౌ క్ఙితిచ ।
ధూః । విద్యుత్ । ఊ[illegible] ః । [illegible] గ్రహణస్యాపకర్షా
జ్జవతేర్దీర్ఘః । జూః । [illegible] * [illegible] నసిప్రచ్ఛ్యాయతస్తు
కటప్రుజుశ్రీణాం [illegible] ంచ । పత్తిరివాక్ * ఛ్వోః
శూడనునాసికేచ । [illegible] । [illegible] స్య ఛస్య వస్య చ
క్రమాత్ శ్ ఊ [illegible] స్యాః క్వౌ అనునాసికాదౌ ఝలా
[illegible] క్ఙితి చ । పృ [illegible] యింసుత్యాం । అయతస్తూః ।
కటం ప్రవతే క [illegible] । శ్రయతిహరింశ్రీః * దా
మ్నీశసయుయుజస్తుతు [illegible] పతదశనహః కరణే ॥ ౩ -
౨ - ౧౮౨ ॥ దా [illegible] నేన [illegible] దాత్యనేన
దాత్రమ్ * తితుత్రథ [illegible] సిషుచ ॥ ౭ - ౨ - ౯ ॥ ప
షాం దశానామిణ్ న ॥ [illegible] త్రమ్ । యోత్రమ్ । యోక్త్రమ్ ।
స్తోత్రమ్ । తోత్రమ్ । సేత్రమ్ । సేక్త్రమ్ । మేఢ్రమ్ । ప
త్రమ్ । దంష్ట్రా । నద్ధ్రీ *అర్తిలూధూసూఖనసహచర ఇత్రః ॥
౩-౨- ౧౮౪ ॥ అరిత్రమ్ । లవిత్రమ్ । ధవిత్రమ్ ।సవిత్రమ్ ।

ఖనిత్రమ్ । సహిత్రమ్ । చరిత్రమ్ * పువః సంజ్ఞాయామ్ ॥ ౩-౨-౧౮౫ ॥ పవిత్రమ్ *

అథోణాదయః

కృవాపాజిమిస్వదిసాధ్యశూభ్య ఉణ్ ॥ కరోతీతి కారుః। వాయుః। పాయుర్గుదమ్। జాయురౌషధమ్। మాయుః పిత్తమ్। స్వాదుః। సాధ్నోతి పరకార్యమితి సాధుః। ఆశు శీఘ్రమ్॥ * ఉణాదయో బహుళమ్॥ ౩-౩-౧॥ ఏతే వర్తమానే సంజ్ఞాయాం చ బహుళం స్యుః । కేచిదవిహితా అప్యూహ్యాః॥ సంజ్ఞాసు ధాతురూపాణి ప్రత్యయాశ్చ తతః పరే । కార్యాద్విద్యాదనూబన్ధమేతచ్ఛాస్త్రముణాదిషు ॥ తుమున్ణ్వులౌ క్రియాయాం క్రియార్థాయామ్॥ ౩-౩-౧౦॥ క్రియార్థాయాం క్రియాయాముపపదే భవిష్యత్యర్థే ధాతోరేతౌ స్తః ॥ మాన్తత్వాదవ్యయత్వమ్। కృష్ణం ద్రష్టుం యాతి । కృష్ణం దర్శకో యాతి। * కాలసమయవేలాసు తుమున్ ॥ ౩-౩-౧౬౭॥ కాలః సమయో వేలా వా భోక్తుమ్। * భావే॥ ౩-౩-౧౮॥ సిద్ధావస్థాపన్నే ధాత్వర్థే వాచ్యే ధాతోర్ఘఞ్। పాకః॥ అకర్తరి చ కారకే సంజ్ఞాయామ్॥ ౩-౩-౧౯॥ కర్తృభిన్నే కారకే ఘఞ్ * ఘఞి చ భావకరణయోః॥ ౬-౪-౨౭॥ రఞ్జేర్నలోపః స్యాత్। రాగః। అనయోః కిమ్। రజ్యత్యస్మిన్నితి రఙ్గః । * నివాసచితిశరీరోపసమాధానేష్వాదేశ్చ కః॥ ౩-౩-౪౧॥ ఏషు చినోతేర్ఘఞ్ ఆదేశ్చ కః। ఉపసమాధానం రాశీకరణమ్ । నికాయః । కాయః । గోమయనికాయః* ఏరచ్॥ ౩-౩-౫౬॥ ఇవర్ణాన్తాత్। చయః। జయః * ఋదోరప్॥ ౩-౩-౫౭॥ ఋవర్ణాన్తాదువర్ణాన్తాచ్చాప్। కరః । గరః। యవః । స్తవః। లవః । పవః । ఘఞర్థే కవిధానమ్ । ప్రస్థః ।

విష్ణుః * ఢ్వితః క్త్రిః ॥ ౬ -౩-౮౮ ॥ క్త్రేర్మమ్నిత్యమ్॥౪-౪-౨౦॥ క్త్రిప్రత్యయాన్తాన్మప్ నిర్వృత్తేఽర్థే। పాకేననిర్వృత్తం పక్త్రిమమ్। డువప్। ఉప్త్రిమమ్ * ట్వితోఽథుచ్ ॥ ౩-౩-౮౯॥ టువేపృ కమ్పనే। వేపథుః * యజయాచయతవిచ్ఛప్రచ్ఛరక్షో నఙ్ ॥ ౩-౩-౯౦ ॥ యజ్ఞః। యాచ్ఞా। యత్నః। విశ్నః। ప్రశ్నః। రక్ష్ణః * స్వపో నన్ ॥ ౩-౩-౯౧॥ స్వప్నః * ఉపసర్గే ఘోః కిః॥ ౩-౩-౯౨ ॥ ప్రధిః। ఉపధిః * స్త్రియాం క్తిన్ ॥ ౩-౩-౯౪॥ స్త్రీలిఙ్గే భావే క్తిన్। ఘఞోఽపవాదః। కృతిః। స్తుతిః। ఋల్వాదిభ్యః క్తిన్ నిష్ఠావద్వాచ్యః। తేన నత్వమ్। కీర్ణిః। లూనిః। ధూనిః। పూనిః * సమ్పదాదిభ్యః క్విప్। సమ్పత్। విపత్। ఆపత్। క్తిన్నపీష్యతే। సమ్పత్తిః। విపత్తిః। ఆపత్తిః * ఊతియూతిజూతిసాతిహేతికీర్తయశ్చ ॥ ౩-౩-౯౭॥ ఏతే నిపాత్యన్తే * జ్వరత్వరస్రివ్యవిమవాముపధాయాశ్చ ॥౬-౪-౨౦॥ ఏషాముపధావకారయోరూఠ్ అనునాసికే క్వౌ ఝలాదౌ క్ఙితి చ। ఊతిః। జూః। తూః। స్రూః। ఊః। మూః * ఇచ్ఛా ॥ ౩ - ౩ - ౧౦౧ ॥ ఇషేర్నిపాతోఽయమ్ * అ ప్రత్యయాత్ ॥ ౩ - ౩ - ౧౦౨ ॥ ప్రత్యయాన్తేభ్యః స్త్రియామకారః ప్రత్యయః స్యాత్ । చికీర్షా । పుత్రకామ్యా * గురోశ్చ హలః ॥ ౩ - ౩ -౧౦౩ ॥ గురుమతో హలన్తాత్ స్త్రియామకారః ప్రత్యయః। ఈహా * ణ్యాసశ్రన్థో యుచ్॥ ౩ - ౩ - ౧౦౭ ॥ అకారస్యాపవాదః | కారణా । హారణా * నపుంసకే భావే క్తః ॥ ౩ - ౩-౧౧౪ * ల్యుట్ చ ॥ ౩-౩-౧౧౫॥ హసితమ్ * హసనమ్ *పుంసి సంజ్ఞాయాం ఘః ప్రాయేణ ॥ ౩-౩-౧౧౮ *

ఛాదేర్ఘేఽద్వ్యుపసర్గస్య ॥ ౬ - ౪ - ౯౬ ॥ ద్విప్రభృత్యుపస
ర్గహీనస్య ఛాదేర్హ్రస్వో ఘే । దన్తచ్ఛదః । ఆకుర్వన్త్యస్మిన్ని
త్యాకరః * అవేతౄస్త్రోర్ఘఞ్ ॥ ౩ - ౩ - ౧౨౦ ॥ అవతా
రః । అవస్తారో జవనికా * హలశ్చ ॥ ౩ - ౩ ౧౨౧ ॥ హల
న్తాద్ ఘఞ్ । ఘఞపవాదః । రమన్తే యోగినోఽస్మిన్నితి రామః ।
అపమృజ్యతేఽనేన వ్యాధ్యాదిరిత్యపామార్గః * ఈషద్దుఃసు
షు కృచ్ఛ్రాకృచ్ఛ్రార్థేషు ఖల్ ॥ ౩-౩ - ౧౨౬ ॥ ఏషు దుఃఖసు
ఖార్థేషూపపదేషు ఖల్ । తయోరేవేతి భావే కర్మణి చ । కృచ్ఛ్రే ।
దుష్కరః కటో భవతా । అకృచ్ఛ్రే । ఈషత్కరః । సుకరః * ఆతో
యుచ్ ॥ ౩ , ౩ , ౧౨౮ ॥ ఖలోఽపవాదః । ఈషత్పానః సోమో
భవతా । దుష్పానః । సుపానః * అలంఖల్వోః ప్రతిషేధయోః
ప్రాచాం క్త్వా ॥ ౩ - ౪ - ౧౮ ॥ ప్రతిషేధార్థయోరలంఖ
ల్వోరుపపదయోః క్త్వా । దోదద్ఘోః । అలం దత్త్వా । ఘుమాస్థే
తీత్వమ్ । పీత్వా ఖలు । అలంఖల్వోః కిమ్ । మా కార్షీత్ । ప్ర
తిషేధయోః కిమ్ । అలంకారః * సమానకర్తృకయోః పూర్వ
కాలే ॥ ౩ ౪ - ౨౧ ॥ సమానకర్తృకయోర్ధాత్వర్థయోః పూ
ర్వకాలే విద్యమానాద్ధాతోః క్త్వా । స్నాత్వా వ్రజతి । ద్విత్వ
మతన్త్రిమ్ । భుక్త్వా పీత్వా వ్రజతి * నక్త్వా సేట్ ॥ ౧-౨-౧౮ ॥
సేట్ క్త్వా కిన్న స్యాత్ । శయిత్వా । సేట్ కిమ్ । కృత్వా *
రలో వ్యుపధాద్ధలాదేః సంశ్చ ॥ ౧ - ౨ - ౨౬ ॥ ఇవర్ణోవర్ణో
పధాద్ధలాదేరలన్తాత్ పరౌ క్త్వాసనౌ సేటౌ వా కితౌ స్తః । ద్యు
తిత్వా । ద్యోతిత్వా । లిఖిత్వా । లేఖిత్వా । వ్యుపధాత్ కిమ్ ।
వర్తిత్వా । రలః కిమ్ । సేవిత్వా । హలాదేః కిమ్ । ఏషిత్వా ।

సేటికిమ్ । భుక్త్వా * ఉదితో వా ॥ ౭ - ౨ - ౫౬ ॥ ఉదితఃప రస్య క్త్వ ఇడ్వా। శమిత్వా । శాన్త్వా। దేవిత్వా। ద్యూత్వా। దధాతేర్హిః। హిత్వా * జహాతేశ్చ క్త్వి ॥ ౭ - ౪ - ౪౩ ॥ హిత్వా । హాఙస్తుహాత్వా * సమాసేఽనఞ్పూర్వే క్త్వో ల్యప్ ॥ ౭ - ౧ - ౩౭ ॥ అవ్యయపూర్వపదేఽనఞ్ సమాసే క్త్వో ల్యబాదేశః । తుక్ । ప్రకృత్య । అనఞ్ కిమ్ । అకృత్వా । అ వ్యయపూర్వపదేకిమ్ ।పరమకృత్వా * ఆభీక్ష్ణ్యేణముల్ చ ॥ ౩ - ౪ - ౨౨ ॥ ఆభీక్ష్ణ్యేద్యోత్యేపూర్వవిషయేణము ల్ క్త్వాచ * నిత్యవీప్సయోః ॥ ౮ - ౧ - ౪ ॥ ఆభీక్ష్ణ్యేవీప్సా యాంచద్యోత్యేపదస్యద్విత్వంస్యాత్ । ఆభీక్ష్ణ్యమ్తిఙన్తే ష్వవ్యయసంజ్ఞకేషుకృదన్తేషుచ । స్మారంస్మారంనమతిశివమ్। స్మృత్వాస్మృత్వా । పాయంపాయమ్ । భోజంభోజమ్।శ్రా వంశ్రావమ్ । అన్యథైవంకథమిత్థంసుసిద్ధాప్రయోగశ్చేత్ ॥ ౩ - ౪ - ౨౭ ॥ ఏషుకృఞోణముల్ స్యాత్ సిద్ధేఽప్రయోగో యస్యైవంభూతశ్చేత్ కృఞ్ । వ్యర్థత్వాత్ ప్రయోగానర్హ ఇ త్యర్థః । అన్యథాకారమ్ । ఏవంకారమ్ । కథంకారమ్ । ఇ త్థంకారంభుఙ్క్తే । సిద్ధేతికిమ్ । శిరోఽన్యథాకృత్వాభుఙ్క్తే ఇతికృదన్తప్రక్రియా

ప్రాతిపదికార్థలిఙ్గ పరిమాణ వచన మాత్రేప్రథమా ॥ ౨ - ౩ - ౪౬ ॥ నియతోప స్థితికః ప్రాతిపదికార్థః । మా త్రశబ్దస్య ప్రత్యేకంయోగః । ప్రాతిపదికార్థమాత్రే లిఙ్గమా త్రాద్యాధిక్యే సంఖ్యామాత్రేచప్రథమాస్యాత్ । ప్రాతిపది కార్థమాత్రే । ఉచ్చైః । నీచైః । కృష్ణః ॥ శ్రీః । జ్ఞానమ్

లిఙ్గమాత్రే, తటః। తటీ। తటమ్। పరిమాణమాత్రే। ద్రోణో వ్రీహిః। వచనం। సంఖ్యా। ఏకః। ద్వౌ। బహవః * సమ్బోధనేచ॥ ౨-౩-౪౭॥ ప్రథమా। హే రామ * కర్తురీప్సితతమంకర్మ॥ ౧-౪-౪౯॥ కర్తుః క్రియయాప్తుమిష్టతమం కారకం కర్మసంజ్ఞంస్యాత్ * కర్మణిద్వితీయా॥ ౨-౩-౨॥ అనుక్తేకర్మణిద్వితీయా। హరింభజతి। అభిహితేతుకర్మాదౌ ప్రథమా। హరిః సేవ్యతే। లక్ష్మ్యా సేవితః * అకథితంచ॥ ౧-౪-౫౧॥ అపాదానాదివిశేషైరవివక్షితం కారకం కర్మసంజ్ఞం స్యాత్ * దుహ్యాచ్పచ్దణ్డ్రుధిప్రచ్ఛిచిబ్రూశాసుజిమథ్ముషామ్। ఏషామ్॥ కర్మయుక్స్యాదకథితం తథా స్యాన్నీహృకృష్వహామ్॥౧॥ గాందోగ్ధిపయః। బలింయాచతేవసుధామ్। తణ్డులానోదనంపచతి। గర్గాన్శతందణ్డయతి। వ్రజమవరుణద్ధిగామ్। మాణవకం పన్థానంపృచ్ఛతి। వృక్షమవచినోతిఫలాని। మాణవకంధర్మంబ్రూతే। శాస్తివా। శతం జయతిదేవదత్తమ్। సుధాంక్షీరనిధింమథ్నాతి। దేవదత్తంశతంముష్ణాతి। గ్రామమజాన్నయతి। హరతికర్షతివహతివా। అర్థనిబన్ధనేయంసంజ్ఞా। బలింభిక్షతేవసుధామ్। మాణవకంధర్మంభాషతే। అభిధత్తే। వక్తి। ఇత్యాది * సాధకతమంకరణమ్॥ ౧-౪-౪౨॥ క్రియాసిద్ధౌ ప్రకృష్టోపకారకంకరణసంజ్ఞంస్యాత్। స్వతన్త్రఇతికర్తృసంజ్ఞా * కర్తృకరణయోస్తృతీయా॥ ౨-౩-౧౮॥ అనభిహితేకర్తరికరణేచతృతీయాస్యాత్। రామేణబాణేనహతోవాలీ * కర్మణాయమభిప్రైతిససంప్రదానమ్॥ ౧-౪-౩౨॥ దానస్య కర్మణా యమభిప్రైతిస

సంప్రదానసంజ్ఞః * చతుర్థీసంప్రదానే ॥ ౨-౩, ౧౩॥ విప్రాయగాందదాతి * నమఃస్వస్తిస్వాహాస్వధాలంవషడ్యోగాచ్చ ॥ ౨ · ౩ - ౧౬ ॥ ఏభిర్యోగే చతుర్థీ । హరయే నమః । ప్రజాభ్యస్స్వస్తి । అగ్నయేస్వాహా । పితృభ్యఃస్వధా । అలమితిపర్యాప్త్యర్థగ్రహణమ్ । తేనదైత్యేభ్యోహరిరలంప్రభుః సమర్థఃశక్తఇత్యాది * ధ్రువమపాయేఽపాదానమ్ ॥ ౧ - ౪ - ౨౪ ॥ అపాయోవిశ్లేషస్తస్మిన్ సాధ్యేయద్ధ్రువమవధిభూతంకారకంతదపాదానసంజ్ఞంస్యాత్ * అపాదానేపఞ్చమీ ॥ ౨-౩-౨౮ ॥ గ్రామాదాయాతి । ధావతోఽశ్వాత్ పతతి । ఇత్యాది * షష్ఠీశేషే ॥ ౨-౩- ౫౦ ॥ కారకప్రాతిపదికార్థవ్యతిరిక్తఃస్వస్వామిభావాదిఃశేషస్తత్రషష్ఠీ । రాజ్ఞఃపురుషఃరాజపురుషః । కర్మాదీనామపిసంబన్ధమాత్రవివక్షాయాం షష్ఠ్యేవ । సతాంగతమ్ । సర్పిషోజానీతే । మాతుఃస్మరతి । ఏధోదకస్యోపస్కురుతే । భజేశంభోశ్చరణయోః * ఆధారోఽధికరణమ్ ॥ ౧- ౪ - ౪౫ ॥ కర్తృకర్మద్వారాతన్నిష్ఠక్రియాయాఆధారఃకారకమధికరణంస్యాత్ * సప్తమ్యధికరణేచ ॥ ౨ · ౩ · ౩౬ ॥ చకారాద్దూరాన్తికార్థేభ్యః । ఔపశ్లేషికోవైషయికోఽభివ్యాపకశ్చేత్యాధారస్త్రిధా । కటేఆస్తే । స్థాల్యాంపచతి । మోక్షేఇచ్ఛాస్తి । సర్వస్మిన్నాత్మాస్తి । వనస్యదూరేఅన్తికేవా ఇతివిభక్త్యర్థాః *

సమాసఃపఞ్చధా । తత్రసమసనంసమాసః । సచవిశేషసంజ్ఞావినిర్ముక్తఃకేవలసమాసఃప్రథమః । ప్రాయేణపూర్వపదార్థప్రధానోఽవ్యయీభావోద్వితీయః । ప్రాయేణోత్తరపదార్థప్రధానస్తత్పురుషస్తృతీయః । తత్పురుషభేదఃకర్మధారయః ।

కర్మధారయభేదోద్విగుః । ప్రాయేణాన్యపదార్థప్రధానోబ
హుర్వ్రీహిశ్చతుర్థః । ప్రాయేణోభయపదార్థప్రధానఃద్వన్ద్వః
పఞ్చమః * సమర్థఃపదవిధిః ॥ ౨-౧-౧ ॥ పదసంబన్ధీయో
విధిఃససమర్థాశ్రితోబోధ్యః * ప్రాక్కడారాత్సమాసః ॥ ౨
౧ ‹ ౩॥ కడారాఃకర్మధారయఇత్యతఃప్రాక్సమాసఇత్యధిక్రి
యతే * సహసుపా ॥ ౨, ౧‹౪ ॥ సుప్సుపాసహవాసమ
స్యతే । సమాసత్వాత్ప్రాతిపదికత్వేనసుపోలుక్ । పరార్థా
భిధానంవృత్తిః । కృత్తద్ధితసమాసైకశేషసనాద్యన్తధాతురూ
పాఃపఞ్చవృత్తయః । వృత్త్యర్థావబోధకంవాక్యంవిగ్రహః ।
సచలౌకికోలౌకికశ్చేతిద్విధా । తత్రపూర్వంభూతఇతిలౌకి
కః । పూర్వ అమ్ భూత సు ఇత్యలౌకికః । భూతపూర్వః ।
భూతపూర్వేచరడితినిర్దేశాత్పూర్వనిపాతః * ఇవేనసహ
సమాసోవిభక్త్యలోపశ్చ । వాగర్థేఇవవాగర్థావివ ఇ
తికేవలసమాసఃప్రథమ *

అవ్యయీభావః ॥ ౨ ‹ ౧ · ౫ ॥ అధికారోయమ్ ।
ప్రాక్తత్పురుషాత్ * అవ్యయంవిభక్తిసమీపసమృద్ధివృద్ధ్య
ర్థాభావాత్యయాసంప్రతిశబ్దప్రాదుర్భావపశ్చాద్యథానుపూ
ర్వ్యయౌగపద్యసాదృశ్యసంపత్తిసాకల్యాన్తవచనేషు ॥ ౨,
౧ · ౬ ॥ విభక్త్యర్థాదిషువర్తమానమవ్యయం సుబన్తేనసహని
త్యంసమస్యతే । ప్రాయేణావిగ్రహోనిత్యసమాసః । ప్రా
యేణా స్వపద విగ్రహోవా । విభక్తౌ । హరి ఙి అధిహరి
ఇతిస్థితే * ప్రథమానిర్దిష్టం సమాసఉపసర్జనమ్ ॥ ౧ -౨
౪౩ ॥ సమాసశాస్త్రే ప్రథమానిర్దిష్టం ఉపసర్జనంస్యాత్ *

ఉపసర్జనంపూర్వమ్ ॥ ౨ - ౨ - ౩౦ ॥ సమాసేఉపసర్జనం ప్రాక్ప్రయోజ్యమ్ ।ఇత్యధేఃప్రాక్ ప్రయోగః । సుపోలుక్ ।ఏకదేశవికృతస్యానన్యత్వాత్ ప్రాతిపదికసంజ్ఞాయాంస్వాద్యుత్పత్తిః । అవ్యయీభావశ్చేత్యవ్యయత్వాత్ సుపోలుక్ । అధిహరి । అవ్యయీభావశ్చ ॥ ౨ - ౪ - ౧౮ ॥ అయంనపుంసకంస్యాత్ । గోపాతీతిగోపః । తస్మిన్నిత్యధిగోపమ్ * నావ్యయీభావాదతోఽమ్త్వపఞ్చమ్యాః ॥ ౨ . ౪ - ౮౩ ॥ అదన్తాదవ్యయీభావాత్ సుపోనలుక్ తస్యపఞ్చమీంవినా అమాదేశశ్చస్యాత్ । తృతీయాసప్తమ్యోర్బహులమ్ ॥ ౨-౪-౮౪ ॥ అదన్తాదవ్యయీభావాత్తృతీయాసప్తమ్యోర్బహులమమ్భావః ।ఉపకృష్ణమ్ ఉపకృష్ణేన । మద్రాణాంసమృద్ధిఃసుమద్రమ్ । యవనానాంవ్యృద్ధిర్దుర్యవనమ్ । మక్షికాణామభావోనిర్మక్షికమ్ ।హిమస్యాత్యయోఽతిహిమమ్ । నిద్రాసమ్ప్రతినయుజ్యత ఇత్యతినిద్రమ్ । హరిశబ్దస్యప్రకాశ ఇతిహరి । విష్ణోఃపశ్చాదనువిష్ణు । యోగ్యతావీప్సాపదార్థానతివృత్తిసాదృశ్యానియథార్థాః ।రూపస్యయోగ్యమనురూపమ్ । అర్థమర్థంప్రతిప్రత్యర్థమ్ । శక్తిమనతిక్రమ్యయథాశక్తి * అవ్యయీభావేచాకాలే ॥ ౬-౩-౮౧ । సహస్యసఃస్యాదవ్యయీభావేనతుకాలే । హరేఃసాదృశ్యంసహరి । జ్యేష్ఠస్యానుపూర్వ్యేణేత్యనుజ్యేష్ఠమ్ । చక్రేణయుగపత్ సచక్రమ్ । సదృశఃసఖ్యాససఖి । క్షత్రాణాంసంపత్తిఃసక్షత్రమ్ । తృణమప్యపరిత్యజ్యసతృణమత్తి । అగ్నిగ్రన్థపర్యన్తమధీతేసాగ్ని * నదీభిశ్చ ॥ ౨ - ౧ - ౨౦ ॥ నదీభిఃసహాసంఖ్యావాసమస్యతే।సమాహారేచాయమిష్యతే । పఞ్చగఙ్గమ్ ।

ద్వియమునమ్ * తద్ధితాః ॥ ౪ - ౧ - ౭౬ ॥ ఆపఞ్చమసమాప్తేరధికారోఽయమ్ * అవ్యయీభావేశరత్ప్రభృతిభ్యః ॥౫-౪ - ౧౦౭॥శరదాదిభ్యష్టచ్ స్యాత్ సమాసాన్తోఽవ్యయీభావే । శరదః సమీపముపశరదమ్ । ప్రతివిపాశమ్ * జరాయా జరస్ చ । ఉపజరసమ్ । ఇత్యాది * అనశ్చ ॥౫ -౪-౧౦౮॥ అన్నన్తాదవ్యయీభావాట్టచ్ * నస్తద్ధితే ॥ ౬ - ౪ - ౧౪౪॥ నాన్తస్య భస్య టేర్లోపస్తద్ధితే । ఉపరాజమ్ । అధ్యాత్మమ్ * నపుంసకాదన్యతరస్యామ్ ॥ ౫ - ౪ - ౧౦౯ ॥ అన్నన్తం యత్ క్లీబం తదన్తాదవ్యయీభావాట్టజ్ వా । ఉపచర్మమ్ ।ఉపచర్మ * ఝయః ॥ ౫ - ౪ - ౧౧౧ ॥ ఝయన్తాతవ్యయీభావాట్టజ్వా ।ఉపసమిధమ్ । ఉపసమిత్ ఇత్యవ్యయీభావః*

తత్పురుషః ॥ ౨ - ౧ - ౨౨ ॥ అధికారోఽయమ్।ప్రాగ్బహువ్రీహేః * ద్విగుశ్చ ॥ ౨ - ౧ - ౨౩ ॥ తత్పురుషసంజ్ఞకః * ద్వితీయా శ్రితాతీతపతితగతాత్యస్తప్రాప్తాపన్నైః॥౨-౧ - ౨౪ ॥ ద్వితీయాన్తం శ్రితాదిప్రకృతికైః సుబన్తైః సహ వా సమస్యతే । కృష్ణం శ్రితః । కృష్ణశ్రితః । ఇత్యాది * తృతీయా తత్కృతార్థేన గుణవచనేన ॥ ౨ - ౧ - ౩౦ ॥ తృతీయాన్తం తృతీయాన్తార్థకృతగుణవచనేనార్థేన చ సహ వా ప్రాగ్వత్ శఙ్కులయా ఖణ్డః । శఙ్కులాఖణ్డః । ధాన్యేనార్థః। ధాన్యార్థః।తత్కృతేతి కిమ్ । అక్ష్ణా కాణః * కర్తృకరణే కృతా బహులమ్ ॥ ౨ - ౧ - ౩౨ ॥ కర్తరి కరణే చ తృతీయా కృదన్తేన బహులం ప్రాగ్వత్ । హరిత్రాతః ; నఖభిన్నః । కృద్గ్రహణే గతికారకపూర్వస్యాపి గ్రహణమ్ । నఖనిర్భిన్నః * చతుర్థీ తదర్థార్థ

బలిహితసుఖరక్షితైః ॥ ౨-౧-౩౬ ॥ చతుర్థ్యన్తార్థాయయ
త్ తద్వాచినాఽర్థాదిభిశ్చ చతుర్థ్యన్తం వా ప్రాగ్వత్ । యూ
పాయ దారు। యూపదారు। తదర్థేన ప్రకృతివికృతిభావ ఏవేష్టః।
తేనేహ న । రన్ధనాయ స్థాలీ * అర్థేన నిత్యసమాసో విశేష్యలి
ఙ్గతా చేతి వక్తవ్యమ్ । ద్విజాయాయమ్ । ద్విజార్థః సూపః। ద్వి
జార్థా యవాగూః । ద్విజార్థం పయః ।భూతబలిః। గోహితమ్
గోసుఖమ్ । గోరక్షితమ్ * పఞ్చమీ భయేన ॥ ౨-౧-౩౭॥
చోరాద్భయమ్ । చోరభయమ్ * స్తోకాన్తికదూరార్థకృచ్ఛ్రా
ణి క్తేన ॥౨-౧-౩౯ ॥ * పఞ్చమ్యాః స్తోకాదిభ్యః ॥ ౬-౩-
౨ ॥ అలుగుత్తరపదే । స్తోకాన్ముక్తః । అన్తికాదాగతః । అ
భ్యాసాదాగతః । దూరాదాగతః॥ కృచ్ఛ్రాదాగతః * షష్ఠీ ॥
౨-౨-౮ ॥ సుబన్తేన ప్రాగ్వత్ । రాజపురుషః * పూర్వా
వరాధరోత్తరమేకదేశినైకాధికరణే ॥ ౨-౨-౧ ॥ అవయ
వినా సహ పూర్వాదయః సమస్యన్తే ఏకత్వసంఖ్యావిశిష్టశ్చేద
వయవీ। షష్ఠీసమాసాపవాదః । పూర్వం కాయస్య పూర్వకా
యః । అపరకాయః।ఏకాధికరణే కిమ్ । పూర్వశ్ఛాత్త్రాణామ్ *
అర్ధం నపుంసకమ్ ॥ ౨-౨-౨ ॥ సమాంశవాచ్యర్ధశబ్దో ని
త్యం క్లీబే ప్రాగ్వత్ । అర్ధం పిప్పల్యా అర్ధపిప్పలీ * సప్తమీ శౌ
ణ్డైః ॥ ౨-౧-౪౦ ॥ సప్తమ్యన్తం శౌణ్డాదిభిః ప్రాగ్వత్ । అ
క్షేషు శౌణ్డః । అక్షశౌణ్డః । ఇత్యాది ।ద్వితీయాతృతీయేత్యా
దియోగవిభాగాదన్యత్రాపి ద్వితీయాదివిభక్తీనాం ప్రయోగవ
శాత్ సమాసో జ్ఞేయః * దిక్సంఖ్యే సంజ్ఞాయామ్ ॥ ౨-౧-
౫౦ ॥ సంజ్ఞాయామేవేతి నియమార్థం సూత్రమ్ । పూర్వేషు

కామశకీం । సప్తఋషయః । సప్తర్షయః । తేనేహన । ఉత్త
రావృక్షాః । పఞ్చబ్రాహ్మణాః * తద్ధితార్థోత్తరపదసమా
హారేచ ॥ ౨ - ౧ - ౫౧ ॥ తద్ధితార్థేవిషయేఉత్తరపదేచపర
తఃసమాహారేచవాచ్యేదిక్సంఖ్యేప్రాగ్వత్ ।పూర్వస్యాంశా
లాయాంభవఃపూర్వశాలాఇతిసమాసేజాతే సర్వనామ్నో
వృత్తిమాత్రేపుంవద్భావః * దిక్పూర్వపదాదసంజ్ఞాయాం
ఞః ॥ ౪ - ౨ - ౧౦౭ ॥ అస్మాత్ప్రాగ్వాద్యర్థే ఞః స్యాదసంజ్ఞా
యామ్ * తద్ధితేష్వచామాదేః ॥ ౭ - ౨ - ౧౧౭ ॥ ఞితిణితి
చతద్ధితేష్వచామాదేరచోవృద్ధిఃస్యాత్ । యస్యేతిచ । పౌర్వ
శాలః । పఞ్చగావోధనంయస్యేతిత్రిపదేబహువ్రీహౌ * ద్వ
న్ద్వతత్పురుషయోరుత్తరపదేనిత్యసమాసవచనమ్ * గోరత
ద్ధితలుకి ॥ ౫ - ౪ - ౯౨ ॥ గోఽన్తాత్తత్పురుషాట్టచ్ స్యాత్ స
మాసాన్తోనతుతద్ధితలుకి । పఞ్చగవధనః * తత్పురుషఃసమా
నాధికరణఃకర్మధారయః ॥ ౧ - ౨ - ౪౨ ॥ సంఖ్యాపూర్వో
ద్విగుః ॥ ౨ - ౧ - ౫౨ ॥ తద్ధితార్థేత్యత్రోక్తస్త్రివిధఃసంఖ్యా
పూర్వోద్విగుసంజ్ఞఃస్యాత్ * ద్విగురేకవచనమ్ ॥ ౨ - ౪
౧ ॥ ద్విగ్వర్థఃసమాహారఏకవత్ స్యాత్ * సనపుంసకమ్ ॥
౨ - ౪ - ౧౭ ॥ సమాహారేద్విగుర్ద్వన్ద్వశ్చనపుంసకంస్యా
త్ । పఞ్చానాంగవాం సమాహారః పఞ్చగవమ్ * విశేష
ణంవిశేష్యేణబహులమ్ ॥ ౨ - ౧ - ౫౭ ॥ భేదకంభేద్యేనస
మానాధికరణేనబహులంప్రాగ్వత్ ।నీలముత్పలంనీలోత్పలమ్ ।
బహులగ్రహణాత్ క్వచిన్నిత్యమ్ । కృష్ణసర్పః । క్వచిన్న । రా
మోజామదగ్న్యః * ఉపమానానిసామాన్యవచనైః ॥ ౨-౧-౫౫ ॥

ఘనశ్యామః * శాకపార్థివాదీనాముత్తరపదలోపోవక్తవ్యః । శాకప్రియఃపార్థివఃశాకపార్థివః । దేవబ్రాహ్మణః * నఞ్ ॥ ౨ - ౨ - ౬ ॥ నఞ్సుపాప్రాగ్వత్ * నలోపోనఞః ॥ ౬ - ౩ - ౭౩ ॥ నఞోనస్యలోపఉత్తరపదే। అబ్రాహ్మణః* తస్మాన్నుడచి ॥ ౬ - ౩ - ౭౪ ॥ లుప్తనకారాన్నఞఉత్తరపదస్యాజాదేర్నుట్ । అనశ్వః । నైకధేత్యాదౌతునశబ్దేనసహ సుప్సుపేతిసమాసః * కుగతిప్రాదయః ॥ ౨- ౨-౧౮॥ ఏతేసమర్థేననిత్యంసమస్యన్తే । కుత్సితఃపురుషఃకుపురుషః *ఊర్యాదిచ్విడాచశ్చ ॥ ౧ - ౪ - ౬౧ ॥ ఊర్యాదయశ్చ్వ్యన్తా డాజన్తాశ్చక్రియాయోగేగతిసంజ్ఞాఃస్యుః ః ఊరీకృత్య । శుక్లీకృత్య । పటపటాకృత్య।సుపురుషః * ప్రాదయోగతాద్యర్థేప్రథమయా । ప్రగతఆచార్యః । ప్రాచార్యః। అత్యాదయః క్రాన్తాద్యర్థేద్వితీయయా। అతిక్రాన్తోమాలామితివిగ్రహే * ఏకవిభక్తిచాపూర్వనిపాతే ॥ ౧-౨-౪౪॥ విగ్రహేయన్నియతవిభక్తికంతదుపసర్జనంనతుతస్యపూర్వనిపాతః * గోస్త్రియోరుపసర్జనస్య ॥ ౧ · ౨ - ౪౮॥ ఉపసర్జనంయోగోశబ్దః స్త్రీప్రత్యయాన్తంచతదన్తస్యప్రాతిపదికస్యహ్రస్వః । అతిమాలః* అవాదయఃక్రుష్టాద్యర్థేతృతీయయా।అవక్రుష్టఃకోకిలయాఅవకోకిలః * పర్యాదయోగ్లానాద్యర్థేచతుర్థ్యా।పరిగ్లానోధ్యయనాయపర్యధ్యయనః * నిరాదయఃక్రాన్తాద్యర్థేపఞ్చమ్యా । నిష్క్రాన్తఃకౌశామ్బ్యానిష్కౌశామ్బిః * తత్రోపపదంసప్తమీస్థమ్ ॥ ౩- ౧-౯౨ ॥ సప్తమ్యన్తేపదేకర్మణీత్యాదౌ వాచ్యత్వేనస్థితంయత్కుమ్భాదితద్వాచకంపదముపపదం

స్యాత్ ॥ ఉపపదమతిఙ్ ॥ ౨ - ౨ - ౧౯ ॥ ఉపపదంసమర్థేననిత్యంసమస్యతే౽తిఙన్తశ్చ సమాసః । కుమ్భంకరోతీతికుమ్భకారః। అతిఙ్ కిమ్।మాభవాన్ భూత్। మాఙిలుఙితిసప్తమీనిర్దేశాన్మాఙుపపదమ్। గతికారకోపపదానాంకృద్భిఃసహసమాసవచనంప్రాక్ సుబుత్పత్తేః। వ్యాఘ్రీ।అశ్వక్రీతీ।కచ్ఛపీ।ఇత్యాది * తత్పురుషస్యాఙ్గులేః సంఖ్యావ్యయాదేః॥ ౫ - ౪- ౮౬ ॥ సంఖ్యావ్యయాదేరఙ్గుల్యన్తస్య తత్పురుషస్య సమాసాన్తో౽చ్ స్యాత్ । ద్వే అఙ్గులీప్రమాణమస్య ద్వ్యఙ్గులమ్ ।నిర్గతమఙ్గులిభ్యోనిరఙ్గులమ్ * అహఃసర్వైకదేశసంఖ్యాతపుణ్యాచ్చరాత్రేః ॥ ౫ - ౪ - ౮౭॥ ఏభ్యోరాత్రేరచ్ స్యాత్। చాత్ సంఖ్యావ్యయాదేః। అహర్గ్రహణంద్వన్ద్వార్థమ్ * రాత్రాహ్నాహాఃపుంసి ॥ ౨-౪-౨౯ ॥ ఏతదన్తౌద్వన్ద్వతత్పురుషౌ పుంస్యేవ।అహశ్చరాత్రిశ్చాహోరాత్రః ॥ సర్వరాత్రః।సంఖ్యాతరాత్రః *సంఖ్యాపూర్వంరాత్రంక్లీబమ్।ద్విరాత్రమ్।త్రిరాత్రమ్ * రాజాహఃసఖిభ్యష్టచ్ ॥౫ ౪-౯౧॥ఏతదన్తాత్ తత్పురుషాట్టచ్ । పరమరాజః * ఆన్మహతఃసమానాధికరణజాతీయయోః ॥ ౬ - ౩ - ౪౬ ॥ మహారాజః । ప్రకారవచనేజాతీయర్ । మహాప్రకారోమహాజాతీయః * ద్వ్యష్టనసంఖ్యాయామబహువ్రీహ్యశీత్యోః ॥ ౬ - ౩ - ౪౭ ॥ ఆత్ స్యాత్ । ద్వాదశ। అష్టావింశతిః * పరవల్లిఙ్గంద్వన్ద్వతత్పురుషయోః। ౨ - ౪ - ౨౬ ॥ కుక్కుటమయూర్యావిమే । మయూరీకుక్కుటావిమౌ । అర్ధపిప్పలీ * ద్విగుప్రాప్తాపన్నాలంపూర్వగతిసమాసేషు న । పఞ్చకపాలః పురోడాశః । ప్రాప్తోజీవికామ్

ప్రాప్తజీవికః । ఆపన్నజీవికః । అలంకుమార్యై । అలంకుమారిః । అతఏవజ్ఞాపకాత్ సమాసః । నిష్కౌశామ్బిః ॥ *అర్ధర్చాః పుంసిచ ॥ ౨ - ౪ - ౩౧ ॥ అర్ధర్చాదయఃపుంసి క్లీబేచస్యుః । అర్ధర్చః । అర్ధర్చమ్ । ఏవంధ్వజతీర్థశరీరమణ్డపయూపదేహాఙ్కుశకలశపాత్రసూత్రాదయః । సామాన్యేనపుంసకమ్ । మృదుపచతి । ప్రాతఃకమనీయమ్ ఇతితత్పురుషః *

శేషోబహువ్రీహిః ॥ ౨ - ౨ - ౨౩ ॥ అధికారోయమ్ । ప్రాగ్ద్వన్ద్వాత్ * అనేకమన్యపదార్థే ॥ ౨ - ౨ - ౨౪ ॥ అనేకంప్రథమాన్తమన్యస్యపదస్యార్థేవర్తమానంవాసమస్యతేసబహువ్రీహిః * సప్తమీవిశేషణేబహువ్రీహౌ ॥ ౨ - ౨ ౩౫ ॥ సప్తమ్యన్తంవిశేషణంచ బహువ్రీహౌ పూర్వంస్యాత్ । కణ్ఠేకాళః । అతఏవజ్ఞాపకాద్వ్యధికరణపదోబహువ్రీహిః * హలదన్తాత్ సప్తమ్యాఃసంజ్ఞాయామ్ ॥ ౬-౩-౯ ॥ హలన్తాదదన్తాచ్చసప్తమ్యాఅలుక్ । త్వచిసారః । ప్రాప్తముదకంయంప్రాప్తోదకోగ్రామః । ఊఢరథోఽనడ్వాన్ । ఉపహృతపశూరుద్రః । ఉద్ధృతౌదనాస్థాలీ । పీతామ్బరోహరిః । వీరపురుషకోగ్రామః * ప్రాదిభ్యోధాతుజస్యవాచ్యోవాచోత్తరపదలోపః । ప్రపతితపర్ణః । ప్రపర్ణః * నఞోఽస్త్యర్థానాంవాచ్యోవాచోత్తరపదలోపః । అవిద్యమానపుత్రోఽపుత్రః * స్త్రియాః పుంవద్భాషితపుంస్కాదనూఙ్ సమానాధికరణేస్త్రియామపూరణీప్రియాదిషు ॥ ౬ - ౩ - ౩౪ ॥ ఉక్తపుంస్కాదనూఙ్ ఊఙోభావోయత్రతథాభూతస్యస్త్రీవాచకశబ్దస్యపుంవాచకస్యేవరూపంసమానాధికరణే నతుపూరణ్యాం ప్రియాదౌచ

గోస్త్రియోరితిహ్రస్వః। చిత్రగుః। రూపవద్భార్యః। అనూఙ్ కిమ్। వామోరూభార్యః॥ అప్ పూరణీప్రమాణ్యోః ॥ ౫-౪-౧౧౬॥ పూరణార్థప్రత్యయాన్తం యత్ స్త్రీలిఙ్గం తదన్తాత్ ప్రమాణ్యన్తాచ్చ బహువ్రీహేరప్ స్యాత్ । కల్యాణీపఞ్చమీ యాసాం రాత్రీణాం తాః కల్యాణీపఞ్చమా రాత్రయః। స్త్రీప్రమాణీ యస్య స్త్రీప్రమాణః । అప్రియాదిషు కిమ్। కల్యాణీప్రియః ఇత్యాది॥ బహువ్రీహౌ సక్థ్యక్ష్ణోః స్వాఙ్గాత్ షచ్ ॥౫-౪-౧౧౩ ॥ స్వాఙ్గవాచిసక్థ్యక్ష్యన్తాద్బహువ్రీహేః షచ్। దీర్ఘసక్థః। జలజాక్షీ। స్వాఙ్గాత్ కిమ్ । దీర్ఘసక్థి శకటమ్ । స్థూలాక్షా వేణుయష్టిః । అక్ష్ణోఽదర్శనాదితి వక్ష్యమాణోఽచ్ ॥ ద్విత్రిభ్యాం ష మూర్ధ్నః ॥ ౫-౪-౧౧౫॥ ద్విమూర్ధః । త్రిమూర్ధః ॥ అన్తర్బహిర్భ్యాఞ్చ లోమ్నః ॥ ౫-౪-౧౧౭ ॥ అప్ స్యాత్ । అన్తర్లోమః । బహిర్లోమః ॥ పాదస్య లోపోఽహస్త్యాదిభ్యః ॥ ౫ - ౪ - ౧౩౮ ॥ హస్త్యాదివర్జితాదుపమానాత్పరస్య పాదస్య లోపః । వ్యాఘ్రస్యేవ పాదావస్య వ్యాఘ్రపాత్ । అహస్త్యాదిభ్యః కిమ్ । హస్తిపాదః । కుశూలపాదః ॥ సంఖ్యాసుపూర్వస్య ॥ ౫ - ౪ - ౧౪౦ ॥ లోపః స్యాత్ । ద్విపాత్ । సుపాత్ । ఉద్విభ్యాం కాకుదస్య ॥ ౫ - ౪ - ౧౪౮ ॥ లోపః స్యాత్ । ఉత్కాకుత్ వికాకుత్ ॥ పూర్ణాద్విభాషా ॥ ౫ - ౪ - ౧౪౯ ॥ పూర్ణకాకుత్ । పూర్ణకాకుదః ॥ సుహృద్దుర్హృదౌ మిత్రామిత్రయోః ॥ ౫ - ౪- ౧౫౦ ॥ సుహృన్మిత్రమ్। దుర్హృదమిత్రః॥ ఉరఃప్రభృతిభ్యః కప్ ॥ ౫ -౪-౧౫౧ ॥ కస్కాదిషు చ ॥౮-౩-౪౮ ॥ ఏష్విణ ఉత్తరస్య విసర్గస్య షోఽన్యస్య తు సః । ఇతి సః ।

వ్యాఘోరసర్కః । ప్రియసర్పిషర్కః * నిష్ఠా ॥ ౨ - ౨- ౩౬ నిష్ఠాన్తంబహువ్రీహౌపూర్వం స్యాత్ । యుక్తయోగః * శేషాద్విభాషా ॥ ౫ - ౪ - ౧౫౪ ॥ అనుక్తసమాసాన్తాద్బహువ్రీహేఃకబ్వా । మహాయశస్కః । మహాయశాః ఇతి బహువ్రీహిః * * *

చార్థేద్వన్ద్వః॥ ౨ - ౨ - ౨౯ ॥ అనేకంసుబన్తంచార్థేవర్తమానంవాసమస్యతేసద్వన్ద్వః । సముచ్చయాన్వాచయేతరేతరయోగసమాహారాశ్చార్థాః । తత్రేశ్వరంగురుంచ భజస్వేతిపరస్పరనిరపేక్షస్యానేకస్యైకస్మిన్నన్వయః సముచ్చయః । భిక్షామటగాంచానయేత్యన్యతరస్యానుషఙ్గికత్వేనాన్వయోఽన్వాచయః । అనయోరసామర్థ్యాత్ సమాసోనధవఖదిరౌఛిన్ధీతిమిలితానామన్వయఇతరేతరయోగః । సంజ్ఞాపరిభాషమితిసమూహఃసమాహారః * రాజదన్తాదిషుపరమ్॥ ౨ - ౨ - ౩౧ ॥ ఏషుపూర్వప్రయోగార్హంపరంస్యాత్ । దన్తానాంరాజారాజదన్తః * ధర్మాదిష్వనియమః । అర్థధర్మౌ । ధర్మార్థౌ । ఇత్యాది * ద్వన్ద్వేఘి ॥ ౨ - ౨ - ౩౨ ॥పూర్వంస్యాత్ । హరిహరౌ * అజాద్యదన్తమ్ ॥ ౨ -౨-౩౩॥ ఈశకృష్ణౌ * అల్పాచ్తరమ్ ॥ ౨ - ౨ - ౩౪ ॥ శివకేశవౌ * పితామాత్రా॥ ౧ - ౨ - ౭౦ ॥ మాత్రాసహోక్తౌపితావాశిష్యతే । పితరౌ । మాతాపితరౌ * ద్వన్ద్వశ్చ ప్రాణితూర్యసేనాఙ్గానామ్ ॥ ౨ - ౪ - ౨ ॥ ఏషాంద్వన్ద్వ ఏకవత్ । పాణిపాదమ్ । మార్దఙ్గికపాణవికమ్। రథికాశ్వారోహమ్*ద్వన్ద్వాచ్చుదషహాన్తాత్ సమాహారే॥౫-౪-౧౦౬॥

చవర్గాన్తాద్దషహాన్తాద్ద్వన్ద్వాట్టచ్ స్యాత్ సమాహారే । వాక్త్వచమ్। త్వక్స్రజమ్ । శమీదృషదమ్ । వాక్త్విషమ్। ఛత్త్రోపానహమ్ । సమాహారే కిమ్ । ప్రావృట్శరదౌ *
ఇతిద్వన్ద్వః

ఋక్పూరబ్ధూఃపథామానక్షే ॥ ౫-౪-౭౪॥ ఋగాద్యన్తస్య సమాసస్య అప్రత్యయోऽన్తావయవః। అక్షే యా ధూస్తదన్తస్య న । అర్ధర్చః । విష్ణుపురమ్ । విమలాపం సరః । రాజధురా । అక్షే తు । అక్షధూః । దృఢధూరక్షః । సఖిపథః । రమ్యపథో దేశః * అక్ష్ణోऽదర్శనాత్ ॥ ౫-౪-౭౬॥ అచక్షుఃపర్యాయాదక్ష్ణోऽచ్ స్యాత్ । గవామక్షీవ గవాక్షః* ఉపసర్గాదధ్వనః ॥ ౫-౪-౮౫ ॥ ప్రగతో ధ్వానం ప్రాధ్వో రథః * న పూజనాత్ ॥ ౫-౪-౬౯ ॥ పూజనార్థాత్ పరేభ్యః సమాసాన్తా న స్యుః । సురాజా । అతిరాజా
ఇతిసమాసాన్తాః

సమర్థానాంప్రథమాద్వా । ౪-౧-౮౨ ॥ ఇదమధిక్రియతే । ప్రాగ్దిశ ఇతి యావత్ * అశ్వపత్యాదిభ్యశ్చ * ౪-౧-౮౪ ॥ ఏభ్యోऽణ్ స్యాత్ ప్రాగ్దీవ్యతీయేష్వర్థేషు * తద్ధితేష్వచామాదేః ॥ ౭-౨-౧౧౭ ॥ ఞితి ణితి చ తద్ధితే పరే అచామాదేరచో వృద్ధిః స్యాత్ । అశ్వపతేరపత్యాది । ఆశ్వపతమ్ । గాణపతమ్ * దిత్యదిత్యాదిత్యపత్యుత్తరపదాణ్ణ్యః ॥ ౪-౧-౮౫ ॥ ప్రాగ్దీవ్యతీయేష్వర్థేషు । దితేరపత్యం దైత్యః। అదితేరాదిత్యస్య వా ఆదిత్యః । ప్రాజాపత్యః* దేవాద్యఞఞౌ దైవ్యమ్ । దైవమ్ * బహిషష్టిలోపో యఞ్ చ । బాహ్యః ।

ఈకక్ చ * కితిచ ॥ ౭ - ౨ - ౧౧౮ ॥ అచామాదేరచోవృ
ద్ధిఃస్యాత్ । బాహీకః * గోరజాదిప్రసఙ్గేయత్ ।గోరపత్యా
ది । గవ్యమ్ * ఉత్సాదిభ్యోఽఞ్ ॥ ౪ - ౧ - ౮౬ ॥ ఔత్సః
ఇత్యపత్యాదివికారాన్తార్థాః ప్రత్యయాః * స్త్రీపుంసా
భ్యాంనఞ్స్నఞౌభవనాత్ ॥ ౪ - ౧ - ౮౭ ॥ ధాన్యానాం
భవనఇత్యతః ప్రాగర్థేష్వాభ్యామేతౌ స్తః । స్త్రైణః। పౌంస్నః*
తస్యాపత్యమ్ ॥౪-౧-౯౨ ॥ షష్ఠ్యన్తాత్ కృతసంధేః సమర్థా
దపత్యేఽర్థేఉక్తావక్ష్యమాణాశ్చ ప్రత్యయావాస్యుః * ఓర్గుణః।
౬ - ౪ - ౧౪౬ ॥ ఉవర్ణాన్తస్యభస్యగుణస్తద్ధితే। ఉపగోర
పత్యమౌపగవః । ఆశ్వపతః। దైత్యః । ఔత్సః । స్త్రైణః ।పౌం
స్నః * అపత్యంపౌత్రప్రభృతి గోత్రమ్ ॥ ౪ ౧ - ౧౬౨ ॥
అపత్యత్వేనవివక్షితంపౌత్రాదిగోత్రసంజ్ఞంస్యాత్ * ఏకో
గోత్రే ॥ ౪ - ౧ - ౯౩ ॥ ప్రత్యయఃస్యాత్ । ఉపగోర్గోత్రా
పత్యమౌపగవః * గర్గాదిభ్యోయఞ్ ॥ ౪ - ౧ - ౧౦౫ ॥
గోత్రాపత్యే । గర్గస్యగోత్రాపత్యంగార్గ్యః । వాత్స్యః *
యఞఞోశ్చ ॥ ౨ - ౪ - ౬౪ ॥ గోత్రేయద్యఞన్తమఞన్తం
చతదవయవయోరేతయోర్లుక్ తత్కృతేబహుత్వే నతు స్త్రి
యామ్ । గర్గాః । వత్సాః * జీవతితువంశ్యేయువా ॥ ౪ -౧
౧౬౩ ॥ వంశ్యేపితాదౌజీవతిపౌత్రాదేర్యదపత్యంచతుర్థా
దితద్యువసంజ్ఞమేవస్యాత్ * గోత్రాద్యూన్యస్త్రియామ్ ॥
౪ - ౧ - ౯౪ ॥ యూన్యపత్యేగోత్రప్రత్యయాన్తాదేవప్రత్య
యఃస్యాత్ స్త్రియాంతునయువసంజ్ఞా * యఞిఞోశ్చ ॥౪-౧
౧౦౧ ॥గోత్రేయౌయఞిఞౌతదన్తాత్ ఫక్ *ఆయనేయీనీయి

యుఃఫఢఖఛఘాం ప్రత్యయాదీనామ్ ॥ ౭-౧-౨ ॥ ప్ర-
యాదేః ఫస్య ఆయన్ ఢస్య ఏయ్ ఖస్య ఈన్ ఛస్య ఈయ్ ఘస్య ఇ-
య్ ఏతే స్యుః । గర్గస్య యువాపత్యం గార్గ్యాయణః । దాక్షా-
యణః * అత ఇఞ్ ॥ ౪-౧-౯౫ ॥ అపత్యేర్థే । దాక్షిః *
బాహ్వాదిభ్యశ్చ ॥ ౪-౧-౯౬ ॥ బాహవిః । ఔడులోమిః ।
ఆకృతిగణోఽయమ్ * అనృష్యానన్తర్యే బిదాదిభ్యోఞ్ ॥ ౪-
౧-౧౦౪ ॥ ఏత్వత్రానృషయస్తేభ్యోపత్యేన్యత్ర తు గోత్రే
బిదస్య గోత్రం బైదః । బైదౌ । బిదాః । పుత్రస్యాపత్యం పౌ-
త్రః । పౌత్రౌ । పౌత్రాః । ఏవం దౌహిత్రాదయః * శివాది-
భ్యోఽణ్ ॥౪-౧-౧౧౨ ॥ అపత్యే । శైవః । గాఙ్గః * ఋష్య-
న్ధకవృష్ణికురుభ్యశ్చ ॥ ౪-౧-౧౧౪ ॥ ఋషిభ్యః । వాసి-
ష్ఠః । వైశ్వామిత్రః । అన్ధకేభ్యః । శ్వాఫల్కః । వృష్ణిభ్యః । వా-
సుదేవః । కురుభ్యః । నాకులః । సాహదేవః * మాతురుత్
సంఖ్యాసమ్భద్రపూర్వాయాః ॥ ౪-౧-౧౧౫ ॥ సంఖ్యాది-
పూర్వస్య మాతృశబ్దస్య ఉదాదేశః స్యాదణ్ ప్రత్యయశ్చ । ద్వై-
మాతురః । షాణ్మాతురః । సాంమాతురః । భాద్రమాతురః
స్త్రీభ్యో ఢక్ ॥ ౪-౧-౧౨౦ ॥ స్త్రీప్రత్యయాన్తేభ్యో ఢక్
వైనతేయః । కన్యాయాః కనీన చ ॥ ౪-౧-౧౧౬ ॥ చాద-
ణ్ । కానీనో వ్యాసః కర్ణశ్చ * రాజశ్వశురాద్యత్ ॥ ౪-౧-
౧౩౭ ॥ రాజ్ఞో జాతావేవ * యేచాభావకర్మణోః ॥ ౬-౪-
౧౬౮ ॥ యాదౌ తద్ధితే అన్ ప్రకృత్యా స్యాన్నతు భావకర్మణోః
రాజన్యః । జాతావేవేతి కిమ్ * అన్ ॥ ౬-౪-౧౬౭ ॥ అన్
ప్రకృత్యాఽణి పరే । రాజనః । శ్వశుర్యః * క్షత్రాద్ఘః ॥ ౪-౧-౧౩౮

క్షత్రియః । జాతావిత్యేవ। క్షాత్రిరన్యః* రేవత్యాదిభ్యష్ఠక్ ॥ ౪ - ౧ - ౧౪౬ ॥ * ఠస్యేకః ॥ ౭ - ౩ - ౫౦ ॥ అఙ్గాత్ పరస్య ఠస్యేకాదేశః । రైవతికః * జనపదశబ్దాత్ క్షత్రియాదఞ్ ॥ ౪ - ౧ - ౧౬౮ ॥ జనపదక్షత్రియవాచకాచ్ఛబ్దాదఞపత్యే । పాఞ్చాలః * క్షత్రియసమానశబ్దాజ్జనపదాత్ తస్య రాజన్యపత్యవత్ । పఞ్చాలానాం రాజా పాఞ్చాలః * పురోరణ్ ॥ పౌరవః * పాణ్డోర్డ్యణ్ ॥ పాణ్డవః * కురునాదిభ్యో ణ్యః ॥ ౪ -౧ - ౧౭౨ ॥ కౌరవ్యః । నైషధ్యః * తే తద్రాజాః ॥ ౪ - ౧ - ౧౭౪॥ అఞాదయస్తద్రాజసంజ్ఞాః స్యుః * తద్రాజస్య బహుషు తేనైవాస్త్రియామ్ ॥ ౨-౪-౬౨॥ బహుష్వర్థేషు తద్రాజస్య లుక్ తత్ కృతే బహుత్వే న తు స్త్రియామ్ । పఞ్చాలాః । ఇత్యాది * కమ్బోజాల్లుక్ ॥ ౪ - ౧ ౧౭౫ ॥ అస్మాత్ తద్రాజస్య లుక్ । కమ్బోజః । కమ్బోజౌ * కమ్బోజాదిభ్య ఇతి వక్తవ్యమ్ । చోళః । శకః । కేరళః । యవనః ఇత్యపత్యాధికారః *

తేన రక్తం రాగాత్ ॥ ౪-౨-౧ ॥ అణ్ స్యాత్ । కషాయేణ రక్తం వస్త్రం కాషాయమ్ * నక్షత్రేణ యుక్తః కాలః ॥ ౪-౨-౩ ॥ అణ్ స్యాత్ । తిష్యపుష్యయోర్నక్షత్రాణి యలోప ఇతి వాచ్యమ్ । పుష్యేణ యుక్తం పౌషమహః * లుబవిశేషే ॥ ౪ - ౨ - ౪ ॥ పూర్వేణ విహితస్య లుప్ షష్టిదణ్డాత్మకస్య కాలస్యావాన్తరవిశేషశ్చేన్న గమ్యతే । అద్య పుష్యః * దృష్టం సామ ॥ ౪ - ౨ - ౭ ॥ తేనేత్యేవ । వసిష్ఠేన దృష్టం వాసిష్ఠం సామ । వామదేవాడ్డ్యడ్డ్యౌ ॥ ౪ - ౨ - ౯ ॥ వామదేవేన దృష్టం సామ

వాసుదేవ్యమ్ * పరివృతోరథః ॥ ౪-౨-౧౦ ॥ అస్మిన్న ర్థేఽణ్ ప్రత్యయోభవతి। వస్త్రైఃపరివృతోవాస్త్రోరథః *త తోద్ధృతమమత్రేభ్యః ॥౪-౨-౧౪॥ శరావేఉద్ధృతఃశారా వఓదనః * సంస్కృతంభక్షాః॥౪-౨-౧౬॥సప్తమ్యన్తాదణ్ స్యాత్ సంస్కృతేర్థేయత్ సంస్కృతంభక్షాశ్చేత్ తేస్యుః। భ్రాష్ట్రేషుసంస్కృతాభ్రాష్ట్రాభక్షాః * సాస్యదేవతా॥ ౪-౨-౨౪ ॥ ఇన్ద్రోదేవతాస్యేతిఐన్ద్రంహవిః। పాశుపతమ్। బార్హస్పత్యమ్ * శుక్రాద్ఘన్ ॥ ౪-౨-౨౬॥ శుక్రియమ్* సోమాట్ట్యణ్ ॥ ౪-౨-౩౦॥ సౌమ్యమ్ * వాయ్వృతుపిత్రు షసోయత్ ॥ ౪-౨-౩౧॥ వాయవ్యమ్ ।ఋతవ్యమ్ * రీ ఙ్ఋతః ॥ ౭-౪-౨౭ ॥అకృద్యకారేఽసార్వధాతుకేయ కారేచ్వౌచపరేఋతోరీఙాదేశః। యస్యేతిచ। పిత్ర్యమ్ ।ఉ షస్యమ్ * పితృవ్యమాతులమాతామహపితామహాః ॥ ౪-౨-౩౬॥ ఏతేనిపాత్యన్తే। పితుర్భ్రాతాపితృవ్యః ।మాతు ర్భ్రాతామాతులః। మాతుఃపితామాతామహః। పితుఃపితా పితామహః * తస్యసమూహః ॥ ౪-౨-౩౭ ॥ కాకా నాంసమూహఃకాకమ్ * భిక్షాదిభ్యోఽణ్ ॥ ౪-౨-౩౮॥ భైక్షమ్। గర్భిణీనాంసమూహోగార్భిణమ్। ఇహ భస్యా ఢేతద్ధితఇతిపుంవద్భావేకృతే * ఇనణ్యనపత్యే ॥ ౬-౪-౧౬౪ ॥ అనపత్యార్థేణిఇన్ప్రకృత్యా। తేననస్తద్ధితఇతిటిలో పోన। యువతీనాంసమూహోయౌవతమ్ * గ్రామజనబన్ధు భ్యస్తల్ ।౪-౨-౪౩ ॥ తలన్తంస్త్రియామ్। గ్రామతా జనతా। బన్ధుతా। గజసహాయాభ్యాఞ్చేతివక్తవ్యమ్ *

గణతా। సహాయతా। అహ్నః ఖః క్రతౌ। అహీనః * అచిత్త
హస్తిధేనోష్ఠక్ ॥ ౪-౨-౪౭ ॥ * ఇసుసుక్తాన్తాత్కః ॥ ౭-౩-౫౧ ॥
ఇసుసుక్తాన్తాత్ పరస్య ఠస్య కః। సాక్తుకమ్। హాస్తి
కమ్। క్రైమకమ్ * తదధీతే తద్వేద ॥ ౪-౨-౫౯ ॥ * న
య్వాభ్యాం పదాన్తాభ్యాం పూర్వౌ తు తాభ్యామైచ్ ॥ ౭-౩
౩ ॥ పదాన్తాభ్యాం యకారవకారాభ్యాం పరస్య న వృద్ధిః కింతు
తాభ్యాం పూర్వౌ క్రమాదేతావాగమౌ స్తః। వ్యాకరణమధీ
తే వేద వా వైయ్యాకరణః * క్రమాదిభ్యో వున్ ॥ ౪ః౨-౬౧ ॥
క్రమకః। పదకః। శిక్షకః। మీమాంసకః * తదస్మిన్నస్తీతి
దేశే తన్నామ్ని ॥ ౪-౨-౬౭ ॥ ఉదుమ్బరాః సన్త్యస్మిన్ దే
శే ఔదుమ్బరో దేశః * తేన నిర్వృత్తమ్ ॥ ౪-౨-౬౮ ॥ కు
శామ్బేన నిర్వృత్తా నగరీ కౌశామ్బీ * తస్య నివాసః ॥ ౪-౨
౬౯ ॥ శిబీనాం నివాసో దేశః శైబః * అదూరభవశ్చ ॥ ౪-౨
౭౦ ॥ విదిశాయా అదూరభవం వైదిశమ్ * జనపదే లుప్ ॥౧
౨-౫౧ ॥ జనపదే వాచ్యే చాతురర్థికస్య లుప్ * లుపి యు
క్తవద్వ్యక్తివచనే ॥ ౧-౨-౫౧ ॥ లుపి సతి ప్రకృతివల్లిఙ్గవ
చనే స్తః। పఞ్చాలానాం నివాసో జనపదః పఞ్చాలాః। కురవః।
అఙ్గాః। వఙ్గాః। కలిఙ్గాః * వరణాదిభ్యశ్చ ॥ ౪-౨-౮౨ ॥
అజనపదార్థ ఆరమ్భః। వరణానామదూరభవం నగరం వర
ణాః * కుముదనడవేతసేభ్యో డ్మతుప్ ॥ ౪-౨-౮౭ ॥ *
ఝయః ॥ ౮-౨-౧౦ ॥ ఝయన్తాన్మతోర్మస్య వః। కుము
ద్వాన్। నడ్వాన్ * మాదుపధాయాశ్చ మతోర్వోఽయవాది
భ్యః ॥ ౮-౨-౯ ॥ మవర్ణావర్ణాన్తాన్మవర్ణోపధాచ్చ యవాది

వర్జితాత్ పరస్య మతోర్మస్య వః । వేతస్వాన్ * నడశాదా
డ్డ్వలచ్ ॥ ౪ - ౨ - ౮౮ ॥ నడ్వలః * శిఖాయా వలచ్ ॥
౪ - ౨ - ౮౯ ॥ శిఖావలః * ఇతి చాతురర్థికాః *

శేషే ॥ ౪ - ౨ - ౯౨ ॥ అపత్యాదిచతురర్థ్యన్తాదన్యో
ర్థః శేషస్తత్రాణాదయః స్యుః । చక్షుషా గృహ్యతే చాక్షుషం
రూపమ్ । శ్రావణః శబ్దః । ఔపనిషదః పురుషః । దృషది పిష్టా
దార్షదాః సక్తవః । చతుర్భిరుహ్యతే చాతురం శకటమ్ । చతు
ర్దశ్యాం దృశ్యతే చాతుర్దశం రక్షః । తస్య వికార ఇత్యతః ప్రాక్
శేషాధికారః * రాష్ట్రావారపారాద్ ఘఖౌ ॥ ౪ - ౨ - ౯౩ ॥
రాష్ట్రే జాతాది రాష్ట్రియః । అవారపారీణః * అవారపా
రాద్విగృహీతాదపి విపరీతాచ్చేతి వక్తవ్యమ్ । అవారీణః । పా
రీణః । పారావారీణః । ఇహ ప్రకృతివిశేషాద్ఘాదయష్ట్యుట్యు
లన్తా ఉచ్యన్తే తేషాం జాతాదయోఽర్థవిశేషాః సమర్థవిభక్త
యశ్చ వక్ష్యన్తే * గ్రామాద్యఖఞౌ ॥ ౪ - ౨ - ౯౪ ॥ గ్రా
మ్యః । గ్రామీణః * నద్యాదిభ్యో ఢక్ ॥ ౪ - ౨ - ౯౭ ॥ నా
దేయమ్ । మాహేయమ్ । వారాణసేయమ్ * దక్షిణాపశ్చా
త్పురసస్త్యక్ ॥ ౪ - ౨ - ౯౮ ॥ దాక్షిణాత్యః । పాశ్చాత్యః ।
పౌరస్త్యః * ద్యుప్రాగపాగుదక్ప్రతీచో యత్ ॥ ౪ - ౨ - ౧౦౧ ॥
దివ్యమ్ । ప్రాచ్యమ్ । అపాచ్యమ్ । ఉదీచ్యమ్ । ప్రతీచ్యమ్ *
అవ్యయాత్ త్యప్ ॥ ౪ - ౨ - ౧౦౪ ॥ అమేహక్వతసిత్రే
భ్య ఏవ । అమాత్యః । ఇహత్యః । క్వత్యః । తతస్త్యః । తత్ర
త్యః । త్యబ్నేర్ధ్రువే । నిత్యః * వృద్ధిర్యస్యాచామాదిస్తద్వృ
ద్ధమ్ ॥ ౧ - ౧ - ౭౩ ॥ యస్య సముదాయస్యాచాం మధ్యే

ుర్వృద్ధి స్తద్వృద్ధసంజ్ఞంస్యాత్ * త్యదాదీనిచ ॥ ౧ - ౧ -
౪ ॥ వృద్ధసంజ్ఞానిస్యుః * వృద్ధాచ్ఛః ॥ ౪ - ౨ - ౧౧౪॥
ీయః । తదీయః । వానామధేయస్య । వృద్ధసంజ్ఞా । దేవ
ద త్తీయః । దైవద త్తః * గహాదిభ్యశ్చ ॥ ౪ - ౨ -౧౩౮ ॥
హీయః * యుష్మదస్మదోరన్యతరస్యాంఖఇఞ్ చ ॥ ౪ - ౩ -
। ॥ చాచ్ఛః । పక్షేణ్ । యువయోర్యుష్మాకం వా యం
యుష్మదీయః । అస్మదీయః * తస్మిన్నణిచ యుష్మాకాస్మా
కౌ ॥ ౪ - ౩ - ౨ ॥ యుష్మదస్మదోరేతావాదేశౌ స్తఃఖఞిఅణి
చ । యౌష్మాకీణః । ఆస్మాకీనః । యౌష్మాకః । ఆస్మాకః * తవ
మమకావేకవచనే ॥ ౪ - ౩ -౩ ॥ ఏకార్థవాచినోర్యుష్మద
స్మదో స్తవకమమకౌస్తఃఖఞిఅణిచ । తావకీనః । తావకః । మా
మకీనః । మామకః । ఛేతు * ప్రత్యయోత్తరపదయోశ్చ ॥
౭ - ౨ - ౯౮ ॥ మపర్యన్తయోరనయోరేకార్థవాచినో స్త్వ
మౌ స్తఃప్రత్యయేఉత్తరపదేచపరతః । త్వదీయః । మదీయః ।
త్వత్పుత్రః । మత్పుత్రః * మధ్యాన్మః ॥ ౪ - ౩-౮ ॥ మధ్య
మః * కాలాట్ఠఞ్ ॥ ౪-౩-౧౧ ॥ కాలికమ్ । మాసికమ్ ।
సాంవత్సరికమ్ అవ్యయానాంభమాత్రేటిలోపః । సాయంప్రాతి
కః । పౌనఃపునికః * ప్రావృషఏణ్యః ॥ -౪-౩ - ౧౭ ॥ ప్రావృషే
ణ్యః * సాయంచిరంప్రాహ్ణేప్రగేఽవ్యయేభ్యష్ట్యుట్యులౌతుట్ చ॥
౪-౩ - ౨౩ ॥ సాయమిత్యాదిభ్యశ్చతుర్భ్యోఽవ్యయేభ్యశ్చ కాల
వాచిభ్యష్ట్యుట్యులౌ స్త స్తయోస్తుట్ చ । సాయంతనమ్ । చిరం
తనమ్ । ప్రాహ్ణేప్రగేఅనయోరేదన్తత్వంనిపాత్యతే । ప్రాహ్ణేత
నమ్ । ప్రగేతనమ్ । దోషాతనమ్ * తత్రజాతః ॥ ౪-౩-౨౫

సప్తమీసమర్థాజ్జాతఇత్యర్థేఽణాదయోఘాదయశ్చస్యుః । స్రు
ఘ్నేజాతః । స్రౌఘ్నః ।ఉత్సేజాతః । ఔత్సః । రాష్ట్రేజా
తః । రాష్ట్రియః। అవారపారేజాతః । అవారపారీణః । ఇ
త్యాది * ప్రావృషష్ఠప్ ॥ ౪ - ౩ - ౨౬ ॥ ఏణ్యాపవాదః ।
ప్రావృషికః * ప్రాయభవః ॥ ౪ - ౩ - ౩౯ ॥ తత్రేత్యేవ ।
స్రుఘ్నేప్రాయేణబాహుల్యేనభవతిస్రౌఘ్నః * సంభూతే॥
౪ - ౩ - ౪౧ ॥ స్రుఘ్నేసంభవతి । స్రౌఘ్నః * కోశాడ్ఢ
ఞ్ ॥ ౪ - ౩ - ౪౨ ॥ కౌశేయంవస్త్రమ్ * తత్రభవః ॥౪-
౩ - ౫౩ ॥ స్రౌఘ్నః । ఔత్సః। రాష్ట్రియః * దిగాదిభ్యో
యత్ ॥ ౪ - ౩ - ౫౪ ॥ దిశ్యమ్॥ వర్గ్యమ్ * శరీరావయ
వాచ్చ । ౪ - ౩ - ౫౫ ॥ దన్త్యమ్ । కణ్ఠ్యమ్ ।అధ్యాత్మాదే
ష్ఠఞిష్యతే । అధ్యాత్మే భవమాధ్యాత్మికమ్ * అనుశతికాదీ
నాంచ ॥ ౭ - ౩ - ౨౦ ॥ ఏషాముభయపదవృద్ధిర్ఞితిణితికితి
చ । ఆధిదైవికమ్ । ఆధిభౌతికమ్ । ఐహలౌకికమ్ । ఆకృతిగ
ణోఽయమ్ * జిహ్వామూలాఙ్గులేశ్ఛః ॥ ౪ - ౩ - ౬౨ ॥జి
హ్వామూలీయమ్ । అఙ్గులీయమ్ *వర్గాన్తాచ్చ ॥ ౪-౩-౬౩॥
కవర్గీయమ్ * తతఆగతః ॥ ౪ - ౩ - ౭౪ ॥ స్రుఘ్నాదాగ
తః । స్రౌఘ్నః * ఠగాయస్థానేభ్యః ॥ ౪ - ౪ - ౭౫ ॥
శుల్కశాలాయాఆగతః । శౌల్కశాలికః * విద్యాయోనిసం
బన్ధేభ్యోవుఞ్ ॥ ౪ - ౩ - ౭౭॥ ఔపాధ్యాయకః । పైతా
మహకః * హేతుమనుష్యేభ్యోన్యతరస్యాంరూప్యః॥ ౪-౩-
౮౧॥సమాదాగతంసమరూప్యమ్।పక్షేగహాదిత్వాచ్ఛః ।సమీ
యమ్। దేవదత్తరూప్యమ్। దైవదత్తమ్ *మయట్చ॥౪-౩-౮౨ ॥

సమమయమ్ । దేవదత్తమయమ్ * ప్రభవతి ॥ ౪-౩-౮౩॥ హిమవతఃప్రభవతిహైమవతీగఙ్గా*తద్గచ్ఛతిపథిదూతయోః॥ ౪-౩-౮౫ ॥ స్రుఘ్నంగచ్ఛతి । స్రౌఘ్నః । పన్థాదూతో వా * అభినిష్క్రామతిద్వారమ్ ॥ ౪-౩-౮౬ ॥ స్రుఘ్నమభినిష్క్రామతిస్రౌఘ్నంకాన్యకుబ్జద్వారమ్ * అధికృత్యకృతేగ్రన్థే ॥ ౪-౩-౮౭ ॥ శారీరకమధికృత్య కృతోగ్రన్థఃశారీరకీయః * సోఽస్యనివాసః ॥౪-౩-౮౯॥ స్రుఘ్నోనివాసోఽస్యస్రౌఘ్నః * తేనప్రోక్తమ్ ॥ ౪-౩-౧౦౧ ॥ పాణినినాప్రోక్తంపాణినీయమ్ * తస్యేదమ్ ॥౪-౩-౧౨౦॥ ఉపగోరిదమౌపగవమ్ ఇతి శైషికాః *

తస్యవికారః ॥ ౪-౩-౧౩౪ ॥ అశ్మనోవికారే టిలోపః । అశ్మనోవికారఆశ్మః । భాస్మనః । మార్త్తికః * అవయవేచప్రాణ్యోషధివృక్షేభ్యః ॥ ౪-౩-౧౩౫ ॥ చాద్వికారే । మయూరస్యావయవోవికారోవా మాయూరః । మౌర్వమ్ । కాణ్డంభస్మవా । పైప్పలమ్ * మయడ్వైతయోర్భాషాయామభక్ష్యాచ్ఛాదనయోః ॥ ౪-౩-౧౪౩ ॥ ప్రకృతిమాత్రాన్మయడ్వాస్యాద్వికారావయవయోః। అశ్మమయమ్। ఆశ్మనమ్ । అభక్ష్యేత్యాదికిమ్ । మౌద్గఃసూపః । కార్పాసమాచ్ఛాదనమ్ * నిత్యంవృద్ధశరాదిభ్యః ॥ ౪-౩-౧౪౪ ॥ ఆమ్రమయమ్ * గోశ్చపురీషే ॥ ౪-౩-౧౪౫ ॥ గోమయమ్ * గోపయసోర్యత్ ॥ ౪-౩-౧౬౦ ॥ గవ్యమ్ । పయస్యమ్ । ఇతిప్రాగ్దీవ్యతీయాః * *

ప్రాగ్వహతేష్ఠక్ ॥ ౪-౪-౧॥తద్వహతీత్యతఃప్రాక్

ఠగధిక్రియతే * తేనదీవ్యతిఖనతిజయతిజితమ్ ॥ ౪ - ౪ - ౨ ॥
అక్షైర్దీవ్యతిఖనతిజయతిజితంవాఆక్షికమ్ * సంస్కృతమ్ ॥
౪ - ౪ - ౩ ॥ దధ్నాసంస్కృతందాధికమ్ । మారిచికమ్ *
తరతి ॥౪-౪-౫॥ ఉడుపేనతరతిఔడుపికః * చరతి ౪-౪-
౮॥హస్తినాచరతిహాస్తికః। దధ్నాచరతిదాధికః*సంసృష్టే ॥
౪-౪-౨౨ ॥ దధ్నాసంసృష్టందాధికమ్ * ఉఞ్ఛతి॥౪-౪-౩౨ ॥
బదరాణ్యుఞ్ఛతిబాదరికః * రక్షతి ॥ ౪ - ౪ - ౩౩ ॥ సమా
జంరక్షతిసామాజికః * శబ్దదర్దురంకరోతి ॥ ౪-౪ - ౩౪ ॥
శబ్దంకరోతిశాబ్దికః ।దర్దురంకరోతిదార్దురికః * ధర్మంచరతి॥
౪ - ౪ - ౪౧ ॥ ధార్మికః * అధర్మాచ్చేతివక్తవ్యమ్ । ఆధర్మి
కః*శిల్పమ్॥౪-౪-౫౫॥ మృదఙ్గవాదనంశిల్పమస్యమార్దఙ్గికః *
ప్రహరణమ్ ॥ ౪ - ౪ -౫౭ ॥ అసిఃప్రహరణమస్యఆసికః। ధా
నుష్కః * శీలమ్ ॥ ౪ - ౪ - ౬౧ ॥ అపూపభక్షణంశీలమ
స్యఆపూపికః * నికటేవసతి ॥ ౪ - ౪ - ౭౩ ॥ నైకటికో
భిక్షుకః ఇతిఠగధికారః *

ప్రాగ్ఘితాద్యత్ ॥ ౪ - ౪ - ౭౫ ॥ తస్మైహితమిత్య
తఃప్రాగ్యదధిక్రియతే * తద్వహతిరథయుగప్రాసఙ్గమ్ ॥ ౪-
౪ - ౭౬ ॥ రథంవహతిరథ్యః । యుగ్యః । ప్రాసఙ్గ్యః *
ధురోయడ్ఢకౌ ॥ ౪ - ౪-౭౭॥ ధుర్యః।ధౌరేయః * నౌవయో
ధర్మవిషమూలమూలసీతాతులాభ్యస్తార్యతుల్యప్రాప్యవధ్యా
నామ్యసమసమితసంమితేషు ॥ ౪ - ౪ - ౯౧ ॥ నావాతా
ర్యంనావ్యంజలమ్ । వయసాతుల్యోవయస్యః ।ధర్మేణప్రాప్యం
ధర్మ్యమ్ । విషేణవధ్యఃవిష్యః। మూలేనఆనమ్యంమూల్యమ్ ।

మూలేనసమోమూల్యః । సీతయాసమితంసీత్యంక్షేత్రమ్ । తులయాసంమితంతుల్యమ్ * తత్రసాధుః ॥ ౪ - ౪ - ౯౮ ॥ సామసుసాధుః । సామన్యః । కర్మణ్యః । శరణ్యః*సభాయా యః ॥ ౪- ౪ - ౧౦౫ ॥ సభ్యః ఇతియతోవధిః *

ప్రాక్క్రీతాచ్ఛః ॥ ౫ - ౧ - ౧ ॥ తేనక్రీతమిత్యతః ప్రాక్ఛోఽధిక్రియతే * ఉగవాదిభ్యోయత్ ॥ ౫ -౧ , ౨ ॥ ఉవర్ణాన్తాద్గవాదిభ్యశ్చయత్ । ఛస్యాపవాదః । శఙ్కవ్యం దారు । గవ్యమ్ * నాభినభంచ । నభ్యోఽక్షః । నభ్యమఞ్జనమ్ * తస్మైహితమ్ ॥ ౫ - ౧ - ౫ ॥వత్సేభ్యోహితోవత్సీయోగోధుక్ * శరీరావయవాద్యత్ ॥ ౫ - ౧ - ౬ ॥ దన్త్యమ్ । కణ్ఠ్యమ్ । నస్యమ్ * ఆత్మనవిశ్వజనభోగోత్తరపదాత్ ఖః ॥ ౫ - ౧ - ౯ ॥ ఆత్మాధ్వానౌఖే ॥ ౬ - ౪ - ౧౬౯ ॥ ఏతౌఖేప్రకృత్యాస్తః ।ఆత్మనేహితమాత్మనీనమ్।విశ్వజనీనమ్। మాతృభోగీణః ఇతిఛయతోఃపూర్ణోఽవధిః *

ప్రాగ్వతేష్ఠక్ ॥ ౫ - ౧ - ౧౮ ॥ తేనతుల్యమిత్యతః ప్రాక్ఠఞధిక్రియతే* * తేనక్రీతమ్ ॥ ౫ - ౧ - ౩౭ ॥సప్తత్యాక్రీతంసాప్తతికమ్ । ప్రాస్థికమ్ * తస్యేశ్వరః ॥ ౫ - ౧ - ౪౨ ॥ సర్వభూమిపృథివీభ్యామణఞౌస్తః । అనుశతికాదీనాం చ । సర్వభూమేరీశ్వరఃసార్వభౌమః। పార్థివః *పఙ్క్తివింశతిత్రింశచ్చత్వారింశత్పఞ్చాశత్షష్టిసప్తత్యశీతినవతిశతమ్॥౫-౧- ౫౯ ॥ ఏతేరూఢశబ్దానిపాత్యన్తే * తదర్హతి॥౫-౧-౬౩ ॥ శ్వేతఛత్రమర్హతిశ్వైతఛత్రికః *దణ్డాదిభ్యోయః॥౫-౧-౬౬ ॥ ఏభ్యోయః । దణ్డమర్హతిదణ్డ్యః।అర్ఘ్యః।వధ్యః * తేననిర్వృ

త్రమ్॥౫-౧-౭౯॥అహ్నానిర్వృత్తమాహ్నికమ్ ఇతిఠఞోవధిః ✻ తేనతుల్యంక్రియాచేద్వతిః॥ ౫ - ౧ - ౧౧౫ ॥ బ్రాహ్మణేనతుల్యంబ్రాహ్మణవదధీతే। క్రియాచేత్ కిమ్ ।గుణతుల్యేమాభూత్ । పుత్రేణతుల్యఃస్థూలః ✻ తత్రతస్యేవ ॥ ౫-౧-౧౧౬॥ మథురాయామివమథురావత్ స్రుఘ్నేప్రాకారః। చైత్రస్యేవచైత్రవన్మైత్రస్యగావః ✻ తస్యభావస్త్వతలౌ॥ ౫-౧-౧౧౯ ॥ ప్రకృతిజన్యబోధేప్రకారోభావః । గోర్భావోగోత్వమ్ । త్వాన్తంక్లీబమ్ ✻ ఆచత్వాత్ ॥ ౫ - ౧ - ౧౨౦ ॥ బ్రహ్మణస్త్వ ఇత్యతఃప్రాక్ త్వతలావధిక్రియేతే ।అపవాదైస్సహసమావేశార్థమిదమ్।చకారోనఞ్స్నఞ్భ్యామపిసమావేశార్థః। స్త్రియాభావః స్త్రైణమ్।స్త్రీత్వమ్।స్త్రీతా।పౌంస్నమ్।పుంస్త్వమ్। పుంస్తా ✻ పృథ్వాదిభ్యఇమనిజ్వా ॥౫-౧-౧౨౨॥వావచనమణాదిసమావేశార్థమ్✻రఋతోహలాదేర్లఘోః॥౬-౪-౧౬౧॥ ఇష్ఠేమేయస్సు ✻ టేః ॥ ౬ ౪ -౧౫౫ ॥ టేర్లోపఇష్ఠేమేయస్సు । పృథుమృదుభృశకృశదృఢపరిబృఢానామేవరత్వమ్ । పృథోర్భావః ప్రథిమా । పార్థివమ్ । మ్రదిమా । మార్దవమ్ ✻ వర్ణదృఢాదిభ్యష్యఞ్చ ॥ ౫ - ౧ - ౧౨౩ ॥ చాదిమనిచ్ । శౌక్ల్యమ్ । శుక్లిమా । దార్ఢ్యమ్ । ద్రఢిమా ✻ గుణవచనబ్రాహ్మణాదిభ్యః కర్మణిచ ॥౫-౧ -౧౨౪॥ చాద్భావే । జడస్యభావఃకర్మవాజాడ్యమ్ । మాఢ్యమ్।బ్రాహ్మణ్యమ్।ఆకృతిగణోయమ్✻సఖ్యుర్యః॥ ౫-౧-౧౨౬॥సఖ్యమ్✻కపిజ్ఞాత్యోర్ఢక్॥౫-౧-౧౨౭॥కాపేయమ్।జ్ఞాతేయమ్ ✻ పత్యన్తపురోహితాదిభ్యోయక్॥౫-౧-౧౨౮॥ సేనాపత్యమ్। పౌరోహిత్యమ్ ఇతినఞస్నఞోరధికారః ✻

ధాన్యానాంభవనేక్షేత్రేఖఞ్ ॥ ౫ - ౨-౧ ॥ ము ద్గానాంభవనంక్షేత్రంమౌద్గీనమ్ * వ్రీహిశాల్యోర్ఢక్ ॥ ౫ - ౨ -౨ ॥ వ్రైహేయమ్ । శాలేయమ్ * హైయంగవీనంసంజ్ఞా యామ్ ॥ ౫ - ౨ -౨౩ ॥ నవనీతేనిపాతితోయమ్ * తదస్యసం జాతంతారకాదిభ్యఇతచ్ * ౫ - ౨ -౩౬ ॥ తారకాఃసం జాతాఅస్యతారకితంనభః । పణ్డితః । ఆకృతిగణోఽయమ్ * ప్రమాణేద్వయసజ్దఘ్నఞ్మాత్రచః ॥ ౫-౨-౩౭ ॥ ఊరూప్ర మాణమస్యఊరుద్వయసమ్। ఊరుదఘ్నమ్। ఊరుమాత్రమ్ * యత్తదేతేభ్యఃపరిమాణేవతుప్ ॥ ౫- ౨-౩౯ ॥ యత్ పరిమా ణమస్యయావాన్ । తావాన్ । ఏతావాన్ * సంఖ్యాయా అవయవేతయప్ ॥ ౫ - ౨- ౪౨ ॥ పఞ్చావయవాఅస్యపఞ్చ తయమ్ * ద్విత్రిభ్యాంతయస్యాయ జ్వా ॥ ౫ - ౨ - ౪౩ । ద్వయమ్ । ద్వితయమ్ । త్రయమ్ । త్రితయమ్ * ఉభాదు దాత్తోనిత్యమ్ ॥ ౫ - ౨-౪౪ ॥ ఉభయమ్ * తస్యపూరణేడ ట్ ॥ ౫ - ౨ - ౪౮ ॥ ఏకాదశానాంపూరణఃఏకాదశః * నాన్తాదసంఖ్యాదేర్మట్ ॥ ౫ - ౨ - ౪౯ ॥ మడాగమః । ప ఞ్చానాంపూరణఃపఞ్చమః । నాన్తాత్ కిమ్ । వింశః * తివిం శతేర్డితి ॥ ౬ - ౪ - ౧౪౨ ॥ వింశతేర్భస్యతిశబ్దస్యలోపోడితి పరే । వింశః । అసంఖ్యాదేఃకిమ్ । ఏకాదశః * షట్కతికతి పయచతురాంథుక్ ॥ ౫ - ౨ - ౫౧ ॥ డటి । షణ్ణాంపూర ణఃషష్ఠః । కతిథః । కతిపయశబ్దస్యాతఏవఇట్ । కతిపయథః॥ చతుర్థః * ద్వేస్తీయః ॥ ౫-౨-౫౪ ॥ ఇటోఽపవాదః । ద్వయోః పూరణోద్వితీయః * త్రేఃసంప్రసారణంచ ॥ ౫-౨ - ౫౫ ॥

తృతీయః * శ్రోత్రియశ్ఛన్దోఽధీతే ॥ ౫ - ౨ - ౮౪ ॥ శ్రోత్రియః। వేత్త్యనువృత్తేశ్ఛాన్దసః * పూర్వాదినిః ॥ ౫ - ౨ - ౮౬ ॥ పూర్వంగజ్ఞాతమనేనపూర్వీ * సపూర్వాచ్చ ॥ ౫-౨-౮౭ ॥ కృతపూర్వీ * ఇష్టాదిభ్యశ్చ ॥ ౫ - ౨ - ౮౮ ॥ ఇష్టమనేనఇష్టీ। అధీతీ * తదస్యాస్త్యస్మిన్నితిమతుప్ ॥ ౫ -౨- ౯౪ ॥గావోఽస్యాస్మిన్వాసన్తిగోమాన్ * తసౌమత్వర్థే ॥౧- ౪ - ౧౯ ॥ తాన్తసాన్తౌభసంజ్ఞౌస్తోమత్వర్థేప్రత్యయేసంప్రసారణమ్।విదుష్మాన్ * గుణవచనేభ్యోమతుపోలుగిష్టః।శుక్లోగుణోస్యాస్తీతిశుక్లఃపటః।కృష్ణః * ప్రాణిస్థాదాతోలజన్యతరస్యామ్। ౫ - ౨ - ౯౬ ॥ చూడాలః। చూడావాన్।ప్రాణిస్థాత్ కిమ్॥ శిఖావాన్దీపః। ప్రాణ్యఙ్గాదేవ। నేహ। మేధావాన్ * లోమాదిపామాదిపిఛ్ఛాదిభ్యఃశనేలచః। ౫ - ౨ - ౧౦౦ ॥ లోమాదిభ్యఃశః। లోమశః। లోమవాన్। పామాదిభ్యోనః। పామనః। అఙ్గాత్ కల్యాణే ॥ అఙ్గనా * లక్ష్మ్యాఅచ్చ। లక్ష్మణః। పిఛ్ఛాదిభ్యఇలచ్। పిఛ్ఛిలః। పిఛ్ఛవాన్ *దన్తఉన్నతఉరచ్ ॥ ౫ - ౨ - ౧౦౬ ॥ ఉన్నతాదన్తాఅస్యదన్తురః * కేశాద్వోఽన్యతరస్యామ్ ॥ ౫ - ౨ ౧౦౯ ॥ కేశవః। కేశవాన్ * అన్యేభ్యోపిదృశ్యతే। మణివః। అర్ణసోలోపశ్చ। అర్ణవః। అతఇనిఠనౌ ॥౫ - ౨ - ౧౧౫ ॥దణ్డీ। దణ్డికః*వ్రీహ్యాదిభ్యశ్చ ॥౫-౨-౧౧౬॥ వ్రీహీ।వ్రీహికః*అస్మాయామేధాస్రజోవినిః॥౫ - ౨-౧౨౧॥యశస్వీ।యశస్వాన్।మాయావీ।మేధావీ।స్రగ్వీ*వాచోగ్మినిః॥-౨౫-౧౨౪॥వాగ్మీ * అర్శఆదిభ్యోఽచ్ ॥ ౫-౨-౧౨౭॥అర్శసః।ఆకృతిగణోఽయమ్ ఇతిమత్వర్థీయాః *

ప్రాగ్దిశో విభక్తిః ॥ ౫-౩-౧॥ దిక్శబ్దేభ్య ఇత్యతః ప్రాగ్వక్ష్యమాణాః ప్రత్యయా విభక్తిసంజ్ఞాః స్యుః

అథ స్వార్థికాః కింసర్వనామబహుభ్యోఽద్వ్యాదిభ్యః ॥ ౫-౩-౨ ॥ కిమః సర్వనామ్నో బహుశబ్దాచ్చేతి ప్రాగ్దిశోఽధిక్రియతే * పఞ్చమ్యాస్తసిల్ ॥ ౫-౩-౭ ॥ పఞ్చమ్యన్తేభ్యః కిమాదిభ్యస్తసిల్ వా స్యాత్ * కుతిహోః ॥ ౭-౨-౧౦౪ ॥ కిమః కుస్తాదౌ హాదౌ చ విభక్తౌ । కుతః । కస్మాత్ * ఇదమ ఇశ్ ॥ ౫-౩-౩ ॥ ప్రాగ్దిశీయే । ఇతః * ఏతదోఽన్ ॥ ౫-౩-౫ ॥ ప్రాగ్దిశీయే । అనేకాల్త్వాత్ సర్వాదేశః । అతః । అముతః । యతః । తతః । బహుతః । ద్వ్యాదేస్తు । ద్వాభ్యామ్ * పర్యభిభ్యాంచ ॥ ౫-౩-౯ ॥ తసిల్ । పరితః । సర్వత ఇత్యర్థః । అభితః । ఉభయత ఇత్యర్థః * సప్తమ్యాస్త్రల్ ॥ ౫-౩-౧౦ ॥ కుత్ర । యత్ర । బహుత్ర * ఇదమో హః ॥ ౫-౩-౧౧ ॥ త్రలోఽపవాదః ॥ ఇహ * కిమోత్ ॥ ౫-౩-౧౨ ॥ వా స్యాత్ * క్వాతి ॥ ౭-౨-౧౦౫ ॥ కిమః । క్వ । కుత్ర * ఇతరాభ్యోఽపి దృశ్యన్తే ॥ ౫-౩-౧౪ ॥ పఞ్చమీసప్తమీతరవిభక్త్యన్తాదపి తసిలాదయో దృశ్యన్తే । దృశిగ్రహణాద్భవదాదియోగ ఏవ । స భవాన్ । తతో భవాన్ । తత్ర భవాన్ । తతో భవన్తమ్ । తత్ర భవన్తమ్ । ఏవం దీర్ఘాయుః । దేవానాంప్రియః । ఆయుష్మాన్ * సర్వైకాన్యకింయత్తదః కాలే దా ॥ ౫-౩-౧౫ ॥ సప్తమ్యన్తేభ్యః కాలార్థే దా స్యాత్ * సర్వస్య సోఽన్యతరస్యాం ॥ ౫-౩-౬ ॥ దాదౌ ప్రాగ్దిశీయే సర్వస్య సో వా । సర్వస్మిన్ కాలే సదా ।

సర్వదా । అన్యదా । కదా । యదా । తదా । కాలేకిమ్।
సర్వత్రదేశే * ఇదమోర్హిల్ ॥ ౫ - ౩- ౧౬ ॥ సప్తమ్యన్తాత్ * ఏతేతౌరథోః ॥ ౫ - ౩ - ౪॥ ఇదమఏతఇత్ ఏతౌస్తో రేఫాదౌథకారాదౌచప్రాగ్దిశీయేపరే। అస్మిన్ కాలె।ఏతర్హి।
కాలేకిమ్ । ఇహదేశే * అనద్యతనేర్హిలన్యతరస్యామ్ ॥ ౫ ।
౩ - ౨౧ ॥ కర్హి । కదా । యర్హి । యదా । తర్హి।తదా *
ఏతదః ॥ ౫ - ౩ - ౫ ॥ ఏతఇత్ ఏతౌస్తో రేఫాదౌ థాదౌచప్రాగ్దిశీయే । ఏతస్మిన్ కాలే । ఏతర్హి * ప్రకారవచనేథాల్ ॥
౫ - ౩ - ౨౩ ॥ ప్రకారవృత్తిభ్యఃకిమాదిభ్యస్థాల్ । తేనప్రకారేణతథా * ఇదమస్థముః ॥ ౫ - ౩ - ౨౪ ॥థాలోపవాదః * ఏతదోపివాచ్యః । అనేనఏతేనప్రకారేణవాఇత్థమ్ *
కిమశ్చ ॥ ౫ - ౩ - ౨౫ ॥ కేనప్రకారేణకథమ్ ఇతి
ప్రాగ్దిశీయాః *

అతిశాయనేతమబిష్ఠనౌ ॥ ౫ - ౨ - ౫౫ ॥ అతిశయవిశిష్టార్థవృత్తేఃస్వార్థఏతౌస్తః । అయమేషామతిశయేనాఢ్యః
ఆఢ్యతమః । లఘుతమః । లఘిష్ఠః * తిఙశ్చ ॥ ౫-౩-౫౬ ॥
తిఙన్తాదతిశయేద్యోత్యేతమప్ స్యాత్ * తరప్తమపౌఘః ॥
౧ - ౧ -౨౨ ॥ * కిమేత్తిఙవ్యయఘాదామ్వద్రవ్యప్రకర్షే॥
౫ - ౪ - ౧౧ ॥ కిమఏదన్తాత్ తిఙోవ్యయాచ్చయోఘస్తదన్తాదాముఃస్యాన్నతుద్రవ్యప్రకర్షే। కింతమామ్।పచతితమామ్।
ఉచ్చైస్తమామ్ । ద్రవ్యప్రకర్షేతుఉచ్చైస్తమస్తరుః * ద్వివచనవిభజ్యోపపదేతరబీయసునౌ ॥ ౫ - ౩ - ౫౭ ॥ ద్వయోః

ఏకస్యాతిశయే విభక్తవ్యేచోపపదేసుప్తిఙన్తావేతౌ స్తః। ప్రా ర్వయోరపవాదః। అయమనయోరతిశయేనలఘుర్లఘుతరః। లఘీయాన్। ఉదీచ్యాః ప్రాచ్యేభ్యః పటుతరాః। పటీయాం సః * ప్రశస్యస్యశ్రః॥ ౫-౩-౬౦॥ ఇష్ఠేయసోఃపరతః * ప్రకృత్యైకాచ్ ॥ ౬-౪-౧౬౩ ॥ ఇష్ఠాదావేకాచ్ ప్రకృ త్యాస్యాత్। శ్రేష్ఠః। శ్రేయాన్ * జ్యచ ॥ ౫-౩-౬౧ ॥ ప్రశస్యస్యజ్యాదేశఃఇష్ఠేయసోః। జ్యేష్ఠః * జ్యాదాదీయ సః ॥ ౬ ౪ - ౧౬౦ ॥ఆదేఃపరస్య। జ్యాయాన్ * బహో ర్లోపోభూచబహోః ॥ ౬ - ౪- ౧౫౮ ॥ బహోఃపరయోరి మేయసోర్లోపః స్యాద్బహోశ్చభూరాదేశః। భూమా * ఇ ష్ఠస్యయిట్ చ ః ౬ - ౪ - ౧౫౯ ॥ బహోఃపరస్య ఇష్ఠస్య లోపఃస్యాదిడాగమశ్చ। భూయిష్ఠః * విన్మతోర్లుక్ ॥ ౫ -౩ ౬౫ ॥ ఇష్ఠేయసోః। అతిశయేనస్రగ్వీ। స్రజిష్ఠః। స్రజీయా న్। అతిశయేనత్వగ్వాన్। త్వచిష్ఠః। త్వచీయాన్ * ఈష దసమాప్తౌకల్పబ్దేశ్యదేశీయరః ॥ ౫ - ౩ - ౬౭ ॥ ఈష దూనోవిద్వాన్ ।విద్వత్కల్పః। విద్వద్దేశ్యః। విద్వద్దేశీయః। పచతికల్పమ్ * విభాషాసుపోబహుచ్పురస్తాత్తు ॥ ౫ - ౩- ౬౮ ॥ ఈషదూనఃపటుః। బహుపటుః। పటుకల్పః। సుపః కిమ్। పచతికల్పమ్ * ప్రాగివాత్కః ॥ ౫ .౩ - ౭౦ ॥ ఇ వేప్రతికృతావిత్యతఃప్రాక్కాధికారః* అవ్యయసర్వనామ్నా మకచ్ప్రాక్టేః ॥ ౫ - ౩ - ౭౧ ॥ కాపవాదః * అజ్ఞాతే ॥ ౫-౩- ౭౩ ॥ కస్యాయమర్థేఽశ్వకః। ఉచ్చకైః।నీచకైః।

సర్వకైః * కుత్సితే ॥ ౫ - ౩ - ౭౪ ॥ కుత్సితో౽శ్వో౽శ్వకః * కింయత్తదోర్నిర్ధారణే ద్వయోరేకస్య డతరచ్ ॥ ౫ - ౩ - ౯౨ ॥ అనయోః కతరో వైష్ణవః । యతరః । తతరః * వా బహూనాం జాతిపరిప్రశ్నే డతమచ్ ॥ ౫ - ౩ - ౯౩ ॥ జాతిపరిప్రశ్న ఇతి ప్రత్యాఖ్యాతమాకరే । కతమో భవతాం కఠః । యతమః । తతమః । వాగ్రహణమకజర్థమ్ । యకః । సకః * ఇతి ప్రాగివీయాః *

ఇవే ప్రతికృతౌ ॥ ౫ - ౩ - ౯౬ ॥ కన్ స్యాత్ । అశ్వ ఇవ ప్రతికృతిః । అశ్వకః * సర్వప్రాతిపదికేభ్యః స్వార్థే కన్ । అశ్వకః * తత్ప్రకృతవచనే మయట్ ॥ ౫ - ౪ - ౨౧ ॥ ప్రాచుర్యేణ ప్రస్తుతం ప్రకృతం తస్య వచనం ప్రతిపాదనమ్ । భావే౽ధికరణే వా ల్యుట్ । ఆద్యే ప్రకృతమన్నమన్నమయమ్ । అపూపమయమ్ । ద్వితీయే తు । అన్నమయో యజ్ఞః । అపూపమయం పర్వ * ప్రజ్ఞాదిభ్యశ్చ ॥ ౫ - ౪ - ౩౮ ॥ అణ్ స్యాత్ । ప్రజ్ఞ ఏవ ప్రాజ్ఞః । దైవతః * బహ్వల్పార్థాచ్ఛస్ కారకాదన్యతరస్యామ్ ॥ ౫ - ౪ - ౪౨ ॥ బహూని దదాతి బహుశః । అల్పశః । ఆద్యాదిభ్యస్తసేరుపసంఖ్యానమ్ । ఆదౌ ఆదితః । మధ్యతః । అన్తతః । పృష్ఠతః । పార్శ్వతః । ఆకృతిగణో౽యమ్ । స్వరేణ । స్వరతః । వర్ణతః * కృభ్వస్తియోగే సంపద్యకర్తరి చ్విః ॥ ౫ - ౪ - ౫౦ ॥ అభూతతద్భావ ఇతి వక్తవ్యమ్ । వికారాత్మతాం ప్రాప్నువత్యాం ప్రకృతౌ వర్తమానాద్వికారశబ్దాత్ స్వార్థే చ్విర్వా స్యాత్ కరోత్యాదిభిర్యోగే * అస్య

చ్వౌ ౭ - ౪ - ౩౨ ॥ అవర్ణస్య ఈత్ స్యాచ్ చ్వౌ। అకృష్ణః కృష్ణః సంపద్యతే తం కరోతి। కృష్ణీకరోతి। బ్రహ్మీభవతి। గఙ్గీస్యాత్ * అవ్యయస్య చ్వావీత్వం నేతి వాచ్యమ్ * దోషాభూతమహః। దివాభూతా రాత్రిః * విభాషా సాతి కార్త్స్న్యే ॥ ౫-౪-౫౨॥ చ్వివిషయే సాతిర్వా స్యాత్ సాకల్యే * సాత్పదాద్యోః ॥ ౮ - ౩ - ౧౧౧॥ సస్య షత్వం న। దధి సిఞ్చతి। కృత్స్నం శస్త్రమగ్నిః సంపద్యతే అగ్నిసాద్భవతి* చ్వౌ చ॥ ౭ - ౪ - ౨౬ ॥ దీర్ఘః స్యాత్। అగ్నీభవతి * అవ్యక్తానుకరణాద్ ద్వ్యజవరార్ధాదనితౌ డాచ్ ॥ ౫ - ౪ - ౫౭॥ ద్వ్యజవరం న్యూనం న తు తతో న్యూనమ్। అనేకాజితి యావత్। తాదృశమర్ధం యస్య తస్మాడ్డాచ్ స్యాత్ కృభ్వస్తిభిర్యోగే *డాచి బహులం ద్వే భవతః ఇతి డాచి వివక్షితే ద్విత్వమ్ * నిత్యమామ్రేడితే డాచీతి వక్తవ్యమ్ ॥ డాచ్ పరం యదామ్రేడితం తస్మిన్ పరే పూర్వపరయోర్వర్ణయోః పరరూపం స్యాత్। ఇతి తకారపకారయోః పకారః। పటపటాకరోతి। అవ్యక్తానుకరణాత్ కిమ్। దృషత్ కరోతి। ద్వ్యజవరార్ధాత్ కిమ్। శ్రత్ కరోతి। అవరేతి కిమ్। ఖరటఖరటాకరోతి। అనితౌ కిమ్। పటితి కరోతి

ఇతి తద్ధితాః * *

అథ స్త్రీప్రత్యయాః అజాద్యతష్టాప్ ॥ ౪ -౧- ౪॥ అజాదీనామకారాన్తస్య చ వాచ్యం యత్ స్త్రీత్వం తత్ర ద్యోత్యే టాప్ స్యాత్। అజా। ఏడకా। అశ్వా। చటకా। మూషికా। బాలా। వత్సా। హోడా। మన్దా। విలాతా।

మేధా । ఇత్యాది । గఙ్గా । సర్వా * ఉగితశ్చ ॥౪-౧-౬॥
ఉగిదన్తాత్ ప్రాతిపదికాన్ఙీప్ । భవన్తీ । పచన్తీ । టిడ్ఢాణఞ్ద్వ
యసజ్దఘ్నఞ్మాత్రచ్ తయప్ ఠక్ ఠఞ్ కఞ్ క్వరపః ॥ ౪ - ౧ -
౧౫ ॥ అనుపసర్జనంయట్టిదాదితదన్తం యదదన్తం తత స్త్రి
యాంఙీప్ । కురుచరీ । నదట్ । నదీ । దేవట్ । దేవీ ।
సౌపర్ణేయీ ।ఐన్ద్రీ। ఔత్సీ । ఊరుద్వయసీ । ఊరుదఘ్నీ । ఊ
రుమాత్రీ । పఞ్చతయీ । ఆక్షికీ । ప్రాస్థికీ । లావణికీ । యా
దృశీ । ఇత్వరీ* నఞ్స్నఞీకక్ఖ్యుంస్తరుణతలునానాముప
సంఖ్యానమ్ । స్త్రైణీ । పౌంస్నీ । శాక్తీకీ । ఆఢ్యంకరణీ। త
రుణీ । తలునీ * యఞశ్చ ॥ ౪ - ౧ - ౧౬ ।యఞన్తాన్ఙీప్।
అకారలోపే కృతే * హలస్తద్ధితస్య ॥ ౬ - ౪ - ౧౫౦॥హలః
పరస్యతద్ధితయకారస్యలోప ఈతి పరే । గార్గీ * ప్రాచాంష్ఫ
స్తద్ధితః ॥ ౪ - ౧ - ౧౭ ॥ యఞన్తాత్ ష్ఫో వా స్యాత్ సచ
తద్ధితః * షిద్గౌరాదిభ్యశ్చ ॥ - ౪ -౧- ౪౧ ॥ ఙీష్స్యాత్।
గార్గ్యాయణీ । నర్తకీ । గౌరీ । అనడుహీ । అనడ్వాహీ । ఆ
కృతిగణోఽయమ్ * వయసిప్రథమే ॥ ౪ - ౧ - ౨౦ ॥ ప్రథ
మవయోవాచినోఽదన్తాన్ఙీప్ । కుమారీ * ద్విగోః ॥ ౪ - ౧-
౨౧ ॥ అదన్తాద్ద్విగోర్ఙీప్ । త్రిలోకీ । అజాదిత్వాత్త్రిఫలా ।
త్ర్యనీకా * వర్ణాదనుదాత్తాత్తోపధాత్తోనః ॥౪ - ౧ -౩౯ ॥
వర్ణవాచీయోఽనుదాత్తాన్తస్తోపధస్తదన్తాదనుపసర్జనాద్వా
ఙీప్। తకారస్యనః । ఏతా । ఏనీ । రోహితా । రోహిణీ *
వోతోగుణవచనాత్ ॥ ౪ - ౧ - ౪౪ ॥ ఉదన్తాద్గుణవాచినో

వాజీష్ । పృథ్వీ । పృథుః * బహ్వాదిభ్యశ్చ ॥ ౪-౧-౪౫ ॥
వాజీష్ । బహ్వీ । బహుః * కృదికారాదక్తినః । రాత్రీ ।
రాత్రిః * సర్వతోఽక్తిన్నర్థాదిత్యేకే । శకటీ । శకటిః ।
పుంయోగాదాఖ్యాయామ్ ॥ ౪-౧-౪౮ ॥ యాపుమా
ఖ్యాపుంయోగాత్ స్త్రియాంవర్తతే తతోఙీష్ । గోపస్య స్త్రీ
గోపీ * పాలకాన్తాన్న । గోపాలికా । అశ్వపాలికా *
ప్రత్యయస్థాత్కాత్పూర్వస్యాత ఇదాప్యసుపః ॥ ౭-౩-౪౪ ॥
ప్రత్యయస్థాత్ కాత్ పూర్వస్యాకారస్యేకారః స్యాదాపి స ఆ
ప్ సుపః పరో న చేత్ । సర్వికా । కారికా । అతః కిమ్ । నౌకా
ప్రత్యయస్థాత్ కిమ్ । శక్నోతీతి శకా । అసుపః కిమ్ । బహుప
రివ్రాజకా నగరీ * సూర్యాద్దేవతాయాం చాప్ । సూర్యస్య
స్త్రీ దేవతా సూర్యా । దేవతాయాం కిమ్ * సూర్యాగస్త్య
యోశ్ఛే చ ఙ్యాం చ యలోపః । సూరీ । కుస్త్రీ * ఇన్ద్రవరుణ
భవశర్వరుద్రమృడహిమారణ్యయవయవనమాతులాచార్యా
ణామానుక్ ॥ ౪-౧-౪౯ ॥ ఙీష్ చ । ఇన్ద్రస్య స్త్రీ ఇన్ద్రాణీ ।
వరుణానీ । భవానీ । శర్వాణీ । రుద్రాణీ । మృడానీ * హి
మారణ్యయోర్మహత్త్వే । మహద్ధిమం హిమానీ । మహదరణ్య
మరణ్యానీ * యవాద్దోషే । దుష్టో యవో యవానీ * యవ
నాల్లిప్యామ్ । యవనానాం లిపిర్యవనానీ * మాతులోపా
ధ్యాయయోరానుగ్వా । మాతులానీ । మాతులీ । ఉపాధ్యా
యానీ । ఉపాధ్యాయీ * ఆచార్యాదణత్వం చ । ఆచార్యా
నీ । అర్యక్షత్రియాభ్యాం వా స్వార్థే । అర్యాణీ । అర్యా ।

క్షత్రియాణీ । క్షత్రియా * క్రీతాత్ కరణపూర్వాత్ ॥౪-౧-౫౦ ॥ ఙీష్ । వస్త్రక్రీతీ । క్వచిన్న । ధనక్రీతా * స్వాఙ్గాచ్చోపసర్జనాదసంయోగోపధాత్ ॥ ౪-౧-౫౪ ॥ అసంయోగోపధముపసర్జనం యత్ స్వాఙ్గం తదన్తాన్ఙీష్ వా । కేశానతిక్రాన్తాఽతికేశీ । అతికేశా । చన్ద్రముఖీ । చన్ద్రముఖా । అసంయోగోపధాత్ కిమ్ । సుగుల్ఫా । ఉపసర్జనాత్ కిమ్ । సుశిఖా * క్రోడాదిబహ్వచః ॥ ౪-౧-౫౬ ॥ క్రోడాదేర్బహ్వచశ్చ స్వాఙ్గాన్న ఙీష్ । కల్యాణక్రోడా । ఆకృతిగణోఽయమ్ । సుజఘనా * నఖముఖాత్ సంజ్ఞాయామ్ ॥ ౪-౧-౫౮ ॥ న ఙీష్ * పూర్వపదాత్ సంజ్ఞాయామగః ॥ ౮-౪-౩ ॥ పూర్వపదస్థాన్నిమిత్తాత్పరస్య నస్య ణః స్యాత్ సంజ్ఞాయాం న తు గకారవ్యవధానే । శూర్పణఖా । గౌరముఖా । సంజ్ఞాయాం కిమ్ । తామ్రముఖీ * జాతేరస్త్రీవిషయాదయోపధాత్ ॥౪-౧-౬౩ ॥ జాతివాచి యన్న చ స్త్రియాం నియతమయోపధం తతో ఙీష్ । తటీ । వృషలీ । కఠీ । బహ్వృచీ । జాతేః కిమ్ । ముణ్డా । అస్త్రీవిషయాత్ కిమ్ । బలాకా । అయోపధాత్ కిమ్ క్షత్రియా * యోపధప్రతిషేధే హయగవయముకయమనుష్యమత్స్యానామప్రతిషేధః । గవయీ । హయీ । ముకయీ । హలస్తద్ధితస్యేతి యలోపః । మనుషీ । మత్స్యస్య ఙ్యాం యలోపః । మత్సీ * ఇతో మనుష్యజాతేః ॥ ౪-౧-౬౫ ॥ ఙీష్ । దాక్షీ * ఊఙుతః ॥ ౪-౧-౬౬ ॥ ఉదన్తాదయోపధాన్మనుష్యజాతివాచినః స్త్రియామూఙ్ । కురూః । అయోపధాత్ కిమ్ ।

అధ్వర్యుర్బ్రాహ్మణీ *పఙ్గోశ్చ।పఙ్గూః*శ్వశురస్యోకారాకారలోపశ్చ । శ్వశ్రూః * ఊరూత్తరపదాదౌపమ్యే ॥ ౪-౧-౬౯ ॥ ఉపమానవాచిపూర్వపదమూరూత్తరపదంయత్ ప్రాతిపదికంతస్మాదూఙ్। కరభోరూః * సంహితశఫలక్షణవామాదేశ్చ ॥ ౪-౧-౭౦ ॥ అనౌపమ్యార్థంసూత్రమ్ । సంహితోరూః । శఫోరూః। లక్షణోరూః । వామోరూః * శార్ఙ్గరవాద్యఞోఙీన్ ॥ ౪-౧-౭౩ ॥ శార్ఙ్గరవాదేర్యఞోయోకారస్తదన్తాచ్చ జాతివాచినోఙీన్ । శార్ఙ్గరవీ।బైదీ।బ్రాహ్మణీ। నృనరయోర్వృద్ధిశ్చ । నారీ * యూనస్తిః ॥ ౪-౧-౭౭ ॥ యువన్ శబ్దాత్ స్త్రియాంతిఃస్యాత్ । యువతిః * ఇతి స్త్రీప్రత్యయాః * * * *

శాస్త్రాన్తరే ప్రవిష్టానాం బాలానాంచోపకారికా ।
కృతా వరదరాజేన లఘుసిద్ధాన్తకౌముదీ ॥

ఇతి శ్రీవరదరాజకృతా
లఘుసిద్ధాన్తకౌముదీ
సమాప్తా

